

BALASSA ZOLTÁN

**KÉT NEMZET A
KÁRPÁT-MEDENCÉBEN**

A szlovákok történelme

Második bővített internet kiadás

CORVINUS PUBLISHERS

**Ennek a könyvnek bővített kiadása megjelent
Hábel György szervezésében
(Budapest, 2006)**

Tartalom

- A1. Bevezetés
- A2. Az ország területe
- A3. A terület története
- B1. A szlávok megtelepedése
- B2. Beszivárgás-bevándorlás, terjeszkedés.
- B3. Egy osi név - a tót
- B4. Egymásnak feszülő lojalitások
- B5. Nemzetek születnek
- B6. A szlovák terület
- B7. Nemzeti jelvények – A kettős kereszt címer
- B8. A pánszlávizmus és ausztrószlávizmus
- B9. Vallási és adminisztratív önkormányzat a magyar korona alatt
- B10. A magyar szabadságharc
- C1. A szlovák vádak
- C2. Az asszimiláció
- C3. A nemzetiségi és iskolatörvény
- C4. A három középiskola és a Matica slovenská
- C5. Csernova
- C6. A nagysurányi (Šurany) tragédia
- C7. Komját (Komjatice)
- D1. Rövid visszapillantás a nép történelmére 1918-ig
- D2. Az I. Csehszlovák Köztársaságban (1920-1938)
- D21. Belső viszonyok
- D22. A magyarok helyzete
- D23. A szlovákok politikai elképzelései
- D3. Az I. Szlovák Köztársaság (1939-1945)
- D4. Utoljára Csehszlovákia (1945-1992)
- D41. A Prágai Tavasz
- D42. Asszimetrikus modell

D5. A szétválás

D6. A Szlovák Köztársaság (1993-)

E1. Az együttélés feltételei és kilátásai

E2. A jövőkép kialakítása

A1. Bevezetés

Ha a szlovákok történelmével óhajtunk foglalkozni, óhatatlanul ketté kell bontanunk vizsgálódásunk körét. „A szlovák történetírásban már hosszabb idő óta állandósult Szlovákia történetének tárgya: ez a mai szlovák territórium története a szlovák etnikum történetével kombinálva.” (Kovács, Dušan: Dejiny Slovenska [Szlovákia története], Lidové noviny, Prága 1998; 5.) Eloször is annak a területnek a történetét kell vázolnunk, melyet hivatalosan 1918 óta Szlovákiának hívnak. Ezzel foglalkozunk eloször, hiszen a szlovákok zöme itt él hosszú idő óta más nemzeti közösségekkel együtt. Ezután szólunk majd a szlovákok történetéről. Ez szükséges megkülönböztetés, mert a szlovák nemzet kialakulása, majd államiságának megteremtése nem zajlott légius térben, hanem mindenképpen kihatottak rá a Kárpát-medence és Európa politikai-hatalmi törekvései, hiszen ez a terület egy ezredéven át a Magyar Királyság fennhatósága alatt állt, annak szerves részét képezte, de egyben Európa központi területeként Kelet és Nyugat ütközopontja is volt.

A2. Az ország területe

Ezt a területet 1918-ig, politikailag semleges földrajzi nevén Felföldnek, vagy Felvidéknek neveznek. A Felvidék a Kárpát-medence északi részét alkotja. Területe 66.400 km² (Bulla Béla – Mendöl Tibor: A Kárpát-medence földrajza, Lucidus, Bp. 1999²; 247., 268.). Nagyobbik, nyugati részét ma egy új állam, a Szlovák Köztársaság foglalja el, mely 1993. január 1-én alakult. Keleti részén Ukrajna és Románia osztozik. Szlovákia része a Felvidék nagy részén túl, délnyugaton a Kis-Alföld északi fele (Mátyusföld és Csallóköz), keleten a Bodroghöz északi része. Területe 49.035 km², lakosságának száma a legutóbbi népszámlálási adatok szerint, 5,4 millió. Ezek 86%-a szlovák és 9,7%-a magyar. Lakosainak nagyjából 2/3-a katolikus. Majd 10% ateista. 6,2% evangélikus. Nyugaton a Cseh Köztársasággal határos. Ez a határszakasz 252 km hosszú. Északon Lengyelországgal van közös határa, 547 km-nyi szakaszon, keleten Ukrajnával (99 km). Leghosszabb határa Magyarországgal van (669 km). Az ausztriai határ hossza 106 km. Pénzneme a slovenská koruna [szlovák korona]. Váltópénze a halier [fillér] (1 Sk = 100 fillér, ám forgalomban már csak az 50 filléres van).

Himnuszának zenéje egy népdal, mely megtalálható mind a szlovák, mind a magyar néphagyományban („*Hogyha nékem, hogyha nékem száz forintom volna...*”; Nemcsik Pál: Zenei köztudat és nemzetiségi politika, Zenemukiadó, Bp. 1979, 76-77.).

A szlovákok 1939 és 1945 között saját állammal rendelkeztek, de az teljesen a hitleri Harmadik Birodalom vazallusa volt.

A3. A terület története

A földtani újkorban, vagyis a harmadkorban alakult ki a Kárpátok koszorúíve és akkor nyerte el e táj mai alakját. A Kárpátok uralják e vizsgálandó terület nyugati, északi és észak-nyugati határsávját.

A terület déli részét három földrajzi tájegység alkotja. Az egyik a Kisalföld, a Csallóközzel és a felvidéki völgyek nyílásával. Ezt a területet mindmáig zömmel magyarok lakják. A másik a déli medencéket, a nógrádit, a gömörít és az abaújit foglalja magában. A harmadik Kárpátalja déli pereme az ottani völgyek nyílásával. Ezen a területen is jelentős számú magyar él. Kárpátalja, mint fogalom akkor került a köztudatba, amikor ezt a területet is Csehszlovákiához csatolták. Addig nem volt külön neve és a Felvidék részét képezte. Ennek hanyatott történetével nem foglalkozunk, hiszen nem képezte soha Szlovákia részét. A szlovákok száma a legújabb statisztikák tükrében 8. 000 főt számlál és ez a terület jelenleg

Ukrajna fennhatósága alatt áll. A Felvidék délkeleti része, Ukrajnán túl ma Romániához tartozik. Ez sem tárgya vizsgálódásunknak.

Ha a mai Szlovákia északnyugati, északi és északkeleti peremét természetes földrajzi határ alkotja, déli és keleti határa műveleg meghúzott vonal, mely a Duna egy részét kivéve a nyugati részen, nem alkot földrajzi határt. „Az Európa szívében helyet foglaló Kárpát-medence [területe több mint 300. 000 km²] földrajzi egységessége ennek a területnek minden más európai tájtól különböző, sajátos képe nem a földrajztudomány muhelyében mesterségesen kikristályosodott elmélet és elképzelés, hanem a természet eroinek nagyszeru harcából megszületett, mindenki által érzékelhető, szemmel látható tény. A nagy medence egysége, földrajzi összhangja a tények kényszerítő erejével jelenik meg a terület legkülönbözőbb fajta (szerkezetani, geológiai, morfológiai, növényzeti, gazdasági) térképes ábrázolásán. Igazi iskolapéldája a tájegységnek. Benne a különböző tájalkotó és tájformáló tényezok: a föld szerkezete, domborzata, éghajlata, vízhálózata, növénytakarója és mindezekkel együtt az ember kultúrát teremtő, mutató alakító tevékenysége olyan egységbe olvadtak és forrtak össze, amelyhez hasonló Földünkön egy sincs.” (Bulla Béla – Mendöl Tibor 19.)

A néhai megyehatárok, sehol sem követték a későbbi államhatárok vonalát. Az egykori Magyar Királyság sajátos regionális önkormányzati egységeihez hasonlóan az első világháború előtti Európában hiába keresnénk. A mai Szlovákiában mindmáig használják az egyes tájegységek megnevezésénél ezeket az egykori megyeneveket, mivel azok természetes, szerves fejlődés útján jöttek létre.

A Felvidék életét a földrajzi adottságok határozzák meg mindmáig. A folyók, völgyek dél felé folynak, illetve szélesednek és a Dunajec, valamint a Poprád (neve a régi magyar 'páfrány' köznévből származik) folyó kivételével, mely az előbbibe folyik lengyel területen, az összes folyó a Duna vízgyűjtő medencéjéhez tartozik.

A felvidéki táj mindig is a Kárpát-medence központja felé lejtett, annak szerves része volt és sohasem alkotott különálló politikai egységet, mely semmibe vehette volna a földrajzi adottságokat. Csak a XX. században – többször is – vontak meg olyan határokat, melyek ezt az egységes földrajzi és gazdasági térséget földarabolták, ami az ott élő népesség – legyenek azok szlovákok, rutének, németek, magyarok, morvák, lengyelek, ukránok vagy cigányok – elszegényesedéséhez vezetett, fölszámolva az évszázados, sőt évezredek emberi és termelési kapcsolatokat. És ami még borzalmasabb, a Kárpát-medencét úgy feldarabolta, hogy ez a szétszabdalt terület könnyen lett a náci, majd a szovjet birodalom zsákmánya.

Fejto Ferenc kutatási eredményei szerint, az Osztrák-Magyar „*Monarchia nem magától robbant szét, hogy a tagadhatatlanul eros széthúzó erok ellenében komoly összetartó erok is működtek benne, hogy a **Monarchia feldarabolását másfél évvel a háború vége előtt már elhatározták**, hogy a szétbomlásnak volt egy alternatívája is ...: a Monarchia federalizációja. S hogy erre a megoldásra... a bécsi udvarban is hajlandóság mutatkozott*”. „*Közép-Európa sorsát nem Közép-Európa népei döntötték el, amelyeket senki sem kérdezett meg*”. „*A Monarchia romjain kialakult nemzetállamok nem voltak sem nemzetállamok, sem – az egy Csehszlovákiát kivéve – demokráciák.*” (Fejto Ferenc: *Rekvium egy hajdanvolt birodalomért*, Bp. 1990; 18., 19., 20.) A neves szerző gondolatjelek közé ékelt megállapításával nem tudunk egyetérteni, mert az egykori Csehszlovákia csak a többi utódállamhoz képest tunt demokráciának (l. tovább). Sokkal világosabban látta a helyzetet Sulyok Dezsó: „*Csehszlovákia az uralma alá került magyar kisebbséggel szemben semmivel sem táplált kevésbé ártalmas szándékokat, mint a két balkáni utódállam, sőt talán céltudatosabban iparkodott a magyar népelem gyengítésére mint azok, de ezt is finomabban hajtotta végre. Egyik eszköze a tervszerű elszegényítés volt*” (A magyar tragédia 1., A Magyar Október 23. Mozgalom kiadása, New York, 1996; 161.) Balogh Edgár is leszögezte: „*A csehszlovák kormányzat – Masaryk polgári demokráciája – naponta kompromittálta*

fiatalságunk s népünk előtt a humanizmus jelszavait.” (Hét Próba – Szolgálatban, Magveto, Bp. 1981; 70.)

„*Trianonban és azután a magyar királyságot teljesen értelmetlenül tették tönkre... A legfőbb bunösöket ismerjük: Masaryknak, Benešnek, Gogának és Tileunak... hívták oket.*” (Kucera, Rudolf: *Kapitoly z dejin strední Evropy* [Fejezetek Közép-Európa történetéből], ISE, Prága 1992²; 91.) Az itt élő népeket letérítette az európai fejlődés fovonaláról és csak most, a XXI. században van remény arra, hogy néhány évtized múlva ez a terület képes lesz, beleértve Szlovákiát is, az egyesült Európa olyan része lenni, mint a többi, szerencsésebben fejlődő régió.

A Felvidék a kőkorszak óta lakott hely, a bronzkorban és a vaskorban sem mutat különösebb eltérést kultúrájában a Kárpát-medence többi területével szemben. Népségét Anatóliából, az égei térségből és a Balkán területéről kapta évezredekken át. Oda meg az oskori civilizációk népességfőlölsége nyomult, majd vonult tovább Európa felé (Farkaš, Zdenek: *Koleso a záprah v praveku Slovenska* [A kerék és a fogat Szlovákia oskorában], Tatran, Pozsony 1984; 11-13.; Kálicz Nándor: *Agyag istenek, Corvina, Bp.1980; 47.*; Götz László: *Keleten kél a Nap I-II.*, Püski, Bp. 1994). A később Szlovákiának mondott területen megtelepedtek a Közép-Ázsiából érkező szkíták (i.e. 500-12), akik keveredtek a szintén betelepülő keltákkal (i.e. 350-12) A rómaiak huzamosabb ideig csak a Dunáig (Limes romanum) terjesztették ki hatalmukat. 375-ben hatoltak be legutoljára a Felvidék északnyugati részébe.

A népvándorlás kora alapvetően meghatározza a mai Szlovákia embertani viszonyait, mégha az etnikai viszonyok a XIX-XX. sz.-ban a szlovákság javára tolódtak is el. Ennek egyik bizonyítéka, hogy a mai szlovákok nem mutatnak elüto embertani képet a magyarokétól, akik viszont jelentős részben megörizték honfoglaló elodeik antropológiai jegyeit (Henkey Gyula: *A Kárpát-medence népeinek etnikai embertani képe*, MIÉVSZ, Léva 1993; Joó István: *Törökös örökség*, In: *Magyar Nemzet Magazin* 2002.VIII.17., 25.).

Különböző germán törzsek (kvádok, vandálok, gepidák) lettek urai a Felvidéknek az iráni nyelvű szarmatákkal és ótörök nyelvet beszélő hunokkal együtt. A kvádok i.u. 21-től 406-ig uralkodtak e területen. Népségük a hun uralom alatt helyben maradt, egészen 489-ig. Egy részük a vandálokkal együtt nyugat felé távozott az V. sz. elején. Később is maradtak nyilvánvalóan germán töredékek a Kárpát-medencében.

375-ben a hunok jelentek meg tömegesen a Kárpát-medencében, akik 379 és 454 között uralkodtak ezen a területen. Nagyfejedelmük, Attila halála (455) után zömmel helyben maradtak.

A kvádokat 406 táján gótok (406-489) herulok és longobárdok (489-561) követik. Ez utóbbiak a nemsokára érkező avarok szomszédai lesznek, majd áttelepülnek Észak-Itáliába. Nevüket az olasz Lombardia tartomány orzi. Helyüket az avarok foglalják el.

Az avarok lettek a Kárpát-medence urai 237 éven át (568-805/822) és bizonyos állandóságot jelentenek a népvándorlás forgatagában. Mégha ezután kaganátusuk meg is semmisül, a politikai hatalom elvesztése után is az avar népesség zöme helyben marad és megéri a honfoglaló magyarság bejövételét. A X-XI. sz.-i leletek mutatják „*hogy a Dunántúlon és Dél-Szlovákiában, sot a Tiszántúl egy részén az avarokori lakosság megérte a honfoglalást és beolvadt az Árpád-kor népességébe...*” (Éry Kinga: *A Kárpát-medence embertani képe a honfoglalás korában*; In: Kovács László /szerk./: *Honfoglalás és régészet*, Balassi, Bp. 1994; 218.). E két népesség, az avar és a magyar – László Gyula és más kutatók szerint – hasonló nyelvet beszélt.

A források szerint, a szlávok az Avar Kaganátus felbomlása után, a VIII-IX. sz. fordulóján jelennek meg eloször a Kárpát-medence peremén (Püspöki Nagy Péter: *A tények erejével*, Püski, New York 1985; 13., 40). Ez azzal is összefügg, hogy a szlávok az avar

hadsereg gyalogságát képezik, és le is telepítik őket a kaganátus peremterületén, mert így vonnak maguk köré egy élő védelmi gyurut – tehát a szlávok gyepunépet alkotnak –, mely felfoghatja az ellenség első támadását (Götz László: Keleten kél a Nap I., Püski, Bp. 1994; 226-27.). „A szlávok nagyszabású, Európa középső részeire történo betelepítéséért elsősorban az avarok a felelősek.” (Hunnivári Zoltán: A kavár kérdés új megvilágításban, A szerző kiadása, 2000; 13.) Az avar korban a szlávok hamvasztással temetkeztek. A mai Szlovákia területén feldolgozott 4.113 sír közül 44 (1, 07%) volt hamvasztásos (Püspöki 1985, 39.). E terület peremén megjelenő szlávok néhány évszázad alatt teljesen felszívódnak. A régi, felvidéki szlávok beolvadtak a magyarságba a Mátyusföldön nagyjából Vágújhelyig, a Garam völgyében Garamszentbenedekig, azután a Léva–Losonc–Rimaszombat–Pelsőc–Bánréve–Edelény, azaz a Börzsöny, Cserhát, Máttra, Bükk vidékén és a Nógrád-, Gömöri-, valamint a Torna–Abaúji-medencében föl egészen Eperjes vidékéig, északkeleten pedig Toketerebes–Ungvár–Munkács vonaláig. „Itt húzta meg ugyanis a magyarság gyepűt a X. század végén. (...) A királyi adományokon nyugvó birtokrendszer, a földművelés és az annak érdekében mindenfelé folyó földesúri telepítés, azután a lassan kialakuló és területileg a medencék életkamráihoz igazodó megyeszervezet..., az élet egészen új kereteit jelentette az itt északon, Túróban, Árvában, Liptóban, Szepesben, eddig csak laza szervezetben élő, főleg pásztorkodó, vadászó, halászó szláv népesség számára is. Ezek megtalálták helyüket az új rendszerben, s a XIX. századot megelőzően külön, a magyar nemzettel elszakadni vágyó törekvéseikről nem lehet szó.” (Bulla Béla – Mendöl Tibor 245.)

A helynevek tanúsága szerint, a Felvidéken számos ótörök, iráni, besenyő, kun, úz, avar és természetesen magyar nyelvi elemet orzított meg a szláv mellett mind a szlovák, mind a magyar helynévanyag (Blaskovics József: Régi török eredetű helynevek Szlovákiában In: Hungarian Past–Magyar Múlt 3 /Sidney/ 1974, 1-14.; uo.: Some Toponyms of Turkic Origin in Slovakia, In: Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae /Bp./ 1973, 27. sz., 191-99., uo.: Néhány mátyusföldi falunév érdekes múltja, In: Népművelés /Pozsony/ 1969, 8. sz., 5-6.; 9. sz., 18-19.)

B1. A szlávok megtelepedése

A szlovákság megjelenését a történelem színpadán kapcsolatba szokás hozni Samo frank kereskedővel, aki birodalmat hozott volna létre 623 és 658 között (Tažký, Ladislav – Zrubec, Ladislav: Vykopaná pravda [A kiásott igazság], SALUS, Pozsony 1997; 48-51). „...mindmáig senkinek sem jut eszébe, hogy a frank kereskedő, Samo realitását inkább a korabeli [értsd: a VII. sz.-i] zsidó kupecsek alakjában kellene keresni, vagyis egy bizonyos Sámuelben...” (Karusický, Vladimír: Bájé, mýty, dejiny [Regék, mítoszok, történelem], Mladá fronta, Prága 1995; 79.) A Fredegarius-Krónika II. része, mely 640-60 k. keletkezett, említi Samot. Adatait vitatják, mivel nem hiteles. A szerző vélhetőleg frank kereskedőtől szerezte be adatait, akik megjárták Közép-Európát (Encyklopédia Slovenska II., Pozsony 1978, 116.).

Említést kell tennünk az ún. **Nagymorva Birodalomról**. Ezt a kifejezést Konstantin császár nyomán eloször G. A. Meerheim használta 1781-ben anélkül, hogy a kifejezés eredeti értelmét figyelembe vette volna. A császár a X. sz.-ban írta följegyzéseit. A „nagy” kifejezést az óhazák, ill. anyaországok megnevezésére használta, ahonnan a népesség kirajzott. A korabeli források rendszerint csak Moravat/Moraviat említettek (Havlík, Lubomír E.: Kronika o Velké Morave [Nagy Morávia Krónikája], Jova, Brünn, 1992; 268., 305., 333.), mely 833/880 és 894 között létezett, s egy időben a Felvidék nyugati részére is kiterjedt, egészen a Garam folyó vonaláig. Ez a nem túl jelentékeny államalakulat a későbbi Csehszlovákia legitimálására szolgált (Havlík 327.), ahol szlovákok és csehek közös országban éltek volna. A legújabb kutatások sem igazolják ennek az államalakulatnak egyértelmű szláv jellegét. A morva név valószínűleg az eloázsiai „mar-” úr szóból származik.

A morva központokban található hajlékok párhuzamait Közép-Ázsiában találjuk meg. Az európaiktól eltért a fourak öltözködése beleértve a lábbelit, mely a Káspi-tenger déli részén akkor használthoz hasonlított. Iráni jellegű volt a gombok és ékszerek díszítése, melyek analógiáit az iráni és kaukázusi térségben találjuk meg. A morvaországi lovak, sertések és kecskék közép-ázsiai típusúak voltak és a glagolita írás, mely a szláv írásbeliség egyik alapja volt, részben keleti jellegű. Ezek az adatok mind olyan területekre utalnak, ahol szlávok nem éltek. Az etnogenézis bonyolultságára utal, hogy ennek alakítói Közép- és Elo-Ázsiától, Kelet-, Közép- és Délkelet-Európáig, iráni, balti, finnugor és türk népek voltak (Havlík 324., 325.). A morva fejedelmi nevek sem szlávok. A Priwina név összefügg a latin privignus (törvénytelen gyermek), a Moi-mar (Mojmír) név észak-iráni-szarmata etnicitásra utal (Havlík 85.).

A VI. sz.-ban élt Jordanes és Prokopiosz krónikáikban a szlávokat a Kárpátoktól északra helyezik és nem említik őket a Duna mentén. A szlávok korai megjelenésére „*eddig... sehol a legcsekélyebb nyomot sem tudtuk kimutatni. Bár forrásaink a népnevek egész tömegét sorolják elő a Duna mellékén, közöttük még véletlenül sem fordul elő olyan név, amely mögött kétségtelenül szlávokat lehetne keresnünk...*” (Kniezsa István: A szlávok ostörténete, In: Szekfu Gyula (szerk.): A magyarság és a szlávok, Lucidus, Bp. 2000²; 18., 23.) Amint František Bokes szlovák történész leszögezi: „*A szlovákok létezéséről és sorsáról [ebben az időben], akik főleg a Dunától északra éltek, szinte semmilyen hírünk sincs.*” (Dejiny Slovenska a Slovákov [Szlovákia és a szlovákok története], SAVU, Pozsony 1946, 53. – ezután Bokes 1946)

A korai cseh legendák (Kosmas és Dalimil Krónikája /XII. sz.; 1314/) sem alkalmasak arra, hogy tisztánlátásunkat segítsék, mert azok ótestamentumi, germán, ógörög és nem népi eredetű átvételek (toposzok). Dinasztikus érdekeket és a középkori cseh nemzeti tudat kialakítását szolgálták. Epikai munkák, melyek a korabeli európai mintákat követték. Ez az elbeszélő forma lett a későbbi irodalom és történetírás elődje (Karbusický 9., 44., 55., 62., 65., 179.)

B2. Beszivárgás-bevándorlás, terjeszkedés.

A magyarok megtelepedésével a Kárpát-medencében a IX. sz.-ban, ez a terület szerves része lett a Magyar Királyságnak és annak viszonyai között fejlődött egészen 1918-ig. Szent István király a nyugati kereszténység egyházszervezői munkáját végzi, s ez lehetővé teszi a fennhatósága alatt élő népek számára, hogy beilleszkedjenek Európába és ezer éven át fennmaradjanak. Amint említettük, ez a folyamat 1918 után torpant meg tragikusan, amikor a Párizs-környéki békek ezt a területet felszabdalták és különböző, új államalakulatok között osztották föl.

A Felvidék északi, hegyekkel, rengetegekkel, oserdokkal borított része jószerivel lakatlan volt. A mai Szlovákia területének 40%-át képezi csupán a síkság. Az alacsony magaslatok (301-800 m a tenger fölött) a terület 45%-át foglalják el. A fennmaradó 15% (801- 2655 m a t. f.) a középső és magashegységeket (Vlastivedný slovník obcí na Slovensku [Szlovákia településeinek honismereti szótára] I., Veda, Pozsony, 1977; 12-13.). Tehát ennek a területnek 60%-a a Magyar Királyság kialakulásakor alkalmatlan volt megtelepedésre. „*Ez erdő, magas hegyek a magyarok bejövetelekor is és még azután két századon át, tehát 900-1100. években mind lakatlanok voltak.*”

Tudjuk ezt onnan, hogy ez időben általában nagy, országválasztó lakatlan közöket hagytak egyes... országok közt védelműl, kivéve ott, ahol a nagy folyamok úgyszólván természetes védelmet alkottak.” Így volt ez Csehország és Németország, Lengyelország és Oroszország határán és másutt is. „*Még 1132-ben is az egykorú írók tudósításai szerint Magyar-... és Lengyelország közt nagy erdő terült el és több napig tartott, amíg azon II. Boleszló serege áthaladva a Sajóhoz ért. A magyar krónikák 1135 körül írt része is a Sajó mellékét ... Ma-*

gyarország véghelyének, határszélének írják.“ (Karácsonyi János: Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez, Szent István Társulat, Bp. 1921; 24-26.).

A magyarok megtelepedésének idejében tudatos betelepítés folyt, „*hogy bizonyos foglalkozásokat, kereseti ágakat*”, melyek „*az államfenntartáshoz nélkülözhetetlenek, idegenbol kell [az uralkodónak] beszereznie s a saját szocziál-gazdasági életében illesztenie. (...) De a tulajdonképpeni telepítés... a honfoglalás századára, a vezérek korára nyul vissza... nem tekintve a hunokat, bessenyeket, izmaelitákat..., megkezdték fejedelmeink a rendes telepítést s a későbbi bányavárosok vidékének dúsgazdag természeti kincsei kiaknázására néhány ezer bányamunkást hívtak be Csehországból. Hogy az önyként beköltözok csak azért jöttek, mert itt jobb hazát, kedvezobb megélhetést remélhettek, mint otthon, az természetes, különben otthon maradtak volna.*” (Acsády Ignác: A telepítés történelmünkben, In: Uj Magyar Szemle /Bp./ 1900. szeptember; 330.) Három elv érvényesült, ami vonzóvá tette ezt a folyamatot: kedvező anyagi feltételek, egyéni és lelkiismereti szabadság. „*Két világból áradt... szakadatlanul a bevándorlás özöne: nyugatról, a már római katolikus világ legkülönbözőbb tartományaiból és az észak, a kelet, a dél sokféle országaiból, melyek kívül estek a római egyházon, sot nagyrészt nem is voltak keresztény[ek]*” (Acsády 331). Ez tettenérhető abban, ahogy vármegyéink egy „belső, immanens fejlődés” során alakultak ki (Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon, Magveto, Bp. 1988; 9.).

A központi területeken már a XI. sz.-ban kialakulnak, nem úgy a peremterületen. Vázlatosan tekintsük át ezeknek a megyéknek a kialakulását nyugatról kelet felé haladva. **Pozsony** vármegye a Duna mentén, a későbbi Szlovákia legdélnyugatibb területe. **Nyitra** követi északnyugati irányban.

Trencsén megye zömmel az ország északnyugati határán feküdt, ezért aránylag korán, a XI/XII. sz. fordulóján alakul vármegyévé, hogy a nyugat felől jövő támadásokat kivédje (Kristó 350.).

Árva az 1330-as években önállósul a zólyomi erdoispánságtól és indul meg a megyei szervezetté fejlődés útján (Kristó 381.). Árva északi részei csak a XVI. sz.-ban népesültek be a lengyel eredetű hegylakókkal, a gorálokkal (Karácsonyi 26.).

Liptó – s vele együtt **Túróc** is – eredetileg a zólyomi erdoispánság részét képezi. Tehát ez is jelzi, Liptó késon települt be és vármegyévé a XIV. sz. első harmadában alakult (Kristó 377.).

Szepes megyébe települt magyar lándzsásokat, akik határországát végeztek, még a XIV. sz. elején is Gömör-oröknök neveztek, ami azt jelenti, hogy a Szepesség felől délre fekvő Gömör vármegye védelmét voltak hivatottak biztosítani. Nevében a magyar 'szép' szó rejlik. Német és szlovák neve (Spiš, Zips) a magyarból való. Megyévé a XII/XIII. sz. fordulóján alakult (Kristó 390., 393.) Újvármegye eredetileg három későbbi megye területét foglalta magában (Abaúj, Heves és Sáros).

Minket most **Sáros** érdekel, mert a másik kettő (Abaúj és Heves) nem a határon fekszik. Ez a megye nagyjából a XIII/XIV. sz. fordulóján alakult (Kristó 399., 409.). **Zemplén** Szent István korában alakulhatott, de északi peremterületei csak késon települtek be (Kristó 411-12.).

Ung vármegye területének zöme ma Ukrajna része. Ez is korán alakult ki, s ugyanolyan kényszer kapcsán, mint Pozsony. Megszervezését a keletről jövő úz és besenyő támadások sürgethették (Kristó 415.).

A Magyar Királyságba a XI. sz.-ban zsidók, mohamedánok, bolgárok és olaszok érkeztek. Ezek zömmel kereskedők voltak, akik a legmozgékonyabb népességet képezték. Elősegítették ezt a népességmozgást a keresztesháborúk is. Zarándokok jöttek papok vezetésével és itt ragadtak. Szent István felesége Gizella bajor hercegnő lett. A szomszéd bajor hercegségből tömegesen jöttek ide német bevándorlók. 1051-ben a liege-i püspökség (Belgium) területéről menekültek több ezren Magyarországra az éhínség elöl, akik Eger

környékén letek otthonra, a Felvidék déli peremén. „Mert a királyi hatalom ismerte az emberanyag végtelen jelentőségét s tudta, hogy az legfőbb kútfeje az állam erejének, melyet tehát érdemes és szükséges minden lehető módon gyarapítani. Egészséges népesedési politika vezette a királyi hatalmat kezdettől fogva s sem felekezeti, sem nemzetiségi tekintetek [értsd: szempontok] nem korlátozták érvényesítésében. Hisz volt itt még milliók számára föld”, s annak értékét „a rajta élő ember adta meg..., s minél több ember élt rajta, annál többet ért.” „Ezáltal természetesen az ország nemzetiségi, sőt felekezeti képe a XI. században a legnagyobb mértékben poliglott, tarka-barka lett.” Vallásilag ezek római-katolikusok és görög-keletiek, mohamedánok és zsidók voltak. „Nemzetiségileg volt közöttük magyar, belföldi szláv, sokféle külföldi szláv, kún, bessenyó, bolgár, olasz, görög, különböző tartományokból származó német és francia, szóval Európa etnográfiai képe kicsinyben visszatükröződött a haza néprajzi állapotában.” II. István idejében települt le a magyarokkal rokon kunok egy része és a palócok. Flandriából, a Közép-Rajna és a Majna vidékérol németek érkeztek a Szepességbe és Erdélybe. III. Béla egy ízben 300-nál több osztrák családot telepített be (Acsády 334-39.).

A koraközépkori fejlődést szakítja meg a mongolok betörése a Kárpát-medencébe (1240), ami jelentős emberáldozatokkal jár. A magyar királyok a népesség pótlására külföldről hívnak be embereket – főleg a német nyelvterületekről – és kiváltságokkal ruházzák föl őket, ami az egyes népességcsoportok autonómiájának alapjává válik.

A mai szlovákok elődeinek megjelenése a Felvidéken a XIII-XIV. sz.-ra tehető, ami bevándorlás következménye. Nyugat felől morvák és csehek, észak felől fehér horvátok, lengyelek, szorbok, kelet felől rutének és kisoroszkok érkeztek. A mai szlovák nyelvre a környező szláv népek nyelvei mindenképpen befolyással voltak Jirí Marvan cseh lingvista szerint is, habár ő a szlovák nyelv kialakulását a X. sz.-ra teszi (Na prahu slovinciny [A szlovák nyelv küszöbén], Veda, Pozsony 1999).

A kutatók közötti gyakori homlokegyenest eltérő vélemények jelzik, a szlovák etnogenezis kérdésének tisztázása még sok erőfeszítést kíván meg a későbbiekben. Amint az európai történelemből vett analógiák mutatják, a közös mi-tudat kialakulásához közös államformára van szükség. „Maga a 'történelmi tudat' sokkal fiatalabb jelenség – az első államalakulatok korából származik.” (Karbusický 36.) „A Kárpát-medence északi területe a magyar honfoglalást követően részint lakatlan, részint gyéren lakott volt, a települések területi diszkontinuitása kizárja, hogy az egymástól nagy távolságra, kis létszámban élő szlovákok között egységes (szlovák) «mi»-tudat alakulhatott volna ki. (...) Így szlovák etnikumról a tárgyalt korszakban [értsd: középkor] nem lehet beszélni.” (Kristó Gyula /szerk./: Korai magyar történelmi lexikon, Bp. 1994, 652.) Általánosan elfogadott, tudományos eredményt akkor várhatunk, ha a nyelvészet, régészet, antropológia és a források összhangba kerülnek.

Mindenesetre a szlovákok elődei a kalmár (kereskedő) szavunkat kolimár formában vették át valamikor a XIV., vagy XV. sz.-ban. Ez azt tanúsítja, hogy a Felvidéket többnyire magyar kereskedők látták el áruval (Moór Elemér: Kalmár; In: Magyar Nyelv 1962, 367.)

A XIV. sz.-ban rutének telepednek Máramaros, Bereg, Ung és Sáros vármegyébe, tehát a mai Kelet-Szlovákia és Kárpátalja északi területeire. 1412-ben Zsigmond király tizenhárom szepesi várost Lengyelországnak zálogosít el, s ezzel megindul a lengyel eredetű szláv népesség betelepítése a Magyar Királyság felvidéki területeire, mely távolról sem az elzálogosított részt érinti. A lengyel kormányzás abból állt, hogy minél több adófajtával sújtották a lakosságot, ami elszegényesedéshez és elvándorláshoz vezetett. A papok kinevezése a krakkói püspöktől függött, aki csak lengyel embert volt hajlandó kinevezni (Münnich Sándor: Igló város története, Schmidt József Könyvnyomdája, Igló 1896; 214-15., 255.). Ez a terület csak 360 év múlva, 1772-ben kerül vissza közigazgatásilag Magyarországhoz, amikor sor került Lengyelország első felosztására.

A XV. sz.-ban huszíták törtek be Lengyelország felől. Oket a lengyel király is támogatja, aki a magyar fourakat és fopapokat csábítgatja, lépjenek vele szövetségre. Azt ígéri, „minden váltság nélkül visszaadja a XIII elzálogosított várost, mihelyst vele a szlávság hatalmának kiterjesztése végett frigyet kötnek.” Így megintcsak cseh, morva és lengyel eredetu népesség érkezik a Felvidékre. „Útjuk nyomát a tatárjárás óta ismeretlen pusztulás jelölte. Virágzó falvak százai pusztultak, néptelenedtek el látogatásaik nyomán s a Vág, Liptó, Turóc, Nyitra völgyeinek népe napról-napra a legnagyobb bizonytalanságban élte életét. Még a kovel kerített várak és városok sem voltak biztonságban. Szokolca, Nagyszombat, Trencsén, Pozsony többször is végigszenvedte ostromukat.” A háborúk folyamán sok német és magyar családot irtottak ki, foleg a Szepességben és a nyugati határszélen. A régi magyar és német családok nevei eltunnek a telekkönyvekből (Hóman Bálint – Szekfu Gyula: Magyar történet, KMENy, Bp. 1936³, II., 397.; Münnich 195., 193). 1548-ban menekülő morvaországi anabaptisták, az ún. habánok települnek Felső-Magyarországra.

Minden betelepülés ellenére, a Magyar Királyság lakossága a középkorban 80%-ban magyarokból állt (Magyarország történeti demográfiája, Bp. 1963, 298.).

A Felvidék jelentőségére jellemző a Magyar Királyságon belül, hogy az ország a XV. sz.-ban hét királyi városa közül, öt van ezen a területen (Pozsony, Nagyszombat, Kassa, Eperjes, Bártfa). Ezekhez zárkóznak fel a bányavárosok (Körmöcbánya, Selmecebánya, Besztercebánya, Újbánya, Libetbánya, Bélabánya). A Felvidék nyugati részének természetes központja Pozsony lesz, a későbbi szlovák főváros, a keleti országrészé Kassa. A középső részt az említett bányavárosok uralják, melyek a németeken kívül jelentős lengyel eredetu szláv népességet is befogadnak. E városok sajátos jellegüket és gazdasági súlyukat az ércbányák kimerüléséig (XVIII. sz.) fenntartják.

A királyi városok önkormányzattal rendelkeznek (saját bíró- és lelkészválasztás, önkormányzati testület, bíraskodás, autonóm gazdasági élet a céheken belül, stb.). Mai fogalommal élve a városi polgárok kollektív jogokkal rendelkeztek.

A protestantizmus a XVI. sz.-ban válik tényezővé a Kárpát-medencében. A Felvidéken a „németek által surun lakott városokban felvirágzik az evangélikus hitvallás, kisugározva a vidékre is.” A következő száz évben ez a terület protestánsná lesz. Erre az időre tehető a cseh befolyás erősödése. A XVII. sz.-tól megindul az ellenreformáció (Cywinski, Bohdan: A katolikus egyház Szlovákiában a kezdetektől 1948-ig, In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, Regnum 1995, 1-2. sz.; 264.) A cseh egyházi befolyás abból állt, hogy az evangélikusok egészen a legújabb időkig liturgikus nyelvként a csehet használták és vele együtt a csehnyelvu Králici Bibliát. A Biblia egy részét szlovák nyelvre csak 1829-32 között fordították le.

A helyzetet még az is bonyolította, hogy a törökök elfoglalják a Magyar Királyság jelentős, főleg központi és délkeleti részét. A nyugati és északi országrész a Habsburgok, mint magyar királyok kezére kerül. Tehát a felvidéki szlávok zöme is Habsburg alattvaló lesz, ami ugyan nem védi meg oket a törökök portyázásától és pusztításától. A királyi Magyarország a gyakorlatban egy hosszán elnyúló felvidéki sávra korlátozódik, ahová délről a népesség egy része menekül a török megszállás elöl. Zömmel magyarok és délszlávok.

A török néhány fontos végvárat foglal el a Felvidék déli peremén (Esztergom 1543, Szécsény 1552, Fülek, 1554, Nagyszolos 1557, Eger 1596, Érsekújvár 1663). A török a XVII. sz.-ban azonban feljebb is merészkedik. Megadóztatja és pusztítja a Vágmentét egészen Vágújhelyig, a Garam folyó mentét Zólyomig és keleten, a Rozsnyón túli területeket (Kopcan, Vojtech: Turecké nebezpečenstvo a Slovensko [A török veszedelem és Szlovákia], SAV, Pozsony 1986).

Mivel sem a szultánnak, sem a Habsburgoknak, mint magyar királyoknak nem sikerült a Magyar Királyság egész területére kiterjeszteni hatalmukat, emiatt állandó hadszíntérré vált,

ami a népesség folyamatos pusztítását vonta maga után. A Habsburgok és a szultán közötti háborúskodás a Felvidék déli részén a magyar népesség pusztulásával jár.

A Felvidék keleti része és annak központja, Kassa 1604 és 1711 között megszakításokkal, több ízben az Erdélyi Fejedelemség része, illetve központja lesz. Meg kell említenünk, hogy az erdélyi országgyűlések, melyeket Tordán tartottak, Európában elsoként vallási türelmet hirdettek meg (1543) és ezt fokozatosan kiterjesztették egyre több vallásfelekezetre (1552, 1558, 1563, 1568, 1573, 1579). Ez volt az a vonzero, mely a protestáns lakosságot a Kárpát-medencében az Erdélyi Fejedelemség nyílt vagy burkolt szövetségesévé tette.

A törököt csak Buda, a fováros visszavívása után (1686) sikerül kiuzni az országból. S ekkor a történelmi Magyarország a Habsburg Birodalom alárendelt része lesz.

Az etnikai sokszínűség csak a XIX. sz. második felében tett szert fontosságra a nacionalizmus megjelenése után, a vallási tagoltság – a rendi hovatartozáson túl – akkoriban sokkal nagyobb jelentőséggel bírt egészen a XIX. sz. közepéig.

B3. Egy osi név - a tót

A szlovákok nyelve egyértelműen az indoeurópai nyelvcsaládba tartozik, a nyugati szláv nyelvek közé, úgy mint a lengyel, a cseh, a szorb (töredékeik Németország keleti részén élnek, Dresda környékén), valamint a kihalt pomerán (Mecklenburgban és Pomerániában) és a poláb (az Elba balpartján éltek).

A latin nyelv sohasem különböztette meg a szlovákokat. A felső-magyarországi szlávokat mindig is Sclavi-nak, Slavus-nak, Sclavorum-nak, Sclavonicum-nak, gentis Slavae, Slavicaenak stb. írták. Ezek a névalakok, valamint változatai maradtak fenn az okiratokban és a felvidéki latin irodalomban, szótárakban egyaránt (Dávid Zoltán: Hány millió a tizenötmillió?; Hítel 1993, 8. sz.).

A szlávok legosibb neve a Slovenin (ejtsd: szlovjenyin), többesszáma Slovene (szlovjene). Így hívta az orosz Nyesztor Krónika is őket (Kniezsa István: A szlávok ostörténete, In: Szekfu Gyula (szerk.): A magyarság és a szlávok, Lucidus, Bp. 2000; 6.) Így nevezte magát szinte az összes szláv nép, a horvátok egy része még a XVI. sz.-ban is. A szlovákok mai neve is ebből származik.

A latin sclavus ‚rabszolga‘ nyilvánvalóan a római birodalomba behurcolt szláv rabszolgák nevéből keletkezett. Német nevük Winde, windisch volt. Ebből keletkezett a magyar vend elnevezés, mellyel a szlovéneket és a szorbokat illették. E név a Venedi, Veneti, Venedae a szlávok elnevezésére szolgál a klasszikus ókorban is. Bizonyos, hogy eredetileg nem a szlávokat jelentette. Tehát névátruházással van dolgunk. Eredetileg az illíreket jelölhette, akik helyére szlávok települtek (Kniezsa István 16-18.) A Felvidéken is találkozunk ennek a népnévnek jelenlétével. Kassán adatolható a platea Sclavorum (1401), s ugyanazt az utcát hívták die Windische Gassenak (1470) meg Totvtcza-nak (1539) (Halaga, Ondrej R.: Právny, územný a populacný vývoj mesta Košíc [Kassa város jogi, területi és népességfejlesztése], MNV, Kassa 1967; 24.)

A szlovák fonévvvel, mint családnévvvel először Morvaországban találkozunk a XV. sz. első felében, majd Bártfán 1444-ben (Encyklopedia Slovenska V., VEDA, Pozsony 1981, 274.), de még akkor szlávot jelent. Az –ák képző a cseh nyelvből származik. A királyi Magyarország északi részét először 1512-ben nevezték Sclavonianak, vagyis Szlavóniának, de csak a XVII. sz. végén esik szó ezzel a területtel kapcsolatban ‚slovenská zem‘-rol [szlovák/szláv föld] (Kristó Gyula /szerk./ 652-53.).

Ami a **tót** (értelme: ‚nép‘, ‚nemzetség‘) elnevezést illeti, „Csak azoknak a népeknek a jelölésére maradt meg a tót név, akik magukat **szlovénekn**ek nevezték...” Tehát a horvátok egy része (kaj-horvátok; Szlavóniát Tótországnak hívták), a vendek egy része (a helynevek

igazolják ezt: Tótkeresztúr, Tótszerdahely, és egy egyházi szerv: tótsági foesperesség) (Kniezsa 19.).

A tót név magyarban taut–tout–toot–tót hangfejlődésen ment keresztül (Kristó Gyula /szerk./ 681-82.). A germánok neve a 'tuat', melyből a 'teuton' és azután a 'deutsch' (német) fejlődött ki. „A **tót** név tehát egy – közelebből meg nem határozható indoeurópai nyelvből való, amelyben a **taut** szóval vagy saját magukat vagy szomszédjukat jelölték. Hogy a szó hogyan vált a szlávok nevévé, nem ismerjük. Lehet, hogy a szlávokra csak később, az eredeti **taut** nép elvándorlása után ment át... a szónak soha sértő jelentése nem volt, aminthogy különben ma sincs.” (Kniezsa 19.) A szlovák származású magyar nyelvész ezt azért hangsúlyozta, mert ma a szlovákiai szlovákok pejoratívnak és sérelmesnek tartják ezt a megjelölést. A mai Magyarországon élő szlovákok viszont mindmáig tótnak hívják magukat. „A felső-magyarországi nemesi középosztálynak – amely részben maga is szlovák eredetű volt és beszélt is a nyelvet – a tót elsősorban jobbágyot jelentett, alsóbb néposztályhoz tartozó személyt. Így alakult ki a népnévhez társuló negatív sztereotípiák és a hozzá fűződő lenéző gesztusok. A nemzetté váló szlovákság számára az emancipáció feltétele volt a népnév megváltoztatása a magyar nyelvben.” (Kiss Gy. Csaba: Utószó, In: Pechány 258-59.)

„Kása nem étel, tót nem ember, – hányszor hallottuk ezt az éppoly buta, mint ember-telen mondatot? ...fiatalabb korunkban nem sokszor és ha mégis, hát tréfás értelemben. (...) Régen az ország mindenféle duhaj tréfálkozóitól hallottuk – nemzetiségi különbség nélkül. Legkivált persze olyanoktól, akiknek parancsszavára történetesen egy szlovák vagy csak felvidéki származású ember nem akart elegendő számú boros poharat kiüríteni. Vagy, már keserűbben egy-egy olyantól, aki magát egy felvidéki atyafi által valami módon megrövidítve, becsapva érezte. ...ki is találhatta ki...? ...az a magyar jobbágybérlo, aki alföldi szűkebb házában ottani még szűkebb keresetét féltette a kereseti alkalmaiért vele versenybe szálló és ebben az övéinél még kisebb igényei miatt veszedelmes szlovák vándorló munkástól.“ (Farkas Geiza: Egy csúnya közmondás vége; Századunk 1930, 413-14.) Ján Csaplovics a XVIII./XIX. század fordulóján még nem találta pejoratívnak a kifejezést.

Jozef Škultéty, a Matica slovenská elnöke, egyetemi tanár, történész és nyelvész már 1915-ben föllépett az ellen, hogy a tót kifejezést számuzzék. Akkor mutatott rá egyik cikkében, a magyarok és szlovákok hosszú idő óta élnek együtt, így természetes, hogy a magyar nyelvben van egy megjelölés a szlovákokra: a tót. Ennek a történelmi névnek az elhagyása csonkítással jár, hiszen ez is tanubizonyság arra, hogy a szlovákok osi nép. Erre nincs szükség, hiszen a népeket mások rendszerint nem önelnevezésükkel jelölik. A hellénekből görögök lettek, a Deutscherre németet mondanak. A szlovákra a magyarok azt mondják: Tót nem ember vagy „Fogadd be a tótot, kiver a házadból“. Dehát a svábok sem tagadják meg nevüket, mert a svábbogarat – szlovákul šváb – róluk nevezték el, egy másik förtelmes bogarat ‚rus‘-nak (olvasd: rusz; azaz szlovákul ez orosz jelent). Ludovit Štúr családneve, a ‚štúr‘ skorpiót vagy lótetűt jelent. A név önmagában semmi. „A névnek sajátos csengést az adja, aki viseli, legyen szó egyénről, vagy nemzetről.“ (Jozef Škultéty: Za slovenský život [A szlovák életért], Matica slovenská, Túrócszentmárton 1998; 187. – Tót-slovák c. cikk)

„Az egységes szlovák nemzet hiányára mutat magának a szlovák szónak a keletkezése és története is. [A meyerrendszer gátolta az egységes szlovák nyelv kialakulását, sőt ez a helyzet nyelvi divergenciát okozott (Slovensko – Kultúra I., Pozsony 1979, 33.).] A szlovák szó Bernolákiig, azaz a XIX. sz. elejéig nem a mai szlovák nemzetet jelölte. Ezt csak Bernolák kezdte használni az Észak-Magyarországban lakó szlávok, a mai szlovákok megnevezésére. (...) Mai tartalmát, jelentését pedig csak Štúrral érte el a [z ezernyolcszáz]negyvenes években. Azelőtt a mai szlovákokat Uhrata (magyarországiak; pl. Dalimil), slavus, tót, Wende, der Windische, Bohemoslavus stb. nevekkel nevezték. A szlovák szó 1495-ben fordul elő eloször, nem egészen biztos, hogy a mai szlovákokat jelenti. Egy cseh szótár, a Lactifer, 1511-ben beszél szlovákokról, ami kétségtelenül a mai szlovákokra vonatkozik. Ez azonban az egyetlen

biztos adat. (...) Később általában a szlávokat mondták szlovákoknak; így szerepel a szó egészen Bernolákiig, aki ekkor a szlovákság jelölésére szukította le. Nyelvtanilag is szláv a jelentése... Hasonlóképpen a Szlovenszko szó sem a mai Szlovákiát jelölte eloször. 1786-ban M. Semian ismeri már, de Szlavónia (Dalmácia, Horvátország) jelölésére használja. Mai értelemben eloször [a cseh] Dobrovskýnál fordul elő 1809-ben. Bernolák szótárában azonban egyaránt jelenti Szlovákiát és Szlavóniát. A szlovák írók maguk is így használták. Végül is Štúr rögzítette kizárólag a mai Szlovákiára.” (Vájlók Sándor: A szlovák önállóság kezdetei; Magyar Szemle /Bp./ 1994, 3. sz., 324.)

B4. Egymásnak feszülő huségek

A nemzet mint kifejezés szinte egyidős az európai írásbeliséggel. De a natio kifejezésnek vajmi kevés köze volt ahhoz, amit ma nemzeten értünk, mivel ez nem többet jelentett, mint a nemesi kiváltságos réteg tagjainak együttesét. Valaki eloször volt valamely egyház tagja, másodszer valamely dominus vazallusa, harmadszer lovag, polgár, vagy paraszt, negyedszer valamely korona alattvalója és csak ötödszer francia, német vagy magyar, habár az etnikai összetartozás tudata tagadhatatlanul létezett.

Az európai nemzetek részben már a X. sz.-ban kialakulnak és a középkor folyamán meglehetősen körülhatárolt és jellegzetes egységként lépnek fel, tehát állami kereten belül alakulnak ki. A dinasztiaiak körül születnek meg a XVIII. sz. előtt. Úgy az olasz, francia, angol, német és spanyol, mint a cseh, lengyel, magyar, orosz, horvát, szerb és bolgár.

A nemzetek előtti Európában a 30 éves háborúban németek harcoltak németek ellen, a török kiuzése a kereszténység zászlaja alatt folyt, a XVIII. sz.-ban dinasztiai csaptak össze egymással. A különbség csak annyi volt, hogy Európa nyugati és északi részének lakossága századokon keresztül zárt és tartós államkeretek között élt. Így a közös történelem kialakította az együvé tartozás kezdetleges tudatát, amit az is erősített, hogy az államhatárok és a nyelvi határok nagyjából egybe estek. Európa többi részén a mongol, majd török hódítás ezt a szerves fejlődést megakasztotta. De a nyugat-európai példa követése volt a kívánatos törekvés, a minta.

A dinasztiai szerepét a XVIII. végén, illetve a XIX. elején a tömegmozgalmak veszik át. Ezen túl nem az uralkodóhoz kell lojálisnak lenni, hanem a nemzethez. A Magyar Királyságon belül is a nemzeti ébredések sorozata indul meg. A Habsburg Birodalomban, melynek ekkor a Magyar Királyság is része volt, nem születik meg az egész államkeretet kitöltő osztrák nemzet (Bibó István: Válogatott tanulmányok II., Magveto, Bp. 1986; 560-61.). Az udvar törekvéseinek ellenére, hanem a történelmileg kialakult nemzetek mellett (amelyek egykor önálló államisággal rendelkeztek), újak is jelentkeznek, mint a szlovákok, akik a „*nemzetek Benjáminjai*”, hiszen „*a XIX. sz.-ban születtek eloször.*” (Peter Sýkora: Úvod do mytologie slovenského národa [Bevezetés a szlovák nemzet mitológiájába], In: Výchber /Pozsony/ 1992, 17. sz., 30.; Výchber 1992., 18. sz., 30.)

A XIX. sz. első felét Európa-szerte a francia forradalom eszményei uralták, melyek tömegméretekben életre hívták a modern nacionalizmust és sovinizmust. A nacionalizmus alatt eredetileg a nemzeti öntudatot, a patriotizmust értették, de az fokozatosan összekapcsolódott más nemzetek lebecsülésével. A születő romantika a saját nemzetet csupa nemes és ideális tulajdonsággal ruházta föl a többivel ellentétben, melyekkel szemben minimálisan bizalmatlannak, elutasítónak illett/kellett lenni.

Már nagyon korán, a XV./XVI. sz. fordulóján Ludovico Tuberonál, egy raguzai szerzetesnél merül föl a faji büszkeség, mely magyarellenességgel kapcsolódik össze, s a szlovák Adam Kollár ezt csak ismétli, föleleveníti a XVIII. sz.-ban és terjeszti (Dümmerth Dezso: Írástudók küzdelmei, Panoráma, Bp. 1987, 252-53.). Svetozár Hurban Vajanský (1847-1916) szlovák politikus és publicista esetében él tovább faji felsőbbrendűség formájában: „*Ha egy magasabb kultúra egy alacsonyabbat nyom el (mint például a német a*

lengyelt Poznanban, az angol – az indiait), az brutalitás, sérelem, igazságtalanság, de amikor alacsonyabb török-ázsiai faj [értsd: a magyar] nyomja el a magasabb indoeurópai [a szlovákok], az már az isteni törvények égbekiáltó megsértése – az gaztett a civilizáció egésze ellen.” (M????????? ?????? [Moszkovszkie novosztji] 1908.VIII. 24., In: Vajanský, Svetozár Hurban: Listy z Uhorska [Levelek Magyarhonból], Matica slovenská, Túrócszentmárton 1977, 77.)

A francia nemzet-modell egyenlőségjelet tesz az államkeret és annak lakossága közé. Aki Franciaországban él, az francia, függetlenül anyanyelvétől. Ezt a koncepciót a magyar politikai elit a magáénak érezte, mert ez állt politikai felfogásához a legközelebb.

A Magyar Királyságban a magyar Szent Korona jelképezte az országot és annak alkotmányos jogrendjét, mely az ország oszthatatlan területéből, a királyból, a nemesekből és papságból állt, függetlenül azok anyanyelvétől. Ez utóbbiak alkották a Natio Hungarica-t. Ez a kifejezés eredetileg 'magyarhoni eredetű' jelentett, később kapta 'magyarhoni nemzet', majd legvégül 'magyar politikai nemzet' értelmet, melynek tagja 1848, illetve 1867 után, a király mellett, az ország minden választópolgára. Tehát a magyar politikai nemzet tagja volt minden állampolgár fajra, vallásra, anyanyelvre való tekintet nélkül. A Szent Korona-tant az alkotmány, az önálló államiság, illetve jogállamiság legfőbb biztosítékának tekintették (Kocsis István: A Szent Korona tana, Püski, Bp. 1995, 6.).

Az összeütközés forrása az lett, hogy a szlovákság a német modellt tette magáévá, hiszen az önálló öntudatra ébredő szlovák értelmiség evangélikus része német egyetemeken tanult. A németek a franciáktól eltérően, nem egy államban éltek. Így számukra a francia elképzelés használhatatlan volt. Tehát az államnemzeti felfogás helyett, a kultúrnemzetit fogadták el. Kimondták: minden németül beszélő ember a német nemzet tagja. Ez az elképzelés felértékelte a nyelvet s annak muvelését és fejlesztését, illetve terjesztését tartotta elsősorban szem előtt. Ekkorra már eldolt, a felvidéki szlávok nem csehek, hanem önálló nemzet. Ez némi feszültséget keltett a szlovák katolikusok és evangélikusok között, hiszen az utóbbiak liturgikus nyelvként a csehét használták és hajlottak rá, hogy a cseh nemzet részének tekintsék a felvidéki szlávokat. De mivel a szlovákok kevesen voltak, az összes szláv nemzet összefogásában kezdtek gondolkodni, ami elvezetett a pánszlávizmus gondolatához (erre még visszatérünk).

Ez a folyamat azonban nem önmagától indult, hanem a bécsi udvari körök meszterkedéseinek volt keseru gyümölcse.

A Habsburgok a XVI. sz.-ban kerültek a magyar trónra, de az egész országot csak a török kitakarodása után tudták birtokba venni a XVIII. sz. elején. Az első Habsburg a magyar trónon, I. Ferdinánd 1527. január 19-én a következőket ígérte: „*A jövőben is a magyar nyelvet és nemzetet (amely a kereszténység irányában nagy érdemeket szerzett) minden eronkkel és képességünkkel támogatni kívánjuk.*“ Miután azonban az országot birtokukba vették, azt maradéktalanul be akarták olvasztani birodalmukba. Életre hívták a titkos császári levéltárat, mely köré jól fizetett történészeket csoportosítottak, hogy a tudományos kutatást az állami abszolutizmus szolgálatába állítsák. 1771-ben pl. megbízást adnak arra, hogy történelmi érveket keressenek Lengyelország felosztására, de a Magyar Királyság alkotmányosságának kétségbevonására is. A bécsi titkosrendőség 1808-ban provokációval él, amikor a tübingai Cotta-könyvkereskedés útján pályázatot hirdet a magyar nyelv hivatalossá tételével kapcsolatban. Abban reménykednek, érveket fognak kapni ez ellen. De a pályázat és a bécsi hivatalos sajtó magyarelleses támadásai felkeltik a magyar öntudatot és a XIX. sz. eleji országgyűlések tisztázzák viszonyukat a Habsburg-házzal szemben. Kimondják, Magyarország nem meghódított terület, ahogy a bécsi fizetett történészek állítják, tehát nem kezelhető alárendelt tartományként. „*A Habsburgok alárendelést célzó politikája azonban meg nem szuno viszályok és nyugtalanságok melegágyává vált, melynek során a magyar lett a monarchia ,rebellis‘ eleme. (...) Ezért volt szükség a történetírásra is, hogy*

szellemi eszközökkel lehessen kiölni a magyarságból szabadsága és önállósága emlékét. Nyelvének eroszakos elfojtásán keresztül pedig remélni lehetett teljes beolvadását a birodalom egyéb népei közé, hogy ne csupán szabadsága, de létezése is megszűnjék. (...) Az országban lakó nem magyarok felingerlése a magyarság ellen azonban beláthatatlan következményekkel járt. A Habsburg-monarchia államvezetése olyan nacionalista eroket szabadított ezzel magára, melyek ugyan soha nem nyúltak fegyverhez vele szemben, mint a magyarság, de amelyek az első világháború után eredményes akcióba léptek. A régi soknemzetiségű Magyarország felbomlása bekövetkezett, de a széthulló keretek maguk alá temették a Habsburgok trónját is.“ (Dümmerth 246-47., 262-61., 264., 266-67.)

B5. Nemzetek születnek

Amint utaltunk rá, a szlovák nemzet kialakulása körül sok még a tisztázatlan kérdés. A különböző szláv etnikumú népességek betelepülése a Magyar Királyság területére mindenképpen elősegítette az észak-magyarországi szlávok fennmaradását.

A magyar állam azzal, hogy a felvidéki szlávokat államhatárral választotta el a többi nyugati szláv néptől, megteremtette az önálló nemzetté válás külső feltételeit. A kontinuitást valló szlovák történész szerint, „a Nagymorva Birodalom túlságosan rövid fennállása alkalmasint nem alakított ki a lakosságban tartósabb közös etnikai tudatot“, de a felvidéki szlávok „beilleszkedése az Árpádok magyar királyságába megteremtette a külső keretet ahhoz, hogy a szlávokból, akik valamikor Nagymorávia területén éltek, kialakuljanak az etnikai szlovákok.“ (Dušan Kováč: Szlovákia története, 2001, 33.)

A Magyar Királyságban a XV-XVI. sz.-ra esnek az első etnikai ellentétek, melyek abból állnak, hogy a városokban a németek senki más nem engednek céheikbe, illetve településeikbe (Eperjes 1451, Besztercebánya 1481, Bártfa, Korpona 1508, Körmöcbánya 1519). Nagyszombatban (1551) tettelegességre is sor került. Minden esetben az uralkodó elrendeli, más anyanyelvű polgároknak is ki kell terjeszteni a jogokat. Némely város csak ímmel-ámmal hajlandó alávetnie magát az uralkodói akaratnak. Ennek rendezése Bocskai István erdélyi fejedelemre hárul. Rendelkezéseit a pozsonyi országgyűlés szentesítette. Az 1608/13., illetve az 1609/44. törvényekben egyenrangúsította a magyarokat és a szlávokat (beleértve a cseheket, morvákat és lengyeleket) a németekkel (Tibenský, Ján: Chvály a obrany slovenského národa [A szlovák nemzet dicsőretei és védelmei], SVKL, Pozsony 1965, 20-21.;25-26)

A 19. sz. közepén kirobban az ellentét a magyar politikai elit és a Habsburg uralkodó között, melyre a 17. sz. elejétől fogva többször volt példa. 1619-ben egy bécsi tanácskozáson, mely magasrangú állami tisztségviselők, a pápai nuncius és külföldi diplomaták részvétele mellett zajlott, érdekes döntés született. A határozatot a császár aláírta és annak végrehajtásával Wallenstein herceget bízta meg, akinek „Különösen lelkére kötötte, hogy kezdjen 12 évtől felfelé mindenkit legyilkoltatni, aki magyarul beszél, a kevés életben maradtoknak tépjék ki a haját, s homlokát szurokkal bekenve jelöljék meg. (...) Ha pedig a háború hosszabb ideig tartana, a magyaroktól pusztán hagyott országrészekbe idegeneket kell betelepíteni.“ A XVII-XVIII. sz.-i bécsi kormányok törekvéseit két jellegzetes törekvés jellemezte: a régi szabadságjogok eroszakos megsemmisítése és a magyar lakosság helyébe idegenek telepítése. Az 1811/12-es évi országgyűlésen ez a szöveg közismertté vált (Dümmerth 217-20.). A Habsburg uralkodók számára nem kívánatos szabadságtörekvések többször felkelésekhez, háborúkhoz vezettek Bocskai István idejétől kezdve, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György, Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc idejében, akik egyben erdélyi fejedelmek is voltak és a ma Szlovákiának mondott terület nagy részét birtokolták (1604-1711).

Amint láthattuk, a császári udvar megosztó és magyarelles politikája hívta életre a nemzetiségi torzsalkodásokat és ezek folyományaként, született meg az önálló szlovák

nemzet a XIX. sz.-ban – eloször egy szuk értelmiségi réteg fejében. „*Gyakorta ismétlik a megállapítást, hogy a 48-as években született a szlovák nemzet. Ha ez igaz, akkor ez a nemzet rendes adag skizofréniát kapott hozományul.*“ – utal Ladislav Szalay a szlovák-magyar ellentétekre, melyek 1848 óta mérgezik a két nép kapcsolatát (Slovenské pohľady 1989, 11. sz., 72-73.). Tagadhatatlan tény, hogy a kollektív nemzeti tudat kialakulása a széles tömegek körében ettől az idoponttól számítható. „*A történeti Magyarország területén fennmaradt, illetve az évszázadok folyamán ide beköltözött nem magyar népek nemzeté válása az etnikai, nyelvi, kulturális, területi, majd politikai, gazdasági közösségformák fokozatos kialakulásán keresztül jutott el a 19. századi nemzeti programokig.*“ – szögezi le az általános tanulságokat Kovác elébb idézett könyvének magyar kiadásában Szarka László történész (Kovács 364.).

A szlovák nemzet létrejött és aspirációi a nemzetállami forma felé hajlottak. Kár, hogy ez a későbbiekben, mások rovására történt.

B6. A szlovák terület

A szlovák, vagyis északi szláv etnikai terület az idok folyamán változott. A lakosság egy része és a betelepültek (morvák, csehek, lengyelek, ruszinok; de délről szerbek és horvátok; magyarok és németek) szintén felszívódtak a szlovákok elodeibe. A vallási hovatartozás is ezt segítette, hiszen a betelepültek között csak a morvák, csehek és németek körében találunk protestánsokat, akiket viszont a lutheránus szlávok olvasztottak idovel magukba.

A megyei szervezet és a földrajzi tagolódás nem tette lehetővé egy közös mi-tudat kialakulását. A népnyelv, a mai szlovák nyelvjárások is annyira különböznek egymástól, hogy a nyugati szlovák, a keleti nyelvjárást beszélő nemzettársával nagyon nehezen érthetné meg magát. „...*azon területeken, melyek egymástól földrajzilag mindig távol estek*“, „*hajlamosak voltak külön fejlődésre*“, ami szlovák „*nemzeti szempontból nem volt kívánatos (Kelet-Szlovákia).*“ (Bokes, František: *Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storocí [Elképzelések a szlovák területről a XIX. században]*, Pozsony 1945, 9.)

Valami fajta felvidéki szláv etnikai területről a XVIII. sz. végéig csak nagyon homályos elképzelések léteztek. „*Szlovákia (Slovensko) mint területnév, ill. országnév az egész középkor folyamán nem fordul elő a forrásokban. Az első adat, amely Észak-Magyarországot szláv földnek nevezi, 1512-ből való Sclavonia (azaz Szlavónia) alakot mutat (és nem Szlovákiát), viszont a 17. sz. végén már szlovák földről (slovenská zem) olvashatunk.*“ (Kristó Gyula /szerk./ 653.)

A szlovákok és elodeik körében azonban nem alakult ki hosszú ideig a behatárolt terület fogalma. Nyugaton és északon a királyi Magyarország határa jelezte annak kiterjedését, mely egyben földrajzi is volt. Keleten és délen ilyen természetes határ nem létezett és a felvidéki szláv-magyar etnikai határ az évszázadok folyamán lassacskán dél felé tolódott el.

Míg Európában a modern nemzetek meg nem születtek a XVIII. vége felé, addig a nyelvi különállásnak nem volt különösebb jelentősége és szervező ereje, mágikus hatása. A szlovák etnikai terület pontos behatárolása azonban nem volt lehetséges addig, míg az első népszámlálások az anyanyelvi adatokat nem mérték föl (1880). Azidáig többé-kevésbé csak nem teljeskörű, vagy szubjektív adatok és felmérések álltak rendelkezésre. Az elsődleges az etnográfiai szempont volt, az csak természetes, hiszen ahogy rámutattunk, a szlovákok – sajátos fejlődésük okán, korábban nem rendelkeztek állammal.

A szlovák etnikai terület körülhatárolása eloször Ján Csaplovicsnál jelenik meg (1819; megjelent 1829), majd Pavol Jozef Šafáriknál (1842), aki nem a hivatalos statisztikákra támaszkodott, hanem saját és munkatársai gyűjtésére. Munkájának második kiadását a szentpétervári Akadémia anyagilag is támogatta. A városi polgárság anyanyelvét viszont nem vette figyelembe (Bokes: *Vývin* 13.), ami végülis maximalista elképzelésekhez vezetett. E

szerint, Trencsént [a valóságban 95%], Túrócot [75%], Árvát [95%], Liptót [95%], Zólyomot [95%] teljesen mértékben szlovákok lakták, Nyitra [75%], Szepes [55%], Sáros [70%], Bars [50% fölött], Zemplén, Gömör és Hont [50% fölött] nagyjából volt szlovák. Pozsony, Újvár, ill. Abaúj csak kisebb részben (Bokes: Vívín, 14.). „A **nemzeti központ**, mai nyelven szólva területi autonómia tehát problémamentesen Liptó, Árva, Zólyom és Trencsén vármegyéből állhatott volna. Ezen a területen élt a szlovák lakosság mintegy negyede. Ha ehhez a területhez hozzáadjuk azokat a vármegyéket, amelyek lakosságának több mint a fele szlovák volt (Nyitra, Túróc, Sáros, Bars, Szepes, Hont) a szlovák etnikum határain belül [pontosabban: autonóm területen belül] élt volna a szlovákok nem egész kétharmada.” – 1848/49-ben (Viktor, Gabriel [Szalay, Ladislav]: 1848-1849 legendája a szlovák történetírásban, Pozsony 1999, 38-39.).

1840-ben került sor eloször arra, hogy a szlovákok kijelöljék a szlovák területet, de annak felterjesztésére az uralkodóhoz nem került sor. Majd az 1848/49-es események ideje alatt fogalmazódtak meg a szlovák követelések, melyek az udvar bátorítását élvezték (l. a B10. fejezetet). Kolowrat gróf, a bécsi kormány tagja és egyes cseh körök is bátorították a szlovák vezeteket magyarelles törekvéseikben (Bokes 1946, 150.).

A szlovákok szeme előtt az önálló államiság, vagy legalábbis autonóm terület kialakítása lebegett és nem a kisebbségi jogok kivívása. Amint láttuk, ez a szlovák etnikai terület feltüntetésével kezdődött a néprajzi térképeken a XIX. sz. első évtizedeiben. Majd miután a szlovák értelmiség magyarelles része hathatós osztrák támogatással fegyveresen szembefordult a magyar szabadságharcral, vezetőik népgyűléseket hívtak össze (Túrócszentmárton: 1849.I.29., Alsókubin: II.7., Liptószentmiklós: II.12.), ahol kinyilvánították Szlovákia elhatárolását a Magyar Királyságtól (Madjaria). Hurban és Štúr személyét még érinteni fogjuk (B10. fejezet). Az elobbi Szlovákia elszakadásáról értekezett, az utóbbi Liptószentmiklóson arról tanácskozott, hogy a szerbekkel, oroszokkal és lengyelekkel összefogva felkelést indítson a magyarok ellen. Tehát hazaárulást követett el.

Több kísérlet után, nyilvánosan egy önálló, vagy autonóm szlovák terület kialakításának igénylésére 1848. május 10-én került sor a Szlovák Nemzet Követelései [Žjadosti slovenskíeho národa] c. alatt. A Magyar Királyság területét nemzetiségek szerint osztották volna szét. Szlovákiában a nemzeti gárda parancsnokai egyedül szlovákok lehetnének, a vezényleti nyelv kizárólagosan a szlovák lenne és az államigazgatásban is csak a szlovák „nemzet huséges fiait” alkalmaznák. A nemzetelhagyást (odrodilstvo) büntetni kellene mint nemzet- és hazaárulást. Tehát etnikai határok kijelölését és a szlovák nyelv kizárólagosságát igényelték ezen a területen belül, nyilván áttelepítéssel is számolva. Scotus Viator (Seaton Watson) e szlovák dokumentum néhány pontját „nyilvánvaló képtelenségnek” minősítette (Viktor 38.).

A követeléseket egy 28-tagú küldöttség 1849. március 19-én adta át Olmützben Ferenc József császárnak, melyben Szlovákia adminisztratív-jogi elkülönítését kérvényezték az osztrák császártól. Ezt három megye képviselői is aláírták (Túróc, Nyitra, Zólyom). A császári udvar mesterkedései itt is tettenérhetők, mivel a szlovák vezeteket Götz osztrák tábornok támogatta. Windischgraez herceg viszont a szlovákokat megbízhatatlannak tartotta (Bokes: Vívín 22.). A követelésben 3 millió szlovákról beszélnek, ami túlzás, hiszen a császári kormány által készített kimutatás 1.822.730 szlovákról tud a Magyar Királyság területén.

Hurban, Štúr és Hodža a bécsi udvarhoz fordultak egy újabb kérvénnyel (1849.IV.13.) és felhívták a figyelmet „Szlovákia” katonai jelentőségére az osztrákok számára. Azzal érveltek az önálló Szlovákia mellett, hogy annak létrehozása esetén, a magyarok elveszítik befolyásukat Magyarhonban. Ez persze kellemes muzsika volt az osztrák önkényuralmi törekvések számára.

A magyar forradalom leverése után 1849. augusztus 22-én e követeléseiket megismételték. Az abszolutizmus idejében a szlovákok önjelölt vezetői ezt a tervüket 1861. február elején ismét benyújtották a császári belügyminisztériumnak Hurban, belügyi bizalmas által. Ezt követően 1861. december 12-én a Štefan Moyzes, besztercebányai katolikus püspök benyújtotta Bécsben a Szlovák Nemzet Memorandumát [Memorandum národa slovenského], mely Felső-magyarországi Szlovák Környéket [Hornouhorské slovenské okolie] kívánt létrehozni, mely a Magyar Királyság szerves része maradna. Hivatalos nyelve a szlovák lenne, néhány kivételtől eltekintve. Önálló parlamenttel, adminisztratív és bírói hatalommal rendelkezne, mely a magyar központi hatalomnak lenne alárendelve. Ezeknek is a hivatalos tárgyalási nyelve a szlovák lenne (Bokes 1946, 167., 231-4.; Bokes, František: Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storocí [Elképzelések fejlődése a szlovák területről a 19. században], Matica slovenská, Túrócszentmárton 1945, 22-23., 27., 34., 40-41.). Ez azonban összeütközésbe került a Szent Korona-tan eszméjével, hiszen ez a területet egynek és oszthatatlannak mondta ki. A másik gondot a szlovák nyelv szinte kizárólagos használata okozta olyan területeken, ahol nagy számban éltek magyarok, németek és lengyelek is.

Štúrról el kell mondanunk, hogy a szerb fejedelmi család egyik tagja, Michal Obrenovic egész életében a mecénása volt. A despota nem akart belenyugodni, hogy családja 1842-ben elvesztette Szerbia trónját. Ezt nyilvánvalóan szerette volna visszaszerezni, de magyarországi ambíciói is lehettek, mivel Pozsonyivánkán birtokot vásárolt. Miután visszatért Szentpétervárról, ahol a cárral a magyar forradalom ügyéről tárgyalt, a szlovák felkelés számára 60.000 forintot adott és egy utalványt 900 puska vásárlására. Ezután utazott Štúr Olmützbe a császárhoz és nyújtotta át az említett követeléseket, melyek Szlovák Nagyhercegséget kívántak kialakítani. Hogy a legendásan zsupori Obrenovicok miért adtak volna hátsó szándék nélkül egy fölkelésre pénzt anélkül, hogy ellenszolgáltatást remélhettek volna, aligha elképzelhető. Fölmerül hát az alapos gyanú, Štúr azért kívánta kihasítani a Magyar Királyságból a Szlovák Nagyhercegség területét, hogy a szerb önkényúr ügynökeként és lekötöztettként neki szerezzen egy üres trónust.

Különböző elképzelések fogalmazódtak meg a szlovák terület (Okolie) behatárolására, de a szlovák értelmiségiek körében nem alakult ki egyetértés.

Néprajzi, földrajzi, vagy gazdasági szempontú tervek készültek. De nemcsak szlovákok foglalkoztak e kérdéssel. Az udvarhoz közeli körökből is kerültek ki javaslatok (Majláth János gróf /1786-1855/, Desseffy Emil gróf /1812-1866/, Leopold Rousseau D'Happoncourt, Ludwig Rosenfeld /1804-1869/). Franz Hanrich, a Bach abszolutizmus későbbi pozsonyi ügyésze, Emlékiratot adott át Stadion gróf osztrák belügyminiszternek (1849.III.28.), melyben a szlovákok lakta területet három csoportba sorolta. Az elsőbe Trencsént, Árvát, Túrócot, Zólyomot, Szepeszt és Sároszt osztotta be, ahol a szlovák lett volna a hivatalos nyelv. A többi Észak-Magyarországi vármegyét fölosztotta volna nyelvi alapon – ez a terület 28.337 km²-t jelentett – és az ország más részein élő szlovákok számára külön járásokat hozott volna létre.

A császári udvarnak kedvére valók voltak ezek a törekvések, sőt 1848-49-ben született néhány elképzelés a Magyar Királyság etnikai alapon való szétosztására, de a tervezgetés keretét sohasem lépték át. Ezzel megtették azt, amire álmukban sem gondoltak, s amit minden áron meg akartak akadályozni: kiengedték a palackból a területi feldarabolás, a szeparatizmus rémét. Ezek csak addig voltak érdekesek az udvar számára, míg nem sikerült a magyar szabadságharcot orosz cári segítséggel leverni.

Egy későbbi, ilyen halva született terv volt Jozef Hložanskýé, aki – alaposan túlbecsülve a szlovák népesség számát – 4 millió szlovákkal számolt 1868-70-ben. Fehér-Magyarhont (Biele Uhorsko) kívánt kialakítani a szlovákok számára, 3 millió lakossal. De ez a terv visszhangtalan maradt szlovák részről. Nyilván irreális túlzásai miatt, hiszen a kívánt terület 60.000 km²-t tett volna ki. (A mai Szlovákia 49.035 km².)

Az ország nemzetiségi területekre való fölbontása már csak azért is sikertelen maradt, mert nem létezett olyan világosan meghúzható etnikai határvonal, mely kizárta volna, hogy az egyes nemzetiségi területeken ne maradtak volna kisebbségek (főleg németek és magyarok). A szlovákok esetében – a néprajzi adatokat véve alapul —, egy olyan terület jött volna létre, mely az adott viszonyok között gazdasági szempontból életképtelen lett volna. Ha viszont a gazdasági és egyéb elképzeléseket is figyelembe vették volna, jelentős számban nem szlovák anyanyelvű népet kebeleztek volna be, ami kaotikus és kezelhetetlen viszonyokat teremtett volna.¹

B7. Nemzeti jelvények – A kettos kereszt címer

Amikor a szlovák mi-tudat kialakult a szlovák értelmiség egy szűk körében a XIX. sz. első évtizedeiben, természetesen, hogy e törekvések a nemzeti szimbólumok kialakítására is kiterjedtek. Ludovít Štúr, a kialakuló szlovákság vezéralakja elvbarátaival együtt „*alakították meg 1848-ban a magyar államcímer kettos kereszt hármas halmos címerének szabályos heraldikai átalakításával*” a szlovák címet (Püspöki Nagy Péter: A magyar címer pályatársai: A cseh(szlovák) és a lengyel államcímer, In: Ivánfi Ede: Magyarország címerei, Maecenas, Bp. 1989, 158.). Csupán a hármas halom színét változtatták meg zöldről kékre, a szláv színeknek megfelelően.

A szláv országok mindmáig a vöröset, kéket és ezüstöt használják nemzeti színekként, kivéve a lengyeleket, bolgárokat és 1918 előtt a cseheket. Ez a jelkép jelent meg először a tervezett Autonóm Szlovák Terület címereként 1861-ben, majd a Matica slovenská [Szlovák Anyácska] – a szlovákok kulturális, tudományos és szépművészeti társasága – alapszabályának címlapján 1863-ban (Vrtel, Ladislav: The national emblem of the Slovak Republic, Slovak Information Agency, Pozsony 1996, 3; Butvin, Jozef – Kostický, Bohumír – Vartíková, Marta: Dejiny Slovenska slovom i obrazom [Szlovákia története szóban és képen] II., Túrócszentmárton, é.n., 47.)

A Magyar Királyság kiscímere ugyanis vörös mezőben zöld hármas halmon ezüst keresztet ábrázolt. I. Ulászló magyar király (1440-1444) pénzein tuniká fölül először a magyar kiscímer olyan formában, ahogyan ma is használják Magyarországon (Bertényi Iván – Diószegi István – Horváth Jenő – Kalmár János – Szabó Péter: Királyok könyve, Officina Nova, Bp. 1993; 77.). A hasított címerpajzs jobb oldalán az Árpád-ház családi címere: a váltakozó vörös és ezüst pályák láthatók, a bal oldalon a hármas halom és kettoskereszt. (A címertanban fordított az oldalak megnevezése.)

A sávoknak és a halmoknak eleinte nem volt szimbolikus földrajzi értelme. „*A címernek, ill. elemeinek folyókra vonatkoztatott értelmezésével II. Ulászló (1490-1516) egyik oklevelében találkozunk 1496-ban: ebben Szlavónia címerének két ezüst pályája a Száva és a Dráva folyókat jelképezi. A királyi kancelláriában ez a szemléletmód hamarosan*

¹ A helyzet bonyolultságát az alábbi táblázat is szemlélteti. Magyarország 63 vármegyéjéből a szlovákok 28-30-ban éltek 1% fölötti arányban, a következő megoszlásban:

%-os arány	1-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	70-75	75-90	90-100	
Szlovák anyanyelvűek	1891	12	1	4	1	3	2	2	1	4
		21					9			
	1910	10	2	4	2	1	3	2	3	1
		19					9			

A legnagyobb arányszámban az északnyugati vármegyékben éltek, amint már az előbb utaltunk rá.

Magyarország címerével kapcsolatban is megnyilvánult: a Kassa város címerét 1502-ben bővítő királyi oklevél az országcímer négy ezüst sávját a négy legnevezetesebb folyóval, a Dunával, a Tiszával, a Drávával és a Szávával értelmezi.” Így Werboczy István, aki maga is a királyi udvar bíraskodásában működött, átvette ezt az értelmezést Hármaskönyvébe (1514), mely az ország törvényeit foglalta össze. *„Minthogy pedig Werboczy munkája 1848-ig a magyar nemesség 'bibliájának' számított, a négy ezüst sávnak a fő folyókkal való értelmezése széles körben elterjedt... Az államcímerben az ország területét láttató szemlélet később a hármas halom újszerű értelmezésében is megnyilvánult: egy portugál szerző, Anton Macedo 1687-ben a hármas halmot Magyarország három legnagyobb hegyének a jelképeként értelmezi (nem mondja meg, melyek azok), majd a XVIII. században meginduló magyar heraldikai irodalom már a Tátrát, a Fátrát és a Mátrát érti a hármas hegyen.”* (Bertényi Iván: Kis magyar címertan, Gondolat, Bp. 1983; 78-80.)

Ez a geográfiai szemlélet a szlovákokat arra a téves következtetésre juttatta, hogy a magyar címer egyik fele Szlovákiát jelképezi, mivel a Mátra tövében néhány szlovák falu létezik, a Tátra és a Fáttra amúgyis szlovák nyelvterületen fekszik, a három hegység behatárolta országrész Szlovákia területe. Ez a balvélemény mindmáig él. Az egyik heraldikai munka képaláírása így szól: *„A Magyar Királyság kiscímere (19 – 20. sz.) Alsó- és Felsőmagyarországi területek címerével”* (Vrtel, Ladislav: The national emblem of the Slovak Republic, Slovak Information Agency, Pozsony 1996, 2.)

A kettos keresztet a szlovákok két görög testvér és térítő püspök, Konstantin (827-869; szerzetesi nevén Cirill) és Metód (polgári nevén Mihály vagy Manuel; 813/815-885), kereszténységet hozó missziójának legendájával kapcsolták össze. *„Konstantin és Metód érkezésével az addig használt keresztény szimbólumrendszer a kettos kereszt motívumával gazdagodott. Még ha nem ismerünk semmilyen ábrázolást sem, amely abból az idoból származna, amikor itt munkálkodtak, és amelyen a kettos kereszt meglenne [sic!], vitathatatlan, hogy ennek a jelképnek az érkezése és terjedése Nagy Moráviában összefügg az ő tevékenységükkel.”* – véli legújabban is a szlovák szakirodalom (Vrtel, Ladislav: Na troch vrškoch biely kríž [Három halmon fehér /sic!/ kereszt], Archa, Pozsony 1990; 7.)

Ez a magyarázat nem számol azzal, hogy a kettos kereszt bizánci szimbólum és nem volt vallási jellege. Ez a jelkép a bizánci császárok korlátlan hatalmát jelentette (Székely György: A kettos kereszt útja Bizáncból a latin Európába, In: Ivánfi 1XVI.) Így a két hittérítő aligha merészelt volna *„a császárok győzelmének zálogával”* (Székely 107.) téríteni, hiszen küldetésük nem „evilági” célokat szolgált. Ezt bizonyítja egy bizánci eredetű diadém is. *„Egy másik mutárgy ebből az idoszakból – 11. sz. közepéből származó bizánci eredetű zománcozott arany fejék, melyet a 19. sz.-ban találtak a fejedelmi főváros, Nyitra környékén, melyen szintén kettoskereszt látható egy ünnepi thorakionon, közel két császári nővér, Zoe és Theodora alakjához. ...ez nemcsak vallási, hanem politikai jelkép is volt.”* (Vrtel, Ladislav: The national emblem of the Slovak Republic, Slovak Information Agency, Pozsony 1996, 7.) Ez a szimbólum egyértelműen vallási jelentőséget a XI. sz. idejében kap, tehát jóval a két hittérítő halála után (Szilárdfy Zoltán: A kettos kereszt, In: Hofer Tamás /szerk./: Magyarok Kelet és Nyugat közt, Balassi, Bp. 1996; 67.)

A kettos kereszt megjelenése a magyar címerben magyarázható bizánci hatással, de akár azzal is, hogy Erdélyben, mely a Magyar Királyság része volt, a jelkép kialakulásának idejében a Gyulák kormányoztak. A Gy hangot a magyar rovásírásban, kettos keresztrel jelölték (Ꞥ), s így a címerben megjelenő szimbólum Erdély területét jelképezhette.

Amikor 1918 után megalakult az új állam, Csehszlovákia több országrészt – Csehországot, Morvaországot, Sziléziát, Szlovákiát és Kárpátalját – fogott össze egy államkeretbe. *„A Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottsága akkori jelentésében felhozta: „...Szlovákia, mely sohasem rendelkezett önálló államisággal, szintén sohasem bírt önálló jelvénnel és hogy az, amit általában a bevett címertani tanítás szerint Szlovákia címerének tartanak, voltaképpen*

a régi Magyarhon [Uhry] jelképe, melyet az egykori magyarhoni címerből vettek ki és csak a legutóbbi időben változtatták meg úgy, hogy az eredetileg zöldszínű három halom kék színt kapott. Viszont ha most törvény által az így módosított jelképet Szlovákia címerévé nyilvánítjuk, nincs akadálya, hogy általában ilyen jelképnek ismerjék el.“ (Pavlíček, Václav – Hřebek, Jirí: Ústava a ústavní rád České republiky [A Cseh Köztársaság alkotmánya és alkotmányos rendje] I. kötet, Linde, Prága 1994, 74.)

Így ez a címer belekerült Csehszlovákia közép-címerébe. Amikor megalakult az első Szlovák Állam (1939-1945), államcímere az elébb leírt jelkép lett, azzal a módosítással, hogy gótikus címerpajzsot használt. A második világháború után még 1960-ig érvényben volt, de azután más, „szocialista“ címert alkalmaztak 1990-ig. Azután visszatértek a régi jelképhez és az került be a Cseh-Szlovák Szövetségi Köztársaság címerébe (1990-92). Majd 1993. január 1-én megalakult az önálló Szlovák Köztársaság és annak jelképévé vált.

B8. A pánszlávizmus és ausztrószlávizmus

A pánszlávizmus a német és olasz egységtörekvések láttán fogalmazódott meg. Sokan nem látták a kis és ismeretlen szlovák nemzet számára önálló politikai tér megvalósítására lehetőséget. Így született meg az összszláv összefogás eszméje. A kifejezést – pánszlávizmus – először a szlovák Ján Herkel: *Elementa universalis linguae Slavicae e vivis dialectis eruta et sanis logicae principiis suffulta* (Egyetemi Nyomda, Buda 1826) c. latinnyelvű munkájában tűnik fel, mint az irodalmi összefogás eszméje („*Unio in Litteratura inter omnes Slavos, sive verus Panславismus*“ – Irodalmi egység az összes szláv között, vagyis pánszlávizmus) (Matovčík, Augustin: *Príspevok životu a dielu Jána Herkela* [Adalék Ján Herkel életéhez és munkásságához]; *Historické štúdie IX /Pozsony/ 1964, 5.*; Gecse Géza: *Bizáncról Bizáncig*, Interetnica, Bp. 1993, 7.)

„A Habsburg Birodalmon belüli szláv összefogás az egyik lehetőség, hiszen a szláv népek az ország nagyobb részét teszik ki és a magyarok a Magyar Királyság legkisebb részén élnek, így nyelvük is eltunik.” Ezt a nézetet vette át a szlovák Adam František Kollártól (1763) a bécsi udvari könyvtár igazgatójától a neves német tudós, August Ludwig Schlözer (1771), tőle meg Johann Gottfried Herder (1791) filozófus (Dümmerth 205-208.). Ez az indokolatlan jóslat komoly hatást váltott ki Magyarországon a kialakulófélben lévő szlovák nemzet értelmiségének körében is, akik Herderen nottek föl: A magyarok tehát kihalnak. „...az ausztrószláv elgondolás egyik alappillére éppen a Kollár Ádámtól elindított, Schlözer és Herder által pedig nemzetközi tekintélyre juttatott elmélet lett, melyet a hazai szláv értelmiség ébredő nacionalizmusa érdeklődéssel ragadott meg. Így született meg a terv, hogy a Habsburg-monarchia súlya a magyarok ellenében a szláv népeken nyugodjék. (...) Az ausztrószláv gondolat tehát a magyarok pusztulására vonatkozó Herder-jóslattal közös magból csírázott ki: Kollár és a bécsi kormánytól államilag támogatott többi történetíró köréből.” (Dümmerth 153-54.) Ez az elképzelés azonban nem maradt más, mint óhaj.

Az ausztriai szláv értelmiségiek tartották egymással a kapcsolatot, majd a politikai életben is együttműködtek, de az ausztrószláv elképzeléseket a pánszláv eszme szorította ki. Azonban káros hatása mindmáig érezhető: elvetette a gyűlöletet, vagy jobbik esetben az elutasítást a magyarokkal szemben. Ján Kollár költő, pesti lutheránus pap a Sláva Dcéra [A Szláva leánya] (1824) c. szonett-gyűjteményében Sláva (Dicsőség és egyben Szláv) istenno a pánszlávizmusban egyesült népek vezére és pártfogója, jutalmazza meg a hu szlávokat és bünteti válogatott kínokkal az elvetemült németeket, akik az Antikrisztus népe, és a magyarokat. Pánszláviában, mely a cseh-német határon fekvő Óriáshegységtől az Urálig, a Tátrától a Fekete-hegyekig terjed, fog felhangzani a szlávok lenézett nyelve. Ezen a területen 60-80 milliós szláv nemzet él, melyet igazságtalanul szorítottak vissza az európai fejlődés hátterébe. De ez a tömeg végre felébred, és jaj lesz az elnyomóknak! A szerzők

megrészegülnek ettől a gondolattól (Hóman Bálint –Szekfu Gyula V., 353.). Megvan az „elvi” alapja az érzelmi politizálásnak és a gyulölködésnek.

Az összsláv összefogás vezető ereje a cári birodalom lett volna, vagyis minden szláv-nak cári alattvalónak kellene lennie. Ezt Štúr már nyíltan hirdette élete utolsó művében, ahol azt is javasolta, hogy a szlovákok vegyék át az orosz nyelvet és legyenek pravoszlávok. Ebben a munkájában azt is mondja, a Habsburg Monarchia felbomlásra ítélt állam és magyarellenes kijelentéseit is megismétli (Das Slawentum und die Welt der Zukunft, Moszkva 1867, Szentpétervár 1909; Ludovít Štúr: Slovanstvo a svet budúcnosti [A szlávok és a világ jövője], SIMŠ, Pozsony 1993; 72-73., 85., 1XV., 131., 134., 135., 139., 143-45., 146., 148-49., 150., 159., 168-173.).

B9. Vallási és adminisztratív önkormányzat a magyar korona alatt.

A Magyar királyság területén az újkorban cigányok, horvátok, németek, románok, ruszinok, szerbek, zsidók és szlovákok éltek a magyarokon kívül nagyobb számban. Ezek helyzete vallási és adminisztratív, önkormányzati szempontból eltérő volt. A cigányok szétszórtan éltek az ország különböző területein, gyakorta vándoroltak és etnikai tudatuk leginkább lemaradt az általános fejlődés mögött, hogy ok még a követelésekig sem jutottak el. Esetükben erre csak a XX. század végén került sor.

A **horvátok** helyzete volt a legrendezettebb, aminek történelmi okai voltak. 1102-ben a horvátok magyar királyt választottak Könyves Kálmán személyében trónjukra és a Pacta Conventa néven ismert döntéssel „*példásan tartós közjogi kapcsolatot hoztak létre. Későbbi közös államszerveink, időközi viták árán... és átmeneti törésekkel (1848-1849)*”, amikor a horvátok a bécsi udvar hathatós mesterkedése révén a magyar szabadságharc ellen fordultak, „*a XX. század elejéig (1918) eredményesen működtek.*” Ezt a jogi végzettségű Stipe Mesic horvát államelnök is méltatta 2000 elején: „*Ha annak idején Könyves Kálmán korában nincs a Pacta Conventa a horvátok kivesztek volna tájunkról. Az egyezmény nyújtott lehetőséget mindkét nemzet fölerősödésére és megmaradására történelmi keresztútjain.*” (Pecze Ferenc: Az európai alkotmánytörténet és a nyolc évszázados magyar-horvát államközösség fejlődése (1102-1918), Hunyadi Szövetség, Bp. 2001, 7., 229.)

Az osztrák-magyar kiegyezés után, amikor a Habsburg Birodalom dualista állammá alakult át 1867-ben és ez nevében is tükröződött, amennyiben hivatalosan Osztrák-Magyar Monarchia lett az ország neve, a magyarok kiegyeztek a horvátokkal. 1868-ban megtörtént a horvát-magyar kiegyezés (XXX. tc.), mely széleskörű autonómiát biztosított a horvátoknak. E törvényt a továbbiakban még néhányszor módosították (1880, 1881, 1882, 1889). Ezeknek a törvényeknek a megváltoztatásához a magyar és a horvát országgyűlésnek közösen kellett pozitív döntést hozniuk. A belügyek, a vallás, a közoktatás és az igazságügy kérdéseiben a horvátok önállóan döntöttek összhangban a Monarchia általános törvényeivel. A horvát hadsereg vezényleti nyelve a horvát volt. A lakosság a XIX. sz. végén nagyjából 90%-ban volt horvát, szerb és szlovén. A magyarok aránya 2-3%, a németeké 4-5% (Pallas Nagy lexikona IX., 1895, 392., 397-98.).

A többi nemzetiség helyzete éppen azért, hogy betelepülés, bevándorlás révén kerültek a Magyar Királyság területére, nem számíthatnak az akkori jogi közfelfogás szerint történelmi nemzeteknek, hiszen nem külön területtel és szerződéssel lettek az ország részei.

A **ruszinok/ruténok** betelepülése az ország észak-keleti részén szintén észrevétlenül kezdődött. 1396-ban tömegesen érkeztek Koriatovics Tódor podóliai herceg vezetésével. Ok eleinte ortodoxok voltak, ám 1692-ben görög-katolikussá lettek, ami azt jelentette, hogy szertartásaik fenntartása mellett a római pápa foségét ismerték el. 1771-től önálló munkácsi egyházmegyét kaptak.

A **románok** tömeges betelepülése a tatárjárás után kezdődött a Magyar Királyság dél-keleti, erdélyi részébe (1242-43). A **szerbek** megjelenése a 13. sz.-ra tehető az ország déli

részén (Szerémség). Amikor Rigómezon vereséget szenvedtek a töröktől (1389). A magyar király Stefan Lazarevicnek az ország legveszélyeztetettebb területén hatalmas birtokokat adományozott, hogy ösztönözze a török elleni harcot. Ekkor is számosan telepedtek le a Magyar Királyság területén, de Szerbia török leigázása (1459) megerősítette ezt az első hullámot.

A leigázott szerbek számára az egységet a pravoszláv egyház jelentette. 1686-ban Buda várának visszavétele után, a török ellentámadás előtt 35.000 szerb család menekült az országba. A XVI. sz.-ban felújított önálló szerb pravoszláv egyház feje Magyarországra, Karlócára költözött. A császár 1690-ben, illetve 1691-ben biztosította egyházi autonómiájukat (Hévízi Józsa: Területi és egyházi autonómia, mint a kollektív jogok gyakorlásának színtere a történeti Magyarországon, Bp. 1995, 17-18.).

A románok és szerbek esetében egyházuk autonómiája lett a szervezőerő. Ez a népesség ugyanis ortodox volt és ennek a vallásnak az volt a sajátossága, hogy nyelvi alapon szerveződött. A románok egy része később görög-katolikus (1700) lett úgy, mint a ruszinok. Az uralkodó 1701-ben szabályozta az új egyház jogviszonyát. 1868-ban a magyar országgyűlés törvényben ismerte el a román ortodox egyház különállását és önkormányzatát román 'nemzeti' egyháznak tekintette. Így a nagyszebeni román Tribuna 1885-ben joggal írhatta: „*Közoktatásügyünk a jól megvédett egyház védepajzsa alatt a kormány beavatkozásától mentes*”. (Hévízi 14-16.)

A **németek** helyzete elütött a többi népességtől, hiszen ok az ország szinte egész területén éltek kisebb-nagyobb tömbökben, főleg a városokban, s nekik a XVIII. sz. végéig már nem volt honnan népi utánpótlást szerezniük. Ok a Szepességben és Erdélyben éltek autonóm életet. Az utóbbival nem foglalkozunk, mert az nem kapcsolódik a későbbi Szlovákia területéhez.

A szepesi szászok különböző német nyelvterületekről érkeztek a XII. sz. közepe táján. Egy évszázadra rá megalakult a 24 szepesi város által létrehozott Universitas Saxonum, melyet a király 1271-ben szabadságlevélben erősített meg. 1370-ben a király összegyűjtött törvényeiket erősíti meg. 1876-ban az egységes polgári közigazgatás bevezetése után, autonómiájuk megszűnt. Területük Szepes vármegye része lett (Hévízi 11-12.).

A **szlovákok** helyzete merőben elütött az előbb ismertetett népek helyzetétől. Hozzávetőlegesen 82%-uk római katolikus volt, 4% görög-katolikus (ez annak a következménye, hogy a ruszinok egy része beolvadt), 14% meg evangélikus (ezt a németek fölszívódása is erősítette). A magyarok nagyobbik része szintén római katolikus, de a fennmaradó rész a reformáció kálvini vonalát is követte. Így az evangélikus egyház tagjai németek, magyarok és szlovákok voltak. A katolikus egyházé magyarok, szlovákok, horvátok, németek – és a görög-katolikus egyházon keresztül, mely önállóan szerveződött – a ruszinok és románok. A református egyház voltaképpen magyar maradt egészen az 1945 utáni időkig.

A reformáció fontosnak tartotta az anyanyelvi istentiszteletet, s ez alól a kihívás alól a katolikus egyház sem vonhatta ki magát. A tridenti zsinat után szervezett nagyszombati papnevelő intézetben (1619) megkövetelték, hogy a tanítók ismerjék a magyar, a felvidéki szláv és a német nyelvet. Pázmány Péter érsek elrendelte, a felvidéki szláv falvakban minden vasárnap a nép anyanyelvén kell prédikálni. Saját hitvédo iratait is lefordíttatta erre a nyelvre. A Nagyszombat környéki nyelvjárást alkalmazták, melyet később „jezsuita szlovák nyelvként” emlegettek. Ezen a nyelven jelentek meg az énekeskönyvek és liturgikus iratok, de szótárak is (Hévízi 20.).

A szlovák származású Rudnay Sándor prímás, érsek és kardinális, az egyházi szinódus döntése alapján, mely elrendelte a magyarországi nemzetiségek nyelvén kiadni a Bibliát, elősegítette a szlováknyelvu fordítást, melynek első része 1829-ben, a második 1832-ben jelent meg (Lexikón slovenských dejín [A szlovák történelem lexikona], SPN, Pozsony 1997, 97.). 1850-ben az uralkodó három szlovák püspököt nevezett ki. Štefan Moyzes a

besztercebányai, Ladislav Záborský a szepesi, Štefan Kolarcík a rozsnyói egyházmegye élére került. A szintén szlovák származású Scitovszky János Magyarország prímása, majd 1853-tól kardinális lett (Lexikón 108.).

Az evangélikus egyházban tömörült szlávok számára nem volt gond az anyanyelvi istentisztelet, mivel ez a protestáns egyház az anyanyelv használatát szintúgy megkövetelte és a papok a nép nyelvén prédikáltak, s rendszerint mind a három imént említett nyelvet ismerték, habár a szlávnyelvu istentiszteleteken a liturgikus nyelv a bibliai cseh maradt. Az evangélikus egyház helyi szinten autonóm vallási közösségként működött. Fontos adottság volt, hogy az evangélikus szlovákok zömmel az ország északkeleti részén éltek (Árva, Liptó, Túróc valamint Zólyom nyugati, Nógrád és Gömör északi, Trencsén déli, Nyitra északnyugati területén) (Polányi 123.).

A papságnak fontos szerep jutott a nemzettéválás folyamatában, hiszen ok voltak közvetlenül kapcsolatban a széles paraszti rétegekkel. A XIX. sz. második felében az iskolák zöme felekezeti volt. A politizáló értelmiség nagy többsége pap és tanító volt (Polányi 123.). A katolikus egyház univerzalizmusa révén nem válhatott az asszimiláció hathatós eszközévé, az evangélikus egyházon belül viszont a magyarok száma nem volt oly túlsúlyban, hogy erre sikeres kísérletet lehetett volna tenni.

B10. A magyar szabadságharc

A magyarok tehát önállóságra törekedtek és 1848 tavaszán, amikor Európa-szerte fellángoltak a szabadságharcok, ez békésen, de csak rövid időre sikerült. Az uralkodó kinevezte az első magyar kormányt, mely megkezdte működését. Az uralkodóház mégsem gondolta komolyan ígéreteit és csapatokat küldött a forradalom leverésére, mely így szabadságharcra kényszerítette magát. S ebben a politikai mérkőzésben a császári udvar nem volt válogatós az eszközökben. A nemzetiségek értelmiségét –, melyet saját rövidlátó politikájával már korábban is a magyarokkal szembeállította – igyekezett kihasználni, sőt amikor így sem boldogult, cári intervenciós csapatokat vett igénybe (1849), hogy érdekeit érvényesítse. A nemzetiségeknek viszont mindent megígért, de semmit sem adott.

A vezető szerep a szlovák nemzeti tudat erjedési folyamatban a lutheránus Ludovít Štúr (1815-1856) hárult, aki a szlovák nyelv első sikeres kodifikátora lett (1846). Štúr nem volt alkalmas erre a politikai szerepre, mivel már az 1840-es évek elején ellenezte a magyarokkal való kapcsolatfelvételt, sőt fanatikusan elutasított mindent, ami magyar (Bokes 1946, 156.; Viktor 151-54.). Miután 1848. április 2-án szembefordult Kossuth Lajossal, bécsi beszédében a németeket, magyarokat és oroszokat a szlovák nemzetiség ellenségeinek nevezte. Miavai beszédében még tovább ment (1848.IX.19.), amikor kinyilvánította a szlovákok függetlenségét a magyaroktól. Felmondta az engedelmességet a kormánynak. Mindenkit, aki a magyarokkal egyesülne, a szlovák nemzet ellenségének és árulójának nevezett (Bokes 1946, 177.).

Adott helyzetben ez aligha volt bölcs döntés, mivel a szlovákok zöme a magyar forradalom, majd szabadságharc ügye mellett állt ki, nem beszélve róla, hogy ez lázítás és hazaárulás volt. Legalább 100.000 szlovák harcolt a szabadságharc oldalán (Spira György: A magyar forradalom 1848-49-ben, Bp. 1959, 352.). Štúr, Hodža és Hurban önkénteseket toboroztak a törvényes magyar kormány ellen a bécsi udvar támogatásával. Ebben a szlovákok elenyésző kisebbségben voltak. Alig tettek ki 8%-ot. Ezek egy része hazai rablásra kész irtványos volt, akik vittek amit láttak, azután eliszkoltak a zsákmánnyal együtt. A többi bécsi csavargó és munkakerülő, deklasszált elem (Viktor 72-73.; Pechány Adolf: A magyarországi tótok, Felsőmagyarország, Miskolc 2000², 218.). Milan Miloslav Hodžáról még meg kell jegyeznünk, hogy 1848-ban Prágában kiadott egy könyvet *Der Slowak álnév* alatt (Beiträge zur Beleuchtung der slawischen Frage in Ungarn), melyről a magyarokkal szemben elfogult Scotus Viator (R. W. Seton-Watson) is azt írta, hogy e „könyv fölöttébb

ingerült, ami tán megbocsátható lenne, de minden aziránti érzék nélkül, ami értelmes és lehetséges. Német nyelvezete nyomorúságos.“ (Scotus Viator: Národnostní otázka v Uhrách [A nemzetiségi kérdés Magyarhonban], Brünn 1913; 515.)

Az akkori Magyarországon állomásozó gyalogezredek közül a legtöbb tisztet a kassai 34., a zólyomi és a pozsonyi 2. adta a forradalomnak. E három ezred több mint száz tisztje küzdött a honvédsereg oldalán. Ez annak bizonyítéka, hogy a magyarok, szlovákok és németek lakta Felvidék fogékony volt a forradalom ígéretei és vívmányai iránt függetlenül a nemzeti sajátosságoktól és kívánságoktól. Nem ültek fel a türelmetlen, minduntalan fegyverhez kapdosó nacionalizmusnak, vagy a császári udvar által mesterségesen szított pánszlávizmusnak. Egy Bécsben kiadott és osztogatott dal, minden szláv fajt felszólít egyenként felkelésre a magyarok ellen és az oroszokkal való egyesülésre, ami számukra szabadságot és civilizáltságot fog hozni (Rapant, Daniel: Slovenské povstanie 1848-49 [A szlovák felkelés 1848-49-ben] II./2., Túrócszentmárton 1948, 123.) Csak száz évet kellett várniuk, hogy ennek „igazáról” megbizonyosodjanak.

A polgárosodás akkor azt jelentette, a kiváltságos rétegek – a nemesség és papság – egyenlové válnak az ország többi polgárával. A nemesség és papság – mai szóval élve – kollektív (elo)jogokkal rendelkezett, melyeket az egyenlőség és közös teherviselés (=adózás) jelszava nem turt meg. A kortárs értetlenkedett. Ha most egyes igaztalan jogokat felszámolnak, miért létesítenének újakat, melyek ellentmondanak a hirdetett elveknek?

A területi autonómia sem tunt a magyar politikai közvélemény előtt elfogadhatónak, hiszen Erdély különállásának megszüntetése, az ország egységét biztosította. Most meg ennek az elvnek a megsértése következne abból, ha a Magyar Királyság területét etnikai területekre szabdalnák. Másrészt ez a gyakorlatban kivihetetlen is volt, hiszen az országon belül nem léteztek etnikailag elkülönült területek, melyeket földrajzi határokkal lehetett volna kijelölni. Ezt csak ki- és áttelepítés árán lehetne megoldani. A Figyelmezo c. lap 1849.IV.12-i száma helytelenítette Stadion császári belügyminiszter sugalmazta „fantasztikus“ ötletet, hogy lakosságcsere útján alakítsák ki a nemzetiségileg tiszta provinciákat (Rapant, Daniel: Slovenské povstanie 1848-49 [A szlovák felkelés 1848-49-ben] III/1., Pozsony 1956, 421.) Hiszen az óhajtott területen lévo vármegyék lakossága Árvában, Liptóban, Trencsénben és Zólyomban 95%-ban, Nyitrában és Túrócban 75%-ban, Sárosban 70%-ban és a Szepességben 55%-ban volt csak szlovák (Viktor 38-39.).

A későbbi nemzetiségi törekvések is a nemzetiségi kérdés rendezését a területi elképzelésekkel ötvözték, néha úgy, hogy a megyehatárokat változtassák meg az etnikai viszonyoknak megfelelően és olyan nyelvi fennhatóságot a saját nyelvüknek, amit a magyartól meg akartak tagadni (Bokes 1946, 262-66.). A XIX. sz.-ban a kisebbségi vezetok nem kisebbségi jogokat követeltek elsosorban – amire az akkori Európában amúgyis hiába keresnénk példát –, hanem saját területet akartak, melyen uralkodhatnak (Hóman Bálint–Szekfu Gyula V., 558., 567.)

C1. A szlovák vádak

Az ellentétek a szlovákok és a magyarság között XVIII. sz. végén kezdodtek, majd a XIX. és XX. sz.-ban folytatódtak és mindmáig tartanak. Ezek is azonban eleinte a szlovák elitre korlátozódtak, a széles néptömegek ezekrol jóformán tudomást sem szereztek. Csak a papság egy része terjesztette, illetve az iskolázottság terjedésével jutottak mind szélesebb körben közismertté, s hátrányosan befolyásolták a két nép közötti kapcsolatokat. Ezek a nézetek tömegesen csak 1918 után terjedtek el. Ludovit Novák, szlovák nyelvész szerint „*nagyon sokat ártott a csehek által szinte túlzásig mesterségesen ápolt gyulölet minden ellen ami magyar. Ezt a gyulöletet a vezetésük alatt tanuló szlovák ifjúságba is minden lehető eszközzel beoltották.*” (Novák, Ludovit: Jazykovedné glosy k ceskoslovenskej otázke [Nyelvtudományi glosszák a csehszlovák kérdéshez], Matica slovenská 1935, 316.). A cseheknek ugyanis

valamivel igazolniuk kellett, hogy Szlovákiát – ahol csehek jelentéktelen számban éltek –, miért kellett 1918 után Csehországhoz csatolni. Ezt elsősorban azzal indokolták, hogy a szlovák nemzet asszimilációja végveszélybe sodorta a szlovákságot és a csehek megmentették őket. 'A szlovákok sorsa a magyarok' – vallja Rudolf Chmel irodalomtörténész, politikus, a szlovák-magyar viszony mindmáig nem jutott nyugvópontra (Chmel, Rudolf: *Moja mad arská otázka [Az én magyarkérdésem]*, Kalligram, Pozsony 1996, 10.).

A kiegyezés utáni magyar tankönyvek rokonszenvesen írtak a szlovákságról: „*A tótok Észak-Magyarországon laknak tömegesen. Vallásos, szorgalmas és takarékos nép. Ha kenyérhez akarnak jutni, elszegednek az Alföldre aratni és csépelni. Az Alföld gabonája nélkül nem tudnak megélni. Hegyilakók, foleg juhtenyésztók, faiparosok. Ha otthon nincs munka, a drótos, gyolcsos, kosaras és üveges tót bebarangolja a félvilágot. Asszonyaik lenbol, kenderbol vásznat szonek, ügyes csipkeverok és szépen hímeznek. A magyarsággal évszázadokon keresztül testvéri egyetértésben éltek.*” (Albrecht István – Jovicza I. Sándor – Máté János: *Földrajz az elemi népiskolák V. osztálya számára*, Singer és Wolfner, Bp. é.n.)

A szlovák publicisztika és történetírás vádjai elsősorban az asszimilációt említik. E vélemény szerint, a magyarok elnemzetleníteni óhajtották országuk lakosságát, vagyis megakarták őket fosztani anyanyelvüktől. A többi vádpont ehhez képest másodlagos, elsodlegesen a beolvasztás eszközéit veszi számba. Az 1848/49-es szabadságharc idején a magyarok nem akarták elismerni a szlovák nemzetet és nem kívántak nekik kollektív jogokat adni.

A XIX. sz. második felében bezárták három középiskolájukat és felszámolták kulturális szervezetüket, a Matica slovenskát [Szlovák Anyácska]. Valamint a XX. század elején Csernován „magyar csendörök” lemészároltak több szlovák parasztot. Mindmáig kifogások hangzanak el az elfogadott nemzetiségi és iskolatörvényekkel kapcsolatban. A magyarok nem nyugodtak bele az 1. világháború utáni területi rendezésbe és revízióra törekednek. 1938 után egy tüntetés alkalmával a Magyarországhoz csatolt területen lelottek egy süketnéma lányt és katonai támadást intéztek az éppen megalakult Szlovák Állam ellen 1939-ben.

Ezekkel a vádakkal foglalkozunk a továbbiakban. Eloszöris az asszimiláció kérdését vizsgáljuk meg.

C2. Az asszimiláció

A nemzetiségi hovatartozás a legtöbb ember számára nóvum volt, hiszen korábban az államkeret, illetve az uralkodó személye döntötte el a kérdést. Szinte a XIX. sz. végéig a társadalmi réteghez való tartozás, vagy a vallási hovatartozás sokkal fontosabbnak tunt a nemzetiséginél. Ezt bizonyítja a következő idézet is, mely az első Csehszlovák Köztársaság megalakulása utáni népösszeírás tapasztalataiból szurheto le. Egy cseh népszámlálási biztos szavait idézzük: „*A legnagyobb várakozással vártuk a választ a nemzeti hovatartozásról szóló kérdésre. 'Maga szlovák?' Értetlen tekintet. Egy települést kivéve, mindenütt azt válaszolták: 'Povedálok szlovákul és magyarul is.' 'Nem azt kérdem, hogyan povedál. Hanem azt, hogy maga magyar-e vagy szlovák.'* (...) Gyakran az volt a rettenetes válasz: 'És az teljesen mindegy! Ha magyarok között jó, akkor magyar vagyok, ha a csehek között, akkor szlovák.'

Ezt az 'ez teljesen mindegy'-et oly gyakran hallottuk az összes faluban, hogy szinte Kelet-Szlovákia mindent átfogó jellemzőjévé vált. Ha körbejárják az egyik települést, majd a másikat és a harmadikat és mindenütt hallják 'ez teljesen mindegy', nagyobb iszonyatot fognak érezni ezekkel az emberekkel szemben, mint a halál beavatottai iránt.” (Peroutka, František: *Budování státu [Az állam építése] I. /1918-1919/, Lidové noviny, Prága 1991²)*

Ján Csaplovics (1780-1847), szlovák etnográfus munkájában az *Ethnographia Slavorum in Hungaria* (A magyarországi szlávok etnográfija, ahol a szlávok alatt szlovákokat ért) számos helyen bizonyítja, a XIX. sz. elején mindenütt a szlovákok nyertek tért, kivéve az

etnikai területükön kívüli régiókat. Három fejezetet szán ennek a kérdésnek kéziratban fennmaradt munkájában, mely nyomtatásban csak nemrég jelent meg.

A németek úgy a Szepességben, mint Zólyom megyében, Gömörben szlovákosodnak. Csak a német vezetéknevek és helynevek tanuskodnak az ott élok egykori nemzeti hovatarozásáról (Caplovic, Ján: Etnografia Slovákov v Uhorsku [A szlovákok etnográfiaja Magyarhonban], SPN, Pozsony 1997, 20-21.).

A magyarok települései – írja –, Túróban, mint Barsban, Gömörben, Hontban és Zólyom megyében szlovákosodnak. De még Miskolcon és Tokajban, Debrecenben és Kecskeméten, valamint Ungvárott is. *„Sok falut ismerek Barsban, mely magyarból tót lett, de tótból magyarra változott falut a megyénkben nem találhatok.“* Vagy: *„Bosszantó látni (ja vravím: chvalabohu [én mondom: Istennek hála] – hála istennek!) mikor itt több helységeink – közöttük történeti nevezetességük, s’ – törzsökös magyarságnak... csak nem régiben tótokká változtak, s’ naponként átváltoznak, mely szűféreg gátlására nincs ki felügyelne.“* *„Jaj annak a magyar és németh falunak, hol megfészkelik magukat [a szlovákok], mert a más nemzetbélieket elfojtják.“* De még néhol a szerbek is szlovákosodnak (Caplovic 22-23, 235.).

A szlovákokból magyarok csak a szlovák etnikai területen kívül letelepült lakosságból lesznek Békésben, Pest megyében, Szabolcsban és Veszprém megyében (Caplovic 23-25.). Egy másik munkájában a ruszinokról is azt írja, hogy részben szlovákosodnak és magyarosodnak (Caplovic, Ján: O Slovensku a Slovákoch [Szlovákiáról és a szlovákokról], Tatran, Pozsony 1975, 85.).

Bizonyító értéknek kell tartanunk a népmozgalmi adatokat, hogy eldöntsük, valóban folyt-e tudatos asszimiláció a Magyar Királyság területén, mely a nem-magyarokat elnemzetleníteni akarta. 1720 óta rendelkezünk statisztikai adatokkal.

A mai szempontból is elfogadható népszámlálások csak 1880-ban indultak meg. Jászi Oszkár szociológus szerint, 1787 és 1900 között kb. 2. 800.000 nem-magyar olvadt be a magyarságba. 1900-ban ez a lakosság 16,7%-át tette ki, akik zömét a bevándorlók leszármazottai alkották. Ugyanis a XVIII. sz. folyamán (1787-ig) 2. 830.000 külföldi bevándorló érkezett az országba. Ok akkor a lakosság 35,5%-át tették ki. A belföldi népességviszonyokat nézve, a nem-magyarok felét alkották (Jászi Oszkár: A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés, Bp. 1912; 379.).

A bevándorlás azzal állt összefüggésben, hogy a másfélszázados török jelenlét az ország népességének tetemes pusztulásával járt. A korábban törökök által megszállt országrész nagy kiterjedésű területei váltak lakatlanná. A Habsburg császárok telepítési politikája azt a célt szolgálta, hogy minél több adófizető alattvalóval rendelkezzenek.

1850-re helyreállt az 1720-as arány a magyar és a többi népesség között, ami azt jelenti, hogy a bevándorolt népesség a magyaroklakta területeken magyarosodott, szlovák és egyéb területeken szlovákosodott, illetve beolvadt az ott élő többségi népességbe. Tehát minden magyarországi nemzetiség gyarapodott a bevándorlók természetes beolvadásával.

Az alábbi táblázat szemlélteti az elobb mondottakat (%-ban):

Év	Magyarok	nem-magyarok
1720	45,0	55,0
1787	29,0	71,0
1850	44,0	56,0
1869	44,4	55,6
1880	46,5	53,5
1890	48,5	51,5
1900	51,4	48,6
1910	53,1	46,9

E szerint a táblázat szerint, a magyarság 1720 és 1910 között – tehát majdnem kétszáz év alatt – 8,1%-kal gyarapodott. Ennyit veszítettek a nem-magyarok ezen időszak alatt. Ez egyrészt azzal függött össze, hogy a magyarok zömmel az ország központi részein laktak, ami gazdasági elonnyel járt a határok menti régiókkal szemben, másrészt természetes szaporulatuk magasabb volt az országos átlagnál. Ez a relatív térhódítás nem írható teljes mértékben az asszimiláció számlájára.

A polgárosodásnak tudható be, hogy 2,7-szer rövidebb idő alatt, a szlovákok relatív növekedése Csehszlovákiában 1921 és 1991 között 20,5% volt.

1787-től 1867-ig a Magyar Királyság nem rendelkezett szinte semminemű autonómiával a Habsburg Birodalmon belül, így hivatalos magyarosító politikáról anyagi eszközök és eszmerendszeri erőforrások híján, nem beszélhetünk. 1787 és 1850 között 1. 700. 000 lakos olvadt be a magyarságba. 1850-től 1900-ig csak 1. 120.000 ember lett magyarrá (Jászi 379.). Tehát jóval kevesebb, mint korábban, holott 1867-ben, az osztrák-magyar kiegyezés nyomán, a Magyar Királyság ismét saját kormányral és törvényhozással rendelkezett.

Ha táblázatba rendezzük a rendelkezésre álló adatokat most már szlovák-magyar viszonylatban, kiderül, a vádak alaptalanok. Az alábbi adatsor a szlovákok és a magyarok számát foglalja össze 1840 és 1910 között Magyarországon (két terület, Horvátország és Szlavónia nélkül, melyek a Magyar Királyság részei voltak abban az időben, ahol szlovákok szinte nem éltek), illetve Szlovákiában 1921 és 1991 között. Ezt a két számadatot arányítjuk egymáshoz. Ha ez az érték nem változna, az azt jelentené, nem történt beolvadás. Ellenkező esetben az elmozdulás asszimilációról árulkodik.

Két megjegyzést kell hozzáfűznünk ezekhez az adatokhoz. Az összehasonlításnál figyelembe kell venni, hogy míg az első időszakban a szlovákok zöme még nem rendelkezett kialakult szilárd nemzeti tudattal, így e korszak elején a nemzeti hovatartozás kérdése szinte közömbös volt és semmiképpen sem számított erkölcsi, vagy lelkiismereti kérdésnek, ami az első világháború után már elsődleges tényezővé lépett elő. E számsorokból természetesen nem olvasható ki a kényszer- ill. önkéntes, öntudatlan beolvadás közötti különbség. *„A nemzetiségek arányszámának változása nem csupán az asszimiláció következménye, hanem bonyolult jelenség. Jelentősen befolyásolja az egyes nemzetiségek körében különböző természetes szaporulat. ...a város terjeszkedése, az iparosítás, a vasútépítés, a nyaralóközpontok létesítése és főleg a kevésbé kifejtett nemzeti öntudat, tehát az emberek különböző tényezők befolyása alatt, maguk változtatták meg nemzetiségüket.”* (Hromádka, Ján: Všeobecný zemepis Slovenska [Szlovákia általános földrajza], SAVU, Pozsony 1943, 111.)

„A rendi társadalom... általában nem asszimilál, pontosabban nem az egész közösséghez asszimilál, hanem egyes kasztokhoz, csoportokhoz. Az egész közösséghez való asszimilálás csak a polgári társadalomban kezdődik meg, és csak az osztály nélküli társadalomban folyik teljes szélességében.” A XIX. sz. második felének magyarországi társadalmára *„a feudalizmusból éppen kibontakozni kezdett, ezen a fokon megrekedt, tehát egy szűken és részlegesen asszimiláló társadalom volt. Nem is történt asszimiláció másutt, mint a magyarországi polgárosodás gyér gócaiban...”* (Bibó István: Válogatott tanulmányok II., Magvető, Bp. 1986; 593.) Tehát ezek az eszmék a tömegekig nem jutottak el. *„Nehéz is lett volna, mert a parasztságnak csekély töredéke rendelkezett ekkor valamelyes nemzeti öntudattal.”* (Polányi Imre: A szlovák társadalom és polgári nemzeti mozgalom a századfordulón /1895-1905/, Akadémia, Bp. 1987; 91.)

Hasonlítsunk most össze néhány számadatot, hogy lássuk, ki kit asszimilált:

Magyar Királyság területe				Szlovákia területe			
Év	szlovák (ezrekben)	Magyar (ezrekben)	magyar/szlovák arány	év	magyar (ezrekben)	Szlovák (ezrekben)	szlovák/magyar arány
1840	1. 684	4. 807	2, 9	1921	651	1. 953	3, 0
1850	1. 704	4. 586	2, 7	1930	585	2. 851	4, 9
1870	1. 817	6. 163	3, 4	1950	355	2. 985	8, 4
1880	1. 855	6. 404	3, 5	1961	519	3. 560	6, 9
1890	1. 897	7. 358	3, 9	1970	552	3. 879	7, 0
1900	2. 002	8. 589	4, 3	1980	560	4. 317	7, 7
1910	1. 946	9. 698	5, 0	1991	567	4. 512	8, 0

A szlovákok száma 1840-1991 között tehát 2,67-szeresére nőtt akkor, amikor csak rövid ideig (1939-45) rendelkezett önálló államisággal.²

A szlovákok létszáma 70 év alatt, kisebbségi sorsban, 262. 000-rel (16%) gyarapodott. Ehhez még figyelembe kell venni azt is, hogy 1871 és 1914 között a mai Szlovákia területéről hozzávetőlegesen 650.000 szlovák távozott, közülük fél millió az USA-ba (Encyklopédia Slovenska [Szlovákia enciklopédiája] V., VEDA, Pozsony 1981; 281.). Tehát a valódi gyarapodás ennél magasabb volt (több mint 50%). A magyarok létszáma ugyanolyan időszak

² A következő táblázatban a szlovák és magyar népesség változását tekintjük át, kisebbségi, majd többségi helyzetben:

Magyar Királyság területe a változás aránya (%)		Szlovákia területe a változás aránya (%)	
Kisebbségi helyzetben			
Év	Szlovákok	Év	Magyarok
1840	100	1921	100
1850	101	1930	90
1870	108	1950 ¹	55
1880	110	1961	80
1890	113	1970	85
1900	119	1980	86
1910	116	1991	87
többségi helyzetben			
Év	Magyarok	Év	szlovákok
1840	100	1921	100
1850	95	1930	115
1870	128	1950	153
1880	133	1961	182
1890	153	1970	199
1900	179	1980	221
1910	202	1991	231

1/ Meg kell jegyeznünk, hogy 1950-ben azért volt olyan alacsony a magyarok száma, mivel még hatottak a magyarellenes retorziók és sokan nem merték bevallani valódi nemzetiségüket.

(Forrás: a mindenkori hivatalos adatok)

alatt, szintén kisebbségi sorsban, 13%-kal csökkent. „Annyi bizonyos, hogy az 1921. év előtti 150 év alatt a szlovák-magyar nyelvhatár minden politikai nyomás ellenére inkább a szlovákok javára változott meg. A nyelvhatár 319 községe közül 73 változtatta meg nemzetiségét, és ebből 49 a szlovákok javára.” (Häfler–Korcák–Král: Zemepis Ceskoslovenska [Csehszlovákia földrajza], Prága 1960; 236.).

Most tekintsük át az országos adatokat, felbontva a későbbi Szlovákia területére és a Magyar Királyság többi részére.

A szlovák községek közül a XIX. sz. második felében:

Községek	Elmagyarosodott	elnémetesedett	eldélszlávósodott	elruténosodott	Együtt
A mai Szlovákia területén	42	11	1	2	56
A többi részen	53	4	-	-	57
A Magyar Királyságban	95	15	1	1	113

Elszlovákosodott községek közül a XIX. sz. második felében:

Község	Magyar	Német	Rutén (ukrán)	Szerb-horvát	Román	Együtt
	község volt					
A mai Szlovákia területén	42	18	173	-	-	233
A többi részen	16	1	13	3	2	35
A Magyar Királyságban	58	19	186	3	2	268

Összességében tehát a szlovákság fél évszázad alatt „veszített” 113 községet, de 268-at „nyert” (Polányi 91.).

„A századfordulón [1900] a felvidéki szlovák lakosságnak csak 7%-a beszélt valamilyen fokon magyarul. (...) Alig valamit változott az arány 1910-re.” (Polányi 46.) Tehát a szlovákokat semminemű nemzeti végveszély nem fenyegette. A fő probléma „a szlovák tömegek tudás- és műveltség szintjének beszűkülése, az anyanyelvi közép- és felsőiskolák hiánya miatti megrekedése” volt (Polányi 47.).

Nem szabad közben azt sem felednünk, hogy az iskoláknak csak kis része volt állami kézben, ahol az asszimilációt esetleg erőltetni lehetett volna.

Az egyes iskolatípusok arányát a következő táblázatban tekinthetjük át:

Év	1870	1880	1886	1890	1897	1900	1903	1904	1907
Állami	0, 0%	1, 7%	4, 4%	4, 8%	8, 4%	9, 6%	11, 2%	12, 1%	14, 1%
Községi	3, 5%	10, 5%	10, 9%	11, 6%	10, 6%	10, 4%	9, 7%	8, 8%	8, 4%
Felekezeti	96, 5%	86, 6%	83, 6%	82, 3%	79, 6%	78, 4%	77, 3%	77, 3%	75, 7%
Magán	0, 0%	1, 1%		1, 4%		1, 7%	1, 3%		1, 8%

(Mikó Imre: Nemzetiségi jog és nemzetiségi politika, Optimum, 1989², 431.; Popély Gyula: I. A Felvidék iskolaügye a dualizmus éveiben, In: Irodalmi Szemle 2003, 2. sz., 80.)

Ezek az adatok összhangban vannak azzal, amit Roman Holec történész, egyetemi tanár állít: Abban az esetben, ha a Monarchia és a Magyar Királyság nem esik szét, „a szlovákok megmaradtak volna és meg tudták volna találni helyüket a nap alatt a fellépo magyarországi politikai képviselő feltételei között, a csehek és az Egyesült Államok-béli eros szlovák közösség segítségével...” (Holec, Roman: Habsburská monarchia – Európsky dom alebo Žalár národov? [A Habsburg Birodalom – Európai Ház – avagy a Nemzetek Börtöne?], In: Os 2002. május; 30-31)

Már polgári viszonyok között, majd az ún. szocializmus korszakában, a magyarság asszimilációja felgyorsult. A szlovákok több mint 100%-os gyarapodása nem magyarázható a természetes szaporulattal, hiszen a szlovákiai magyarokéval nagyjából azonos volt. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy jelenleg a Szlovákiában fellelhető leggyakoribb tíz vezetéknev

magyar³. Egyes családnevek annyira meghonosodtak a szlovákok körében, hogy a Balázst, Balogot, Lukácsot, Kovácsot és másokat már nem is tekintik magyar eredetűnek. Nem beszélve róla, hogy akad néhány türk eredetű szlovák családnév is (pl. Kacir – tör. öszvér).⁴

3

Név	a vezetéknev viselőinek száma
Horváth, Horvát	30. 100
Kovács, Kovác	29. 500
Tóth, Tót	20. 900
Nagy, Nad	20. 000
Balázs, Baláž	14. 500
Molnár	11. 000
Balogh, Balog	11. 000
Lukács, Lukác	9. 900
Szabó, Sabo	-

A statisztikai összegzés figyelmen kívül hagyta, hogy valaki milyen módon írja nevét (szlovákul, magyarul, vagy más formában) (Sme napilap 2001.V.3., 3.).

⁴ A hivatalos adatok átszámítva a mai Szlovákia területére a következők:

Év	szlovákok	Magyarok	Németek	Csehek	Ruszinok/ukránok	zsidók	Romák	együtt
1910	1. 686. 712	896. 271	196. 958	7. 556	97. 051			2. 945. 039
1921	1. 952. 368	650. 597	145. 844	72. 635	88. 970	73. 628	8. 035	3. 000. 868
1930	2. 251. 358	592. 337	154. 821	121. 696	95. 359			3. 222.594
1940 ¹	(2.329.939)	(954.220)	(138.981)	(3.024)	(95.773)	(74.441)	(37.100)	(3.633.478)
1950	2. 982. 524	354. 532	5. 179	40. 365	48. 231			3. 432. 639
1961	3. 560. 216	518. 782	6. 259	45. 721	35. 435			4. 167. 425
1970	3. 878. 904	552. 006	4. 760	47. 402	38. 980			4. 523. 110
1980	4. 317. 008	559. 490	2. 918	57. 197	36. 850			4. 975. 516
1991	4. 511. 679	566. 741	5. 629	57. 310	30. 784		80. 627	5. 255. 739
2001	4. 614. 854	520. 528	5. 405	46. 968	35. 015		89. 920	5. 379. 237

Év	Szlovákok	Magyarok	Németek	Csehek	Ruszinok/ukránok	Zsidók	Romák	Együtt
1910	57, 3	30, 4	6, 7	0, 3	3, 3			100
1921	75, 0	21, 7	4, 9	2, 4	3, 0	2, 5	0, 3	100
1930	69, 9	18, 3	4, 8	3, 8	3, 0			100
1940 ¹	64, 1	26, 3	3, 8	0, 1	2, 6	2, 1	1, 0	100
1950	86, 9	10, 3	0, 2	1, 2	1, 4			100
1961	85, 4	12, 4	0, 2	1, 1	0, 9			100
1970	85, 8	12, 2	0, 1	1, 0	0, 9			100
1980	86, 8	11, 2	0, 1	1, 1	0, 7			100
1991	85, 8	10, 8	0, 1	1, 1	0, 6		1, 5	100
2001	85, 8	9, 7	0, 1	0, 9	0, 7		1, 7	100

(Forrás: História /Pozsony/ 2002. 6. sz. 9.)

¹ Az 1941. I. 31.-ei magyar és az 1940. XII. 15.-ei szlovák népszámlálás egységesített adatai. A magyar népszámlálásnál az anyanyelvet vettük alapul. A Szlovák Köztársaság területe akkoriban kisebb volt a mainál, így a Magyarországhoz csatolt területek adatait kellett hozzátenni a szlovákiaiakhoz. A csehek, zsidók és romák

C3. A nemzetiségi és iskolatörvény

E két, egykori törvény körül máig meroben más állásponton van a magyar és a szlovák történetírás. A szlovákok zöme úgy hiszi, ezek a törvények a szlovákok elnemzetietlenítésére születtek. Ez a vélemény csak azért gyökeresedethetett meg, mivel nem a törvény szövegét vetik alá elemzésnek, hanem a korabeli túlfutott nemzetieskedo publicisztika szólamait vélik kihallani belöle.

II. József 1784. május 11-ei rendeletével vezette be országaiban a német nyelv hivatalos használatát. Az egynyelvu ország a felvilágosult abszolutizmus eszményképe volt. Az osztrák császárt gyakorlatias, államszervezési, kormányzati megfontolások vezérelték. Föl sem fogta, s eszébe sem jutott, hogy ezzel nemzeti jogokat vagy érzelmeket sért. A holt latin nyelvet váltotta föl az élo némettel. A magyar országgyülés ez ellen nem tehetett semmit, mert az uralkodó azt nem hívta össze. Majd csak az 1792.VII. t.c. mondja ki, hogy a magyarországi iskolákban a magyar nyelv rendes tárgyként oktatóndó, *„hogy ily módon bizonyos ido lefolyása alatt lassankint közhivatalt az ország határain belül csak olyanok nyerjenek, a kik egyéb, rendszeren elvégzett tanulmányaik mellett a hazai nyelv ismeretét is a tanárok bizonyítványával igazolni tudják.”* Sem az egyházak, sem pedig a diplomácia nyelve nem a magyar volt.

De mi volt a helyzet más országokban? *„A francia Konvent 1792-ben a múlt századok barbársága maradványainak minosította a nemzetiségi nyelveket, és minden szükséges eszközt igénybe kívánt venni, hogy mielőbb eltunjenek.”* **Franciaországban** a forradalom idején a lakosság egynegyede értette meg egymást, olyan eros volt a nyelvjárások és nyelvek közötti különbség. A Konvent 1793-ban kinyilvánította, hogy a breton, a baszkot, a németet, az olaszt és a flamandot, mint a külso ellenségek és a belso lázadók nyelvét, el kell pusztítani.

A XIX. század az ésszeru nyelvi uniformizálás buzgalmával és az általános tankötelezettséggel ajándékozta meg az emberiséget. **Oroszországban** a pánszláv ideológia kívánta meg a szlávok teljes nyelvi és vallási egységét, amibe Danyilevszkij beleértette az Oroszországon kívüli szlávok elorosztását is. Önkéntelenül a darwinizmus is alátámasztotta ezeket a véleményeket. Ha az élovilágban természetes a fajok közötti harc és az, hogy az erosebb kerekedik fölül, akkor a nemzetek között is az erosebbnek van joga uralkodni (szociál-darwinizmus).

Bülow **német** kancellár a lengyelekkel szembeni politikát is azzal indokolta, hogy a gyenge népeknek be kell látniok, az uralkodó nemzet saját akaratát érvényesíti. A csehek az Osztrák-Magyar Monarchián belül azért sem érhatték el, hogy az állam trialista formát kapjon (Osztrák-Cseh-Magyar), mert Németország és Oroszország is tiltakozott (1871). Attól féltek, hogy a lengyelek ezek után szintén autonómiát fognak követelni (Diószegi István: Üllo és kalapács, Bp. 1991, 14, 26-37.).

Nagy-Britanniához Walest (1538-tól), Skóciát (1707-tól) és Írországot (1801-tól) únió kötötte. Mindhárom országot Londonból kormányozták. A kormányzat és a közigazgatás nyelve angol volt. A kiépülo iskolarendszer – jóllehet a gael és címri nyelv használatát kifejezetten nem tiltotta – az angol nyelvü oktatást részesítette elonyben. *„Ezek a korlátozó rendelkezések Írországon olyan diszkriminatív jellegu intézkedésekkel párosultak, amelyek csak az Európán kívüli gyarmati politikában voltak ismeretesek.”* Az impérium struktúrája a az elso világháborúig olyan maradt, mint amilyen az úniók létrehozása idején volt.

Belgium 1830 után a flamandokkal mit sem törödvé, a franciát emelte államnyelvvé.

---

számát csak a szlovákiai adatok vették fel. (Forrás: Popély Gyula: Népfogyatkozás, Regio, Bp. 1991; 124.; Hromádka, Jozef: Všeobecný zemepis Slovenska, SAVU, Pozsony 1943; 114.).

Az **osztrákok** az 1850-es években germanizálni akarták az egész Habsburg Birodalmat.

Románia 1859 után a zsidók állampolgári jogait vontta meg, mivel az 1866-os alkotmány csak a keresztényeket ismerte el egyenrangúnak. Érdeemes megjegyezni, 1880-ban Magyarországon 200.000 gyerek járt román tannyelvu elemi iskolába, míg a királyi Romániában – ahol háromszor több román élt – csak 120.000.

A román Gheorghe Baritiu 1861-ben a következőket mondotta: *„Tagadom, hogy a nemzetek közt gyulölködés van. Gyulölet, gyulölködés és féltékenység nincs a nemzetek között, hanem csak klikkek, oligarchák és kiváltságos osztályok között.”* A román Alexandru Vaida-Voevod visszatekintve az első világháború előtti korszakra kijelentette: *„Magyarországon nem voltunk rabszolgák, kezünkben volt a törvények pajzsa, amelyek a románok számára is törvények voltak. Ma úgy kezelnek minket, mint valami törvényen kívüli elemet.”* (Adevarul 1923.XII.11.)

Oroszország 1863 után megtiltotta a lengyel, az ukrán, a belorusz és a litván nyelven történo tanítást. A tilalom az otthonokon kívül betiltotta az anyanyelv használatát. A **porosz kormány** 1864 után jó németeket akart faragni a dánokból. Az 1888-as nyelvrendelet számuzte az iskolákból a dán tanítási nyelvet. A nem porosz illetoségu lengyeleket 1885-ben tömegesen kiutasították, 1886-ban olyan törvényt fogadtak el, mely német parasztok telepítését segítette a felvásárolt lengyel földbirtokokon. 1887-ben rendeletileg felszámolták a lengyelnyelvu iskolai oktatást és már egy évvel korábban a közigazgatásból és bíraskodásból számuzték a lengyel nyelvet (Diószegi 14., 18., 19., 25., 30., 33.).

A magyarországi nemzetiségi politika más utakon haladt. 1849-ben, Európában elsoként született egy példamutató nemzetiségi törvény, ám a magyar forradalom és szabadságharc leverése miatt, érvénybe nem léphetett.

Az osztrák-magyar kiegyezés után (1867) a Magyar Királyság saját kormányt kapott Ausztria-Magyarországon belül. *„A nemzetiségi egyenjogúság tárgyában”* hozott 1868:XLIV. tc. leszögezte: *„Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja.”*

Az állam központi szerveinek és a törvényhatóságoknak a hivatalos nyelve magyar, *„a törvények magyar nyelven alkottatnak, de az országban lakó minden más nemzetiség nyelvén is hiteles fordításban kiadandók. A nemzetiségek nyelve használható a törvényhatóságok belso ügyvitelében és egymás közötti levelezésben, az alsófokú közigazgatásban és a bíróságokon. A törvényhatóságok jegyzokönyvei az állam hivatalos nyelvén vitetnek, de vitethetnek e mellett mindazon a nyelven is, a melyet a törvényhatóságot képviselo testület vagy bizottmány tagjainak legalább egy ötödrésze jegyzokönyvi nyelvül óhajt.”*

A törvényhatóságok a kormánnyal magyar nyelven érintkeznek, de alkalmazhatják hasábosan azt a nyelvet is, amelyet jegyzokönyveikben használnak. *„Egymás közti irataikban pedig akár az állam nyelvét, akár pedig azon nyelvek egyikét használhatják, a mely azon törvényhatóság által, melyhez az irat intézetik”,* jegyzokönyvei vitelére elfogadtatott.

„Az ország minden lakosa saját községi bírósága előtt anyanyelvét, más bíróságok előtt, „azon törvényhatóság jegyzokönyvi nyelvét használhatja, a melyhez [az] illeto bíróság tartozik”.

A felsobb egyházi testületek maguk állapíthatják meg *„a tanácskozás, a jegyzokönyv és az egyházközségekkel való érintkezés nyelvét”.* Csak az állami felügyelet biztosítása miatt kell a jegyzokönyveket *„az állam hivatalos nyelvén is hiteles fordításban”* felterjeszteni.

A nemzetiségek nyelve használható a törvényhatóságok belso ügyvitelében és az egymás közötti levelezésben, az alsófokú közigazgatásban és a bíróságokon. **Az állam köteles gondoskodni arról, hogy az ország minden nemzetisége alap- és középfokon anyanyelvén képezhesse magát.** Ezen túl biztosítja a magánszemélyek, községek és

egyházak jogát arra, hogy nemzetiségi iskolákat, kulturális és gazdasági egyesületeket alapíthassanak. Ez a törvény a kor szellemén felülemelkedő nagyvonalúsággal szabályozta a kérdést.

Mégma a nemzetiségi törvény minden előírását később nem is tartották be minden területen maradéktalanul, jó alap volt arra, hogy a nyelvi egyenjogúság a közélet minden területén érvényesüljön. A nemzetiségek azonban autonómiára törekedtek, amit a hatalom a XVIII. sz. végén és a XIX. első felében a magyarok letörése érdekében támogatott –, ezért ez a törvény nem elégítette ki őket.

A Lex Apponyiként emlegetett népiskolai törvényjavaslatot (1907:XXVI és XXVII. tc.) Apponyi Albert kultuszminiszter azért terjesztette be, mert meg kívánta akadályozni, hogy a nemzetiségi értelmiség az idegen hatalmak érdekeihez kapcsolódó politizálás, a magyar kultúrkörrel és államgondolattal elszakadjon. Többek között elrendelte a magyar nyelv kötelező oktatását. (1918 óta a szlovákiai magyar iskolákban is kötelező a szlovák nyelv oktatása, ami ellen senki sem emel kifogást.)

A 1907:XXVII. tc. XVIII. §-a kimondta: *Az egyházközségeknek iskoláikban „szabadságukban áll oktatási nyelvül vagy az állam nyelvét, vagy a gyermekek anyanyelvét megállapítani, fenntartván természetesen az utóbbi esetben a magyar nyelvnek tanítására vonatkozó törvényes intézkedések feltétlen érvénye és hatálya. Ahol magyar tannyelvu iskola nincs, ott az olyan hitfelekezeti elemi iskolákban, amelyeken állandóan vannak magyar nyelvű növendékek, vagy olyan nem magyar anyanyelvűek, akiknek magyar anyanyelvünk tanítását atyjuk vagy gyámjuk kívánja: a vallás- és közoktatásügyi miniszter elrendelheti; hogy ezek számára a magyar nyelv használtassék mint tannyelv; ha pedig a magyar anyanyelvűek száma a húszat eléri, vagy az összes beírt növendéknek 20%-át teszi, számukra a magyar nyelv mint tannyelv okvetlenül használandó. Ha pedig a beírt tanulóknak legalább fele magyar anyanyelvű, a tanítási nyelv a magyar; de az iskolafenntartók gondoskodhatnak arról, hogy magyarul nem beszélő növendékek anyanyelvükön is részesüljenek oktatásban.”*

A törvény elrendelte továbbá, hogy a magyar nyelvet a nem magyar tanítási nyelvű iskolákban – előzetes megbeszélés alapján – az iskolafenntartóval „megállapított terv szerint és kijelölt óraszámokban oly mérvben tanítandó, hogy a nem magyar anyanyelvű gyermek a negyedik évfolyam bevégeztével gondolatait magyarul éloszóban és írásban érthetően ki tudja fejezni” (Párkányi L. József: Mindenáron történelem – Megjegyzések a szlovák nyelvtörvény indokolásához; Magyar Nemzet 1996.I.31., 16.).

C4. A három középiskola és a Matica slovenská

A szlovákság három egyházi középiskolát hozott létre. 1862-ben Nagyrocén 1866-ban Túrócszentmártonban és 1869-ben Znióváránál.

Zólyom vármegye 1874-ben feliratot küldött a magyar miniszterelnöknek, melyben azzal vádolta meg a három gimnáziumot, hogy ott nemzetiségi izgatás folyik, mely „egyenesen a magyar állam fen[n]állása ellen van irányozva.” (60 sz./Közgy., In: Ruttkay László: A felvidéki szlovák középiskolák megszüntetése 1874-ben, Dunántúl, Pécs 1939, 87.) A felhíváshoz legalább 26 törvényhatóság csatlakozott. A miniszterelnök a közoktatási miniszterhez fordult, hogy az ügyet terjessze a minisztertanács elé. Ő azonban – tiszteletben tartva az egyházak autonómiáját –, az egyházvezeteket kérte fel, hogy iskoláikban végezzenek vizsgálatot és tegyék meg a szükséges intézkedéseket (Ruttkay 8., 10.).

A gömöri evangélikus esperesség Nagyrocén evangélikus gimnáziumot létesített, mely 1867 után fogimnáziummá fejlődött. Az iskolát felügyelő bizottság azután az esperesség engedélye nélkül tanítóképzővel bővítette az intézményt. 1867-ben két tanárt letartóztattak hazaellenes levelek terjesztéséért, de egyházi beavatkozásnak köszönhetően, néhány nap után kiengedték őket.

1868-ban arra kérték föl az iskolát, hogy ne csak szlováknyelvu, hanem kétnyelvu, szlovák-magyar érettségi bizonyítványt adjon ki, mert ez a foiskolai felvételiknél nehézséget okoz. Ezt a felügyelo-bizottság kereken megtagadta. Ekkor érkezett a kultuszminiszter rendelete. Egyházi bizottság vizsgálta meg a helyzetet. Jelentésükben azt írták, hogy az iskola felügyelo-bizottsága nem tartja tiszteletben az evangélikus egyház autonómiáját, a tanári kar tagjai 1848/49-ben a magyar szabadságharc ellen harcoltak és mély gyűlöletet ápolnak a magyar nemzettel és hazával szemben. Oroszországot nyilvánosan éltetik, diákjaiknak megtiltják a magyar beszédet és táncot, szigorúan óvják oket, hogy magyar emberrel lépjenek házasságra. A magyar nyelvet oktató tanár a katedrához vágta a magyar nyelvtant e szavak kíséretében: „*Inkább a mongol nyelvet adnám elo, mint ezt a gyalázatos magyart!*” A diákok megzavarják az egyik legnagyobb magyar nemzeti ünnepet, a március 15-ei ünnepségeket. Az egyik itt végzett tanár azzal fenyegette társait, hogy „*az oroszok be fognak hatolni az országba és a magyarokat leöldösik*”. Egy másik kijelentette, miután magyar beszédet tartott egy temetésen: „*Most megyek a számat kiöblíteni, mert büdös a magyar szótól.*” Mindennek az a következménye, hogy Nagyrocén megszunt a nemzetiségi béke, majdnem tettelegességgig fajulnak a viták.

Az egyházkerület 1874-ben arra a megállapításra jutott, hogy a gimnáziumtól megvonja az egyház engedélyét, s mivel a tanítóképezde engedély nélkül működött, bizonyítványait érvénytelennek nyilvánítja. A kormányra csak az a feladat hárult, hogy tudomásul vegye az egyházi döntést és az iskola megszüntetését végrehajtsa (Ruttkay 12-26.; l. még Bokes 1946, 271.).

Túrócszentmártonban 1863-ig létezett egy magyar evangélikus iskola, de az érdeklődés hiányában megszunt, hiszen a hivatalos nyelv a német volt. 1866-ban indult meg a mozgalom, hogy szlovák középiskolát nyissanak és azt 1868-ban a túróci esperesség átvette és a korábban megszunt iskola vagyonát is átadta anélkül az új algimnáziumnak, hogy annak alapítóit vagy jogutódjait megkérdezte volna. Itt is a kormány felkérésére indult meg a vizsgálat, mely megállapította, az iskola az evangélikus egyház jogaival, szervezetével és szabályzatával ellentétesen működik. A tanítással meg volt elégedve, ám a tanári kart magyarellenesnek, nacionalistának minosította és a magyar nyelv tanításának színvonalát is kifogásolta. Ám nem tartotta fontosnak semminemu drákói rendszabály alkalmazását. Viszont kifogásolta, hogy a korábban megszunt iskola vagyonát jogellenesen adták át. Azt is, hogy a felügyelo bizottságban a 220 tagból csak 12 képviseli az evangélikus egyházat. Mindezért nem a megszüntetést javasolják, hanem az iskola átalakítását. A miniszter azonban a királyhoz már csak a megszüntetést terjesztette föl felhasználva az elébb ismertetett jogszeru kifogásokat. A király ezt 1874-ben jóváhagyta (Ruttkay 36-39., 52-58.).

A znióváráljai katolikus gimnázium esetében az illetékes püspök, Ipolyi Arnold járt el. Itt a vizsgálat nem talált különösebb felrónivalót, a nyelvtanítást is megfélelonek ítélte, habár nem tetszett, hogy a magyar nyelvet nem államnyelvként, hanem idegen nyelvként emlegették és a város magyarérzelmu lakosaitól elzárkóznak. A tanítás színvonalát nagyon jónak találták. „*A znióváráljai kat. gimnáziumot az állam saját kezelésébe akarta átvenni, biztosítván a tót tanítási nyelvet, de a gimnázium gondnoksága késett a felelettel, s akkor is olyan feltételeket szabott, melyeket a kultuszminiszter nem volt hajlandó elfogadni.*” (Pechány 230.) Így jogi szabálytalanságokra hivatkozva megszüntették ezt az iskolát is (Ruttkay 61-76.).

Mindhárom iskola esetében a pánszlávizmus terjedését rótták föl a tanári karnak, melyet veszélyesnek találtak az ország egysége szempontjából (Ruttkay 53-54., 75.).

A **Matica slovenskát** 1862-ben alapították császári rendelettel. Az alapszabály szerint ez a szervezet a szlovák nemzet kulturális, tudományos és szépmuvészeti társasága lett volna, mely a muveltséget terjesztette volna a szlovák nemzetben belül. De politikai és vallási kérdésekkel nem foglalkozhatott (Bokes 1946, 238.).

A szervezet vezetői azonban ezt a korlátozást nem vették figyelembe és oly szerencsétlen módon képviselték politikai aspirációikat, hogy az sérto és irritáló volt a magyarok számára. Kiadványaikban gyulölettel szóltak a magyar nemzetrol. Tudományos cikkekben romantikus túlzásokba estek és azt a célt követték, hogy a szlovák lakosságot elidegenítsék a magyar nemzettol és államtól (Grünwald Béla: A felvidék, Ráth Mór, Bp. 1878, 66., 68.). Vezetoi a 48/49-es szabadságharc idején az abszolutizmus oldalán álltak (egyres tisztségviselok az elébb említett szlovák középiskolák tanárai voltak), szemben a magyarokkal. Miután a kormány vizsgálatot indított és a politikai célzatosságot bizonyítva látta, működését 1875-ben felfüggesztették (Pallas Nagy Lexikona, Bp. 1896, 402.).

Komoly baklövése volt a Maticának, hogy amikor küldöttséget menesztett a zágrábi egyetem megnyitására (1874.XI.19.), nem a kultuszminiszter küldöttségéhez csatlakozott, hanem úgy szerepelt, mintha külön szlovák kerület küldöttsége lenne. *„A magyar sajtó rosszallta Hurban szereplését, a Matica pedig felhasználta az alkalmat, hogy még erosebb kirohanást tegyen a magyarság ellen. Mindezek hozzájárultak, hogy a „Matica’ ellen vizsgálatot indítottak.”* (Pechány 230-31., Bokes 272-73.)

A Matica slovenská ötletét a hasonló célú Matica srbská [Szerb Méhanya; a matica szerbül ugyanis méhanyát jelent – a szlováktól eltéroen] adta, mely 1826-ban alakult. Annak működése zavartalanul folyt (Pallas uo.). Tehát nyilvánvaló, nem apriori nemzetiségellenes okokban kell keresni a Matica slovenská bezárását. Hiszen a Matica hrvatska (1850-tol) és Matica dalmatska (1862-tol) zavartalanul dolgozhatott (Századok 1895, 183-186., 282-85.).

C5. Csernova

Csernova kistelepülés északnyugat Szlovákiában mely mára összeépült Rózsahegygel. A helybéliek önerobol templomot építettek, melynek felszentelésére Andrej Hlinka rózsahgyi plébánost kérték föl, aki sokat tett szülofalujában ennek érdekében.

Hlinka politikai pályája az Osztrák-Magyar Monarchiában kezdodött. O volt a politikai katolicizmusnak nevezett szlovák nacionalista irányzat atyja. Az 1906-os választások idején Vavro Šorbár érdekében korteskedett. Amiatt kellett bíróság elé állnia, mert a magyar nemzetiség ellen uszított és izgatott választási felszólalásaiban. Ismerve Hlinka lobbanékony természetét és írásban megjelent véleményeit, ez a vád nem tunik egyáltalán túlzó megállapításnak. Ezért Párvy Sándor, szepesi püspök eltiltotta hivatásának részbeni (V.5.), majd teljes gyakorlásától (VI.18.). Ez utóbbira akkor került sor, amikor az a gyanú merült föl, hogy rózsahgyi plébánossá való megválasztására nem a legtisztességesebb körülmények között került sor.

Párvy a Vatikánál szimóniával (szentségárulással), azaz lelki dolgokkal, egyházi tisztségekkel vagy javakkal való, nyerészkedéssel, ezek áruba bocsátásával vádolta meg (Vnuk, František: Andrej Hlinka, tribún slovenského národa [Andrej Hlinka, a szlovák nemzet szószólója], THB, Pozsony 1998, 23.) Hlinka kihasználva a rendelkezésére álló idot, saját ügyében felutazott Bécsbe, majd Rómába, s azután cseh- és morvaországi körútra indult, ahol mint host és vértanút ünnepeleék. Ott érte a csernovai tragédia híre. Itt is elkapta a hév és tett néhány meggondolatlan kijelentést, ami miatt, majd még további büntetést róttak ki rá. 1906 végén a rózsahgyi megyei bíróság két évre ítélte a fentebb említett vádak miatt. Büntetését Szegeden kellett letöltenie 1907. november 30. után.

Hlinkának az ügy lezárásakor (Rómában a pápa 1909.III.14-én nem hagyta jóvá Hlinka eltávolítását a rózsahgyi plébániáról) bocsánatot kellett kérnie püspökétol. És az is eléggé beszédes tény, hogy a Vatikán a történetek után mint *„sacerdos turbulentusra”* (átkozott zajongó, háborgó, forrongó, pap) tekintett, s a Csehszlovák Köztársaság megalakulása után nem volt hajlandó ot olműtzi püspökké kinevezni (Peroutka, Ferdinand: Budování státu [Az állam építése] II., Lidové noviny, Prága 1991², 798.).

A falu lakossága hibásan mérte föl lehetőségeit, hiszen Hlinka semmi esetre sem szentelhetné volna föl templomukat. Párvy a szlovák Martin Pazúrik lizskófalui dékánt bízta meg az ünnepélyes szertartás elvégzésével, aki Pereszlényi Zoltán szolgabíróval és tizenhárom szlovák anyanyelvu csendorrel érkezett. Pazúrikot a falusiak ismerték, hiszen több ízben járt közre, hogy Hlinka végezhesse el a szertartást. Ám később megváltoztatta véleményét és ragaszkodott a szenteléshez. Andaházy foszolgabíró hiába intette, nem felel a következményekért, az ragaszkodott a szertartáshoz. Ezután rendelte el Pereszlényinek, menjen csendorökkal Csernovára.

A lakosság meg akarta akadályozni a felszentelést és körülvette az érkezőket. Az első kocsin ülo Veverica, járási hajdú – aki csernovai születésű szlovák volt – még jobban felzaklatta a tömeget pökhendi viselkedésével, amikor ostorral korbácsolni kezdte az embereket. Miután a csendorparancsnoknak nem sikerült felosztatnia a tömeget, tuzparancsot adott. Tizenöt ember veszítette életét és nagyjából kilencvenen sebesültek meg. A hajdú később megtagadta a tanúvallomást a bíróság előtt, mert rokoni kapcsolatban állt két vádlottal (Chmel, Rudolf: *Moja mad arská otázka [Az én magyarkérdésem]*, Kalligram, Pozsony 1996, 170.; Vnuk 29-30.). 1908. március elején 40 vádlottat ítélt el a rózsahegyí bíróság 6 hónap és 3 év közötti szabadságvesztésre, hat vádlottat fölmentett.

Később a szlovákok Pazúrikot vádolták, hogy o az egyik felelőse a történeteknek, mivel a falusiak többször üzentek neki, ne kívánja felszentelni a templomot, de a dékán hajthatatlan maradt.

Az államhatalom beavatkozásáról volt tehát szó a tiltakozó parasztokkal szemben, amiben semmi nemzetiségi szempont nem játszott szerepet, hiszen templomszentelésrol volt szó, semmi egyébrol. A rendcsinálás ilyen módja semmi esetre sem volt szerencsés és humánus, az nem vitás.

De nem szabad szem elöl tévesztenünk, hogy Romániában ugyanabban az évben tört ki az utolsó európai parasztfelkelés. A hadsereg 11.000 parasztot mészárolt le. 1904 elején Pétervárott több mint 1.000 munkást ölt meg a katonaság. Ám az I. Csehszlovák Köztársaságban is a csendorség több alkalommal fegyverét használta a sztrájkoló munkások ellen (1920-32 között 19 különböző nemzetiségu halálos áldozat). A csernovai tragédia tehát önmagában semmi esetre sem volt a maga korában rendkívuüli esemény. Azzá a nemzetközi visszhang tette, mely nemzetiségi összecsapásként értelmezte az ügyet. Ez sokat ártott a Magyar Királyság megítélésnek, de a csernovaiaknak semmit sem segített.

A Monarchia idejében az államfogház nem jelentett a politikai foglyoknak különösebb megpróbáltatást. Hlinka cellája alig különbözött bármely kolostor szerzetesi cellájától. A páter szabadon olvashatott, imádkozhatott, levelezhetett és egyéb szellemi tevékenységet folytathatott. Miután Hlinka letöltötte a 27 hónapot és egyházi vonalon is rendezodtek ügyei, 1910-ben felszentelhetné szülofaluja templomát (Vnuk 36-38.). Mikor azután a csehszlovák hatóságok 1919. október 12-én éjfélkor választott képviseloként letartóztatták és a morvaországi mírovi börtönbe szállították hazaárulás vádjával, akkor a szegedi államfogház szanatóriumnak tunt a számára (Vnuk 52.). Ugyanis illegálisan Párizsban járt a szlovákság ügyében (l. a D2. fejezetet).

Hlinka későbbi szereplése sem volt szerencsés. A sajtóban, de a szószéken is tett antiszemita, cseh- és magyarellenes nyilatkozatokat. Masaryk államfo egyik távirata jól jellemzi a pap-politikusról alkotott véleményyt: *„Az Ön ingerült és dühös fellépése (többnyire feltételezett) ellenzoi ellen gyakran azt a gondolatot eroszakolja rám, hogy nincs szíve, hogy helyette második mája van – olyan dühös és mérges. Bizonyítsa be, hogy van szíve, hogy nem csupán gyulöletet érez saját (ismétlem, többnyire feltételezett) ellenlábasaí iránt, de azt az Ön Szlovákiaját in concreto, tehát a szlovákokat és cseheket is legalább egy kicsit szereti. A gyulöleten és haragon, higgye el, nem lehet semmi jót és maradandót felépíteni, ezért Jézus a szeretet parancsát adta és ez a politikában is érvényes.”* (1929)

C6. A nagysurányi tragédia

1938. december 25-én Nagysurányban az a hír terjedt el, hogy a plébános magyarellenes buzdító beszédet fog mondani. (Krisztus születésének ünnepén igazán „megfelelo” téma.) A kivezenyelt katonák és csendorök csatárláncot alkottak a templom körül. (Az is „remek” ötlet volt, hogy mozgósították oket.) Amikor a templomból távozó felizgatott tömeg ezt meglátta, karácsonyhoz „méltó” módon, kövekkel dobálta meg a fegyvereseket. A tapasztalatlan parancsnokot a szeme alatt érte az egyik ko, amitol teljesen megzavarodott, és nem a levegobe, hanem a tömegbe lövetett. Egy süketnéma fiatal lány, a 17 éves Mária Kokošová tragikus halála lett a plébános és a karhatalom „együtmködésének” eredménye. (Dr. V. Blaha akkori komjáti körorvos adatai alapján – I. Janics Kálmán: A hontalanság évei, Hunnia 1989³, 247.)

Megtorlásul a pozsonyi Magyar Hirlap szerkesztoiségébe „tüntetok” hatoltak be, feszítovasakkal és kézi fegyverekkel felszerelve, *„elvágták a telefondrótokat, s szemünk láttára szakszeruen ízzé-porrá törték az egész szerkesztoiségi berendezést. Egy toll, egy írógép, egy papírlap, egy szék nem maradt ott épen. S másnap mégis megjelent a lap.”* – emlékezett Szalatnai Rezso (Szalatnai Rezso: Két hazában egy igazsággal, Magveto, Bp. 1982, 18.).

Pedig Esterházy Lujza grófnó a tragédiáról írva leszögezte: *„Ugy érzem, hogy valamennyi szlovákiai magyar szívébol beszélek, amikor kimondom, hogy a tragikus surányi események lelünk legmélyéig megrendítettek minket. ...úgy látom, hogy a Magyarországhoz csatolt szlovák népcsoportnak, akár csak a Szlovákiában maradt magyar népcsoportnak, igenis van okuk az elégedetlenségre és pedig azért, mert jogi helyzetük a mai napig sem nyert még tisztázást. Ugyanis joggal elvárhatták, ugy az odaáti szlovákok mint az itteni magyarok, hogy a bécsi döntés értelmében mielőbb összeüljön a két kormány s szabatosan körülírja a jogokat, amelyeket mindegyik állam a maga kisebbsége számára nyújtani szándékozik. (...) A két állam vezető tényezoi részérol ugyan állandóan halljuk azt, hogy megadják kisebbségeiknek az összes jogokat – de, hogy in concreto mit értenek összes jogok alatt, azt a mai napig sem tudjuk.”* (Esti Ujság /Pozsony/ 1939.1.11.)

A grófnó levélben fordult néhány magyarországi személyiséghez, és fivérét is sürgette, hogy nyilvánosan ítélje el a csendorök és katonák tettét. Esterházy János parlamenti képviselo, a szlovákiai magyarság vezére, taktikai okokból erre nem volt hajlandó, de illetékes helyen hangot adott felháborodásának.

Pozsonyban mindenütt fekete zászlók lobogtak, a Nemzeti Színház előtt égo fáklýákkal körülvett jelképes ravatal emlékeztetett a fiatal süketnéma lány mártírhalálára. A szlovák sajtó és rádió felhasználta az alkalmat a magyarellenes gyulölet szítására.

C7. Komját

1938. december 18-án a Magyarországhoz csatolt szlovák településen szlovák zászlók alatt felvonuló fiatalok ünnepelték az első szlovák parlamenti választásokat. A magyar csendorök összefogdosták az embereket és még a polgármestert is megverték, minden ok nélkül. Esterházy Lujza grófnó egybol vonatra ült, hogy ellenorizze a szlovák rádió híreit. Fölkereste az illetékes foispánt is, aki fölháborodva bár, de tehetetlenül állt a csendorökkel szemben. Mivel a grófnó a csendorségen sem tudott eredményt elérni, hazautazott, s tájékoztatta fivérét, Esterházy János parlamenti képviselot. Az telefonon felhívta a magyar belügyminisztert, aki azonnali intézkedést helyezett kilátásba. Két nap múlva egy bizottság szállt ki Komjátba. A csendoröknek bocsánatot kellett kérniük a meghurcolt polgármestertol, és azután áthelyezték oket.

D1. Rövid visszapillantás a nép történelmére 1918-ig

Ezidáig nem szóltunk a széles néprétegekről, azok tudatáról, viselkedéséről. A szlovák nemzet, amint láthattuk, szinte észrevétlen forrásokból táplálkozott és fejlődött. Irodalmi nyelve megteremtése révén idovel önálló mi-tudatra tett szert, s azt a széles néprétegek elfogadták. Hosszú, évszázadokat átívelő folyamat egy fejezete ért így véget, mely a XIX. sz. második felében gyorsult föl és lényegét illetően már egy új államkeretben, Csehszlovákiában fejeződött be.

A legrégebbi történelmi múltra a legendák, mítoszok és a népmesekincs vet valamelyest világosságot. A mítoszok szláv elemeket oriznek, különösebb szlovák sajátosságok nélkül. A szlovák népmesekincs azonos az európaival (Pechány 61-80.). Ezen belül érdekességre tarthat számot az a tény, hogy az egyik túróci népmese hose Turán herceg. A turán név viszont a legrégebbi idoktól fogva az Irántól északra fekvő vidék neve, leggyakrabban Turkesztán nyugati részét nevezték így (Pallas Nagy Lexikona 16, Bp. 1897, 426.). Túróc vármegye központját Turul-várnak hívták (1251), mely Znióváralja felett áll (Vlastivedný slovník obcí na Slovensku [Szlovákia településeinek helytörténeti szótára] 2, VEDA, Pozsony 1977, 29.). A Turul-madártól az Árpád-házi királyok származtatták magukat. Egy másik szlovák népmese a Tátra hegység istenségét Tat-Úr-nak nevezi. Ezeknek a szláv hagyományokhoz nincs semmi köze.

A történelmi legendák Mátyás királlyal, a kurucokkal, a török háborúkkal kapcsolatosak és pozitív, idillikus képet festenek az akkori történelmi eseményekről, a magyar-szláv összefogásnak dokumentumai, hiszen ebben nemcsak a későbbi szlovákok osei, hanem a ruszinok is szép számban vettek részt.

Leszögezhetjük, az első olyan szláv nyelvemlék, mely bizonyosan a mai Szlovákia területéhez kötődik és a korabeli népnyelvet tükrözi 1480-ból maradt ránk. A **Szepesi Imádságok** rövid imákat olvashatunk benne, melyeket a liturgia során használtak. Lengyel és cseh nyelvi elemeket is tartalmaz, melyeket az evangélium, ill. a prédikáció előtt és után mondtak, és keresztény imádságokat sorol föl (Miatyánk, Üdvözlégy, Hiszekegy). Az imákat a felsőbbiségekért, Mátyás királyért, a békéért, az idojárásért, a zarándokokért, az elhunytakért, a magányosokért, a nem szabadokért (tán rabokért) és a templomot megajándékozókért tartották. Egy ismeretlen német pap jegyezte le Szepeskáptalanban. Lejegyeztetője Bak Gáspár szepeskáptalani prépost (1464-1493) volt, aki korábban katonaként szolgált Mátyás király Fekete Seregében (Jozef Minárik: Dejiny slovenskej literatúry 1, Staršia slovenská literatúra /A szlovák irodalom története 1, A régebbi szlovák irodalom, SPN, Bratislava 1985; 62.).

A szlovákok elődei tehát évszázadokig békében éltek a magyarsággal, az adott történelmi keretek között. Részt vállaltak az ország szabadságmozgalmaiban úgy a XVII. sz.-ban és a XVIII. sz. elején az erdélyi fejedelmek küzdelmeiben a Habsburg elnyomás ellen, amiről megintcsak mesék, legendák és népdalok tanúskodnak. Elsorban azért, mert azok a vallásszabadság jelszavát tuzték zászlajukra.

Daniel Krman, evangélikus szuperintendens a XVIII. sz.-i szabadságmozgalom vezére, II. Rákóczi Ferenc fejedelem hu diplomatája és a szlovákok legnagyobb nemzeti hose, Juraj Jánošík is a fejedelem hadnagyaként kezdi pályafutását. Juraj Jánošík (1688-1713) II. Rákóczi Ferenc kurucjai között katonáskodott (1707-08), majd a császáriak fogságába esett a szerencsétlen kimenetelű trencsényi csata után (1708.VIII.3.). Az áruló Ocskay László, akinek fontos szerepe volt abban, hogy ez a csata elveszen – fenyegetésekkel és ígéretekkel – a császári helyorségbe kényszerítette. Így került Jánošík a nagybiccei várkastélyba társaival együtt, mint császári katona. Itt börtönorként összeismerkedett Uhorcik Tomással, aki korábban szintén Rákóczi oldalán harcolt. Annak szökését elosegítette, majd leszerelt. Csatlakozott csoportjához és katonai tapasztalatainak köszönhetően annak vezetője lett.

Kapcsolatban állt a lengyelországi kuruc emigrációval. Jávorka Ádám és Vinkler Vilmos kuruc ezredesekkel, de Lányi Pállal (1670 k.-1733) is, aki II. Rákóczi Ferenc katonai biztosa (1704), majd országos vasipari ellenore (1706) volt. A fejedelem megbízásából két hámost alapított Dobsinán. 1704-11 k. a kurucok számára salétromot, puskaport és vasat szállított. A fejedelmet követte a lengyelországi emigrációba, de közkegyelemben részesült és 1711-ben hazatért. 1711-15 k. gömői alispán és Gömör vármegye követe az országgyűlésben (1712-15, 1722-23, 1728-29). Testvérét, Mártont Siegbert Heister császári generális Késmárkon végeztette ki (1709).

Jánošík működési területe kiterjedt Trencsén, Liptó, Árva, Gömör-Kishont vármegyére és Lengyelországra, valamint Morvaországra is. Tevékenységét tudatosan úgy folytatta, hogy posztót és fegyvert szerezzen. Ha a fejedelem visszatér, folytatni lehessen a harcot. Köztudott volt, vigyázott rá, az útonállások folyamán senkit ne bántalmazzanak, vagy öljenek meg. Egy olyan eset sem ismert, amikor akárcsak valakit megsebesített volna. Társai azonban gyakorta önkényeskedtek. Kishontban tartóztatták le, de sikerült megszöknie.

Lányi megpróbálta megmenteni Juraj Jánošíkot és néhány társát, mivel tudta, Rákóczi visszatérését készítették elő. Többször nyilvánosan kijelentette róla, hogy rendes és komoly ember. Egy alkalommal, amikor véletlenül elfogták társával együtt és a rimaróhi kastélyban tartották fogva, kiszabadította őket anélkül, hogy felfedte volna kilétüket (1712.X.). Jánošíkot 1713-ban Klenócon fogták el. Halálra ítélték és Liptószentmiklóson felakasztották, úgy mint Ján nevére is. Kínvallatása alkalmával nem vallott semmit kapcsolatairól, támogatóiról. Elhallgatta azt is, hogy Csicsmányban posztót rejtett el és Terhelyen fegyvereket. Arról is hallgatott, hogy kapcsolatban állt a kurucokkal, habár a bíróság szerette volna ezt rábizonyítani, hiszen sokan az elomenetelüket alapozták meg labancságukkal. A bíróság bizonyítani akart. Meg kívánta mutatni, milyen erélyesen tud elbánni a kuruc rebellekkel. Ezért a törvényszék eljárása felületes és egyoldalú volt. Hiábavaló volt Palugyai Baltazár, a hivatalból kirendelt védoügyvéd igyekezete, aki az enyhíto körülményeket rendre felsorolta. Csemiczky Sándor ügyész kurucnak bélyegezte, ami adott körülmények között súlyosbításnak számított.

A szlovák nép mitizálta alakját és a népmesék nemzeti hosévé vált, ami annak bizonyítéka, hogy a Rákóczi-szabadságharcra a szlovákok elodei szívvel-lélekkel azonosultak. Ezt lovagolta meg eloször a nacionalista, majd a marxista történetírás, mely rablásait magyarellenes lázadásnak, majd antifeudális, osztályharcos harcként mutatta be, némi nacionalista éllel (Kociš, Jozef: Neznámy Jánošík [Az ismeretlen Jánošík], Osveta, Túrócszentmárton 1986).

A XVIII. század második feléig a nézeteltérések – a helyi jellegu, lokális etnikai ellentéteket leszámítva, melyek jogi perpatvarokban és vitairatok közzétételében nyilvánultak meg – a kialakulófélben levo szlovákság és magyarság között sohasem öltöttek komolyabb formát. Fegyveres konfliktusra sehol sem került sor.

Egyedül 1848/49-ben fordult elő eloször, hogy jelentéktelen számú szlovák fegyvert fogott a magyar szabadságharc ellen, de azokat is sok helyütt maguk a szlovákok verték ki, mint pl. Murány váránál. „...*sem Štúr, sem Hurban nem akart valójában együttműködni a magyarokkal*“, akkor sem, amikor az oligarchiát a liberális nemesség váltotta föl a magyar politika élén: „*előtte és utána is a konfrontációra orientálódtak*.“ Vagyis „*Štúr, a politikus az 1848-as években a [szlovák] nemzetet hosszú idore zsákutcába vezette*.“ (Szalay, Ladislav vitacikke, Slovenské pohľady /Pozsony/ 1989, 11. sz. 71-72.). Hiszen a szlovákságnak is a jobbagység 1848-as eltörlése és a polgári fejlődés lehetosége jelentette a mindenapi élet könnyebbedését, nem az elvont nemzeti eszme szolgálata.

Annak ellenére, hogy egy sor valós gondot orvosolni kellett volna – főleg ha a XX. sz. oldaláról tekintünk hátrafelé –, a szlovákok 1918 előtti helyzete nem volt annyira súlyos, hogy radikális eszközökhöz kellett volna nyúlni. „... *úgy éltünk a nemzetiségek között* – írta 1909-

ben Richard Stokes angol festőművész, aki hosszabb időt töltött a szlovákok körében –, *mint kevés más idegen, de mi magunk nem hallottunk tőlük olyan panaszokat, hogy a magyarok rosszul bánnának velük. Amerre megfordultunk, az iskolai oktatás saját nyelvükön folyt, és ha magyarul is tanultak, az nem jelent terhet, hiszen nyilvánvalóan elonyös, ha egy ország valamennyi lakosa ért egy közös nyelvet, az pedig természetes, hogy a választás a domináló és legnépesebb nemzetiség nyelvére essen. Az állam élénk gondoskodást mutat egy sereg rendkívül fontos kérdésben, mint a mezőgazdaság, az erdőszet, a bányászat, az ipar, sőt a művészet stb. – és az egész ország lüktet az élettől és az energiától.*” (Jeszenszky Géza: Az elvesztett presztízs, Bp. 1994; 279.) *„Amíg a Monarchia szerepet játszott a brit egyensúlypolitikában, számukra Magyarország mintaszerű alkotmányos állam volt, amikor Londonban a germanofóbia miatt revízió alá vették a hagyományos külpolitikai doktrínát, Magyarország előttük is egy csapásra a nemzetiségi elnyomás inkarnációjává alacsonyodott.”*

Miközben Írországban a lakosság 11%-a beszélte anyanyelvét, a Magyar Királyságban a nemzetiségek 12%-a tudott magyarul. Németországban tiltották, Magyarországon törvénybe iktatták az anyanyelvi oktatást. Magyarországon a sajtóvétségért, vagy nemzetiségi izgatásért néhány hónapos, házi orizzettel azonos államfogházban eltöltött büntetést kellett eltölteni. Oroszországban a nemzetiségi izgatásért sokévi szibériai számuzetést róttak ki (Diószegi István: Üllo és Kalapács, Bp. 1991, 10-11.).

Mértéktartó véleményt tükröz Theodor Rooseveltnak, az USA 26. elnökének nyilatkozata is, aki a magyar parlament kupolacsarnokában 1910. áprilisában a következőket mondotta: *„Az én érzéseimet Magyarország iránt egész röviden kifejezhetem. Én nem csak tisztelem Magyarországot és nemcsak szimpatizálok vele, hanem bámulója vagyok, mert tudom, hogy Magyarország történetében számtalan olyan tanítás van, számunkra és minden más nemzet számára, amelyet megtanulnunk érdemes. Megtanulhatjuk, a bátorság leckéjét, megtanulhatjuk a vas elhatározás és kitartás leckéjét. Uraim! Az egész civilizált világ adósa Magyarországnak az o múltjáért. Amikor Amerika még Európa méhében volt, Magyarország volt az a tényező, amely meggátolta a barbarizmus terjedését és amely a civilizált világ biztonságát orizte. Az önök oseie az érdem, hogy azokat a támadásokat visszaverték, amelyek a nyugati kultúra ellen a barbarizmus világából intéztettek, mert az önök oseinek teste állította meg a barbarizmus haladását. Washington népe a földgömb nyugati felének nagyvárosaiban ma is csodálattal adózik az önök nagy, bátor, nemes királyai, Erdély, a Duna jobbpartján és balpartján küzdött dicso harcosai és számos gyozelmes csata iránt, amelyeket ok megvívtak. Nincs illusztrisabb történelem, mint a magyar nemzet történelme. Én ismerem ezt a történelmet és nem tartanám magam muvelt embernek, hogyha nem ismerném.”* (Zászlónk 1910. V.15., 193-94.)

Beneš és Masaryk munkatársa, a francia állampolgárságú szlovák Milan Rastislav *„Štefánik felháborodva tért vissza az Egyesült Államokból, Wilsont Sátánnak nevezve. Tény, hogy az amerikai elnök határozottan kijelentette neki, hogy nem látja szükségesnek, hogy Szlovákiát elszakítsa Magyarországtól, legfeljebb tág autonómiát szánna a szlovákoknak a magyar államon belül, melynek egyébként hosszú századokon át Pozsony (Bratislava) volt a fovárosa, Szlovákia jelenlegi fovárosa.”* (Fejto 264.) Hiszen az amerikai elnök 1918. január 6-án a Kongresszus előtt elmondott 14 pontos programjában Ausztria-Magyarország föderalizációját vette tervbe (10. pont).

Az első világháborúban a szlovákok vitézül küzdöttek. A mai Szlovákia területére vetítve, az I. világháború ideje alatt 400.000 férfi vonult be. A Monarchia hadseregében a szlovákság nemzetiségi arányának megfelelően vett részt. 4%-os arányban volt képviselve (Hronský, Marian: Slovensko pri zrode Ceskoslovenska [Slovákia Csehszlovákia születésénél], Pravda, Pozsony 1987, 69.) Ennek a területnek nemzetiségi viszonyait figyelembe véve, a

bevonult szlovákok száma 240. 000 lehetett (57, 9% 1910-ben – Szarka László: A szlovákok története, Bereményi, Bp. é.n., 186.)

A szlovák katonák a keleti fronton, Erdélyben a románok ellen és az olasz fronton harcoltak. Hozzávetőlegesen 69.700 személy esett el és 61.680 végleg rokkant maradt közülük (Hronský 73.). Prey Zsigmond, a trencsényi 71. gyalogezred parancsnoka a szlovák katonák példamutató önfeláldozásáról nyilatkozott. Boroevics Szvetozár tábornok szlovák katonáit „*kituno matériának*“ nevezte. Conrad von Hötzendorf vezérkari főnök 1915-ös elemzésében a szlovákokról megjegyezte: „*vitézül harcoltak és gyakran lelkes gondolkodásmodnak, hazafiasságnak és a dinasztia iránti huségnek adták tanujelét.*“ (Hronský 74.) Orosz hadifogságba kb. 30.000 szlovák esett, de közülük – minden erőfeszítés ellenére – csak háromezret sikerült beszervezni a csehszlovák légiókba. Az összes többi hadszíntéren az antant oldalán kereken 40.000 szlovák harcolt, de ezek zöme külföldi – közülük 25.000 amerikai – állampolgár volt (Hronský 90.).

Az első világháború végén, amikor cseh csapatok szállták meg a később Szlovákiának mondott területet, akkor sem fogott számottevő szlovák fegyvert saját hazája ellen. „*1918-19-ben, ha ezt államjogi és nemzeti szempontból nézzük, Szlovákia fel volt szabadítva.* – írta Lubomír Lipták, szlovák történész. - *Ha ezt technikai szempontból vesszük, meg kellett hódítani. Egy szakolcai századot kivéve az új kormány oldalára egyetlen egy katonai egység sem állt át. A katonaság, csendorség, rendorség a budapesti Károlyi-kormányra hallgatott, Szlovákia területét nem szívesen ürítették ki, csak nyomás hatására, néhol csak véres harcok után. Az, hogy Szlovákiát a gyakorlatban meg kellett hódítani, később valahogy eltunt a tankönyvekből és olvasókönyvekből, mert az komplikálta a történelem (csehszlovakista, nemzeti-szocialista, de kommunista) értelmezését. Azonban a kortársak számára nyilvánvaló igazság volt.*” (OS 1998/2. sz., 31. o.)

Sot, sok szlovák származású ember hagyta el az új állam, Csehszlovákia területét, amikor tole huségesküit kívántak. Így a szlovák nemzet sok gerinces és tehetséges embert veszített.

D2. Az I. Csehszlovák Köztársaságban (1920-1938)

A trianoni békediktátummal kapcsolatban „*meg kell állapítanunk, hogy az első Csehszlovák Köztársaságot ellentmondásos katonai-stratégiai övezetbe utalta, az ezzel kapcsolatos valamennyi hatalmi gondjával együtt: a Cseh medencében Morvaországgal és Sziléziával (Németország, Lengyelország, Ausztria), egyidejűleg a Dunatájon, a Kárpátokban (Magyarország, Románia, Lengyelország, Szovjetunió) és az adriai térségben (Jugoszlávia, Olaszország). Ez a katonai-stratégiai helyzet olyan követelményeket támasztott, amelyek meghaladták az optimális csehszlovák állampolitikai koncepció lehetőségeit és fokozták a nyomást a csehszlovák állam nemzetiségi, politikai és szociális szerkezeteire. ...a modern csehszlovák államiségnek hiányzott az a konfrontációs tapasztalata, mely nemzeteknek szükségszerűen előírta a nyílt harcban való helytállást, áldozatok árán is, amikor mint homogén társadalom a létéért vívott küzdelemben a legnehezebb próbának van alávetve.*” (Oswald Kostrba: Vojenské aspekty kapitulace 1938 [Az 1938-as kapituláció katonai vonatkozásai]; Reportér /Prága/ 1990/19, V.)

Tegyük hozzá: Németország, Olaszország, Lengyelország és Magyarország ellenséges államnak számított. Ausztria semleges államnak, de azt a Német Birodalom bekebelezte (1938.III.11-13.). A Szovjetunióval Csehszlovákia szövetségi viszonyra lépett (1935.V.16.), de ez az ország világhatalmi törekvéseiről nem mondott le, így veszély forrását jelentette, ami 1945 után teljes mértékben megmutatkozott. Románia és Jugoszlávia szövetségesnek számított. A magyarelles Kisantatot hozták közösen létre (1921.VI.17.-1938), de az elbbit országnak csak rövid határa volt Csehszlovákiával, az utóbbinak meg nem volt ezzel az államalakulattal közös határa. Csehszlovákia két legtávolabbi pontja között a távolság (majd

950 km) a London Pilsen közötti távnak felelt meg, miközben az ország szélessége nem volt ehhez képest jelentos (300 és 50 km között ingadozott).

Trianon viszont az itt élő összes nép tragédiája lett. Sokat írtak erről a kérdésről, a magyar olvasó kellemesen tájékozott lehet. Csupán Henri Pozzi 1934-ben papírosra vetett szavait kívánjuk idézni, aki közelről szemlélhette a trianoni boszorkánykonyha működését: „*A népek szabad önrendelkezési jogának és a nemzeti kisebbségek vallási, gazdasági és kulturális védelmének nagy elveit, amelyeket a négy szövetséges hatalom hirdetett... - Közép-Európában és a Balkánon durván megsértették és lábbal tiporják ma is.*” (A háború visszatér, Hogyf Editio, Bp. 1994; 12.)

Csehszlovákia a Monarchia területének 21%-át, népességének 26%-át és ipari termelésének 70%-át szerezte meg. Ez utóbbi döntő része a cseh országrészekben összpontosult.

A Magyarországtól elcsatolt terület (Szlovákia és Kárpátalja) a magyar királyság 22,3%-át tette ki. A népesség 19,5%-át csatolták el. Az ipari termelés 18,2%-a esett erre a területre.

A francia külügyminisztérium terjedelmes tanulmányt készített a békekonferencia számára: „*Szlovákia nem egyéb, mint egy mítosz: Észak-Magyarország szlovák törzsei sohasem alkottak államot; típusuk sem egységes, faluról falura változnak...*” „...az igazán szlováklakta területet a Garam vonaláig korlátozhatjuk, az ettől keletre fekvő területeken ugyanis mindig csak kisebbségek éltek. Liptó, Zólyom, Trencsén hegyes vidékei a valóban szlovák földek.” (Paix, vol. 69. ff. 28-64. „Les limites au point de vue ethnique de l’Etat tchécoslovaque, 1918. nov. 20.)

Az, hogy Szlovákia Csehszlovákia része lesz, aránylag elég késon dolt el. A szlovákok – egyes, senkit sem képviselő személyeket leszámítva – erre nem gondoltak. A csehek körében sem volt egyértelmű e kérdés kezelése. „*A Cseh Szövetség 1917. május 30-i kiáltványába Szlovákia az utolsó pillanatban került be és nem szerves fejleménye az ezidáig fejlődő hivatalos politikának és az államjogi doktrínának.*” – írja egy cseh történész – „...a Cseh Szövetség kiáltványának elokészítése folyamán egy sor ellenzője akadt Szlovákia betagolásának a cseh államba.” „*A cseh közvéleménynek csak ködös elképzelései voltak Szlovákiáról. J. Hajšman a nemzeti eskü letétele közben észrevette, hogy az emberek gyakran összetévesztik a szlovákokat a délszlávokkal.*” Hiszen ezekkel voltak politikai, gazdasági kapcsolataik, velük együtt ültek a bécsi parlamentben. „*Ennek ellenére a cseh-szlovák kapcsolatok foképp a világháború alatt nagyon szerények voltak. Magyarhon lényegében egy másik állam volt és a szlovák politika a háború éveiben szinte nem létezett.*” „*A szlovákok ellentétben a délszlávokkal, nem vettek részt a Háromkirályi Nyilatkozat kihirdetésében, és a nemzeti eskütételnél sem.*” Ez az 1918. január 6-án született nyilatkozat Csehország és Szlovákia egyesítését követelte. „*Az ok egyrészt a szlovák politika egészének gyöngeségében rejlik, másrészt az elégtelen érdeklődésben és kicsiny aktivitásban a cseh oldalon. Szlovákia a cseh politika számára egzotikum maradt.*”

A Náród c. cseh lapban „*Szlovákok és csehek – egy magyarhoni szlovák néhány gondolata*” c. cikk így ír: „*Kevés cseh politikusnak vannak szolid ismeretei Magyarhorról. És így történt, hogy néhány kituno cseh politikus ugyan örül, hogy a szlovákok föladják szeparatizmusukat, viszont ezzel egyidoben a szlovák kérdést kakukkozásnak tartják, amelyet «elsietett kompromisszum» folytán a cseh szövetség fészkebe raktak.*” (Jan Galandauer: Vznik Ceskoslovenské republiky 1918 [A Csehszlovák Köztársaság keletkezése, 1918], Svoboda, Prága 1988; 170; 171-72; 173.)

„*A független csehszlovák állam megalkotói nagy vizsga előtt állottak saját demokratikus meggyozódésüket illetően, amelyről annyit és olyan szívesen beszéltek – nem*

állták ki ezt a próbát és ez a kudarcc mindkét nemzet [értsd: cseh és szlovák] számára tragikus következményekkel járt.” (Kucera 110.)

„A Csehszlovák Köztársaság különlegesen kedvező helyzetben keletkezett szinte maximális határok között, éspedig két teljesen összeegyeztethetetlen elv alkalmazásának köszönhetően: a cseh korona országainak történelmi kontinuitásának elvére és a nemzetek államjogi értelemben vett önrendelkezési elvére. A politikusok azonban ebben a pillanatban nem mutattak túl sok elorelátást; olyan területet fogadtak el, amely föltétlenül szükséges volt az állam életképességéhez, de nem fogadtak el olyan, ebből fakadó kötelezettségeket; olyan nemzetiségi politika fölvázolását, amely elosegítené a nemzetek harmonikus együttélését és megelőzné a belső feszültségeket és centrifugális eróket.“ (Bohemus véleménye – Kucera 148.)

Szlovákia elfoglalása 1918. november 1-én kezdődött és 1919. január 20-án befejeződött. A cseh katonaság nyomában érkező cseh csendőrség fokozatosan lefegyverezte és feloszlatta a szlovák nemzeti gárdákat, a helyi szlovák nemzeti tanácsokat és a Szlovák Nemzeti Tanácsot is (1919.I.20.). 1919. március 25-én Vavro Šrobár, teljhatalmú miniszter Szlovákia egész területén kihirdette a statáriumot.

Rendkívüli állapot lépett érvénybe Kárpátalján is. Majd 1919. június 14-én Destremaux francia tábornok katonai diktatúrát vezetett be és előzetes cenzúrát léptetett érvénybe. A rendkívüli állapotot és a diktatúrát csak 1922. április 6-án szüntették meg. „Szlovákiában egyszerűen katonai diktatúrát vezettek be, amelynek ki kellett ereszokolnia Szlovákia lakosságának, szlovákoknak, németeknek és magyaroknak a beleegyezését az új hatalmi realitással.“ (Kucera 90.) „Az a tény, hogy Szlovákiát katonailag kellett felszabadítani és úgy beilleszteni a csehszlovák államba, befolyásolta helyzetét a köztársaságban.“ (Slovensko – Dejiny [Szlovákia – Történelem], OBZOR, Pozsony 1978², 674.)

Ferdinand Durcanský (1906-1974), szlovák politikus szerint, „1918 tavaszáig Szlovákiában nem került sor semmilyen megnyilvánulásra, amelyből a legdúsabb fantáziával arra lehetne következtetni, hogy a szlovákok egyetérténekel beillesztésükkel a Cseh-Szlovák Államba.“ (Durcanský: Biela kniha – Právo Slovákov na samostatnost vo svetle dokumentov I-IV. [Fehér Könyv – A szlovákok joga az önállóságra a dokumentumok fényében], Šteliar, Trenčsén 1991², 279.) 1919 októberében a Szlovák Néppárt emlékiratot juttatott el a párizsi békekonferenciához, melynek címe: „A békéért Közép-Európában“. Ebben egyértelműen leszögezték, hogy „nem vagyunk csehek, sem csehszlovákok“, mert a csehszlovák nemzet „etnográfiai monstrum“ lenne. „A szlovák autonómia helyett cseh uralom alá kerültünk. A magyar hegemoniát a cseh hegemonia váltotta föl:“ De militáns hangok is megszólalnak ebben az iratban, amikor kijelentik: „Szlovákiát a szlovákoknak.“ (Kucera 94.)

Andrej Hlinka (1864-1938) prelátus, a szlovák politikai akarat egyik képviselője, késon kapott észbe és jóvá akarta tenni baklövését, így illegálisan elutazott Párizsba, hogy a szlovákság akaratát a világ közvéleménye elé tárja. Sikertelenül. Stephen Bonsal ezredes, az amerikai delegáció helyettes vezetője beszélt vele. Csupán azért fogadták, mert a szlovák Milan Rastislav Štefánik, francia tábornok – aki Bonsal személyes barátja volt - saját kezű kísérőlevélben a következőket írta: *Tegyen meg minden lehetot barátaimért. (...) Teljes mértékben szavatolok mindannak feltétlen igaz voltáról, aminek közlésére fel vannak hatalmazva.*” (Stephen Bonsal: *Suitors and Suppliants – The Little Nations at Versailles*, Kennikat Press, Inc. 1946¹; Port Washington 1969²). Hlinka a következőket mondta el: „Három hónap... alatt többet szenvedtünk a cseh eroszaktól, mint a magyaroktól ezer év alatt. Most már tudjuk: *Extra Hungariam non est vita.* (...) *Mi együtt éltünk a magyarokkal ezer éven át és a tradicionális kötelékeket országaink fekvése is erosíti. Minden szlovák folyó a magyar alföld felé folyik és minden utunk a magyarok nagy városa, Budapest felé vezet, míg Prágától a Kárpátok által képezet gát elválaszt bennünket. (...) Igen, mi aláírtuk azt*

a deklarációt, amely néhány nappal a fegyverszünet után a nagyhatalmak elé került. Azt mondtam – az Isten és szerencsétlen népem bocsássanak meg nekem ezért – hogy a szlovákok a csehszlovák faj egyik részét képezik és együtt kívánunk velük élni, egyenlo jogokkal egy független állam keretében. (...) Az Isten megbüntetett érte... Hosszú és sorsdöntő éveken át vállvetve harcoltunk vallásunkért és a szabadságunkért a magyarokkal. Viszonyunk nem volt az, aminek kellett volna lennie, de mind e hosszú évek folyamán egy tizedét sem viseltük el annak a rossznak, amit az elmúlt néhány hónap folyamán a cseh katonák és a prágai politikusok részéről kellett elszenvednünk. A csehek Szlovákiát gyarmatuknak tekintik és úgy kezelnek bennünket, mintha afrikai vademberek lennénk.“ (idézi: Padányi Viktor: A nagy tragédia I., Gede Testvérek, 1995; 200; 202-03. - Bonsal 156-61.)

1922. júliusában összehangolt tiltakozó nagygyulések sorozatára került sor a magyarlakta városokban az anyanyelvi oktatás védelmében.

Cseh oldalon a következő módon néztek Szlovákiára: „Azt mondhatjuk, hogy Szlovákiában van összpontosítva az egész magyarhoni textilipar, legalábbis annak 80%-a. A szlovák ipart viszont alaposan meg kell tisztítani a magyar és a zsidó tokétól. A zsidók Gácsországból költöztek Szlovákiába, akik itt szinte ingyen jutottak ingatlanhoz. Egyesek, vagyis a szlovákok, ha nem tudták eladni ingatlanukat Amerikába utazásuk előtt, ugaron hagyták és elutaztak. Szlovákiából az elvándorlás jelentos volt, Szepes, Sáros és Ung megyében évente néha egész falvak néptelenedtek el. Ezért nem mondhatjuk azt, hogy mára könnyen sikerült kiszorítani a magyar-zsidó tokét, ha meggondoljuk, hogy a részvények, az alaptoké, a beruházások ma szinte 90%-ban magyar-zsidó kézben van. Viszont nem szabad elfelejtenünk, azzal hogy kinyilatkoztatjuk Szlovákia hozzánk csatolását, a helyzet már megváltozott. Ahogy Csehországban, ahol az ipar nagy része német kézben van, a politikai események a németességet csehességre változtatták, és így Szlovákiában a magyar üzemek szlovákká lesznek. És a külso változást majd kéz a kézben követi a belso. Szlovákia csatlakoztatásával államunk ellipszis formájúvá vált. Pozsony város fontos szerepet fog játszani, mert gazdasági központja lesz a kereskedelemnek nemcsak Jugoszláviával, hanem Görögországgal, Bulgáriával és Romániával is. Egy biztos, hogy az út északról dél felé, Lengyelországból Szlovákia fovárosán keresztül fog haladni és ezzel érezhetően csökken Pest gazdasági jelentosége. Gazdasági befolyásunk biztosítása érdekében törodnünk kell belso közlekedési viszonyaink gyors átformálásával. A gabonakereskedelem Szlovákiában szinte teljes mértékben zsidó kézben van. A zsidók vásárolták össze a falvak gyümölcsét, a lent, a kendert és a tojást. A telkek közül a zsidónak van a legtermékenyebb földje és rétje. A zsidók Szlovákiában fölvásárolták a düledezo házakat 5-10 aranyért, egy kicsit cölöpökkel alátámasztották oket és ezután már néhány százasért adták el azokat. A zsidók kezében volt a föld 70%-a Szlovákiában. Tehát elképeszto viszonyok. Bárhol egész falvak zsidó kézben voltak, s ezek apró házikókból álltak. A legrosszabb viszonyok viszont Szlovákia legtávolibb vidékein, Ungvár környékén uralkodnak. Mint az ipart, és az üzletet, úgy a kisipart Szlovákiában a zsidók kaparintották meg. Szlovákiában 21 szlovák pénzintézet, de 133 magyar-zsidó pénzintézet van. Azokban 100 mil. K. [korona] van, s ezt a tokét az elesett nép magyarosítására használják fel. Nem tur ellentmondást, hogy ma a szlovák értelmiség képtelen megvalósítani ezt a nagy feladatot, ezért ki kell segíteni az amerikai szlovák értelmiséggel és saját értelmiségünkkel. Szlovákia a mi gyarmatunk lesz. Téves nézet, mintha egy gyarmattal nem lehetne közös határa az anyaországnak. Példa erre Oroszország és Szibéria.” (Ottuv Obchodní slovník [Otto Üzleti Szótára], II. kötet, 2. rész, Prága-Pozsony 1921, 1217.)

A lappangó **zsidóellenesség** a későbbiekben is megmaradt. A zsidókat azzal vádolták – és néha ma is fel-felbukkan az a nézet –, hogy a magyarosításért ok voltak felelosök. Ez foleg az I. Szlovák Köztársaság idején (1939-45) volt a propaganda egyik eszköze. 1945 után is súlyos, tömegméretu zsidóellenes atrocitásokra került sor. (Nagytapolcsányban 1945

októberében zsidó pogrom zajlott, a legnagyobb Szlovákiában; a beneši dekrétumokat a magyar és német zsidók ellen is alkalmazták; zsidóellenes partizán megmozdulásra került sor Pozsonyban 1946.VIII.1-5. között; Ján Kováčik hét tagú partizáncsoportja Nagybicse környékén zsidók elleni fegyveres harcot folytatott, melynek végére a csehszlovák hadsereg tett pontot 1946.X.24-én; a pozsonyi szlovák cionisták elleni per 1953.X.7-9. között.) A fellobbant szlovák zsidóellenes megmozdulásokért a csehszlovák hivatalos körök Magyarországot tették felelőssé, mely – úgymond - így kívánja lejáratni Csehszlovákiát a nemzetközi porondon. (l. bővebben Mlynárik, Ján: Dejiny Židu na Slovensku [A zsidók története Szlovákiában], Academia, Praha 2005; 303-338.)

Kik álltak az új csehszlovák állam élén? Olyan személyiségek, akiket képviselői esküjük arra kötelezett, hogy Ausztria-Magyarországot szolgálják az alkotmányosság és a törvényesség sáncain belül. Az új állam létrehozásával esküszegok lettek – állapítja meg a cseh Miroslav Balcar. – De akkor milyen alapon követelték meg a többiektől az állam iránti lojalitást? (Bratislavské paradoxy [Pozsonyi paradoxonok]; Strední Evropa /Prága/ 1992/23., 113.)

A köztársaság első államfője Tomáš Garrigue Masaryk, osztrák parlamenti képviselő lett, aki megszegte esküjét és az angol titkosszolgálat ügynökeként tevékenykedett az I. világháború második felében. Az elnök a Le petit Parisien munkatársának leszögezte: „Szlovák nemzet nem létezik. Ez csak a magyar propaganda koholmánya.” (Vnuk, František: Dedicstvo otcov [Apák öröksége], Toronto-Pozsony 1991, 39.) A világháború alatt, amikor cseh legionáriusokat végeztek ki, mert katonaszökevényként kezelték őket, kijelentette: „Lehetőségünk lesz nagyon bosszút állni azokon, akik fogságunkba esnek, és én remélem, hogy sok olyan német és magyar lesz – szemet szemért, fogat fogért.” (Peroutka, Ferdinand: Budoványi státu I. [Az állam építése], Prága 1991³; 296.)

A soknemzetiségű ország, melynek élén állt, nem rendelkezett kello kohéziós erővel és történelmi hagyományokkal. Ha a Magyar Királyságban 48% magyar, 14% román, majd 10% német, 9,5% szlovák és szinte 9% horvát élt 1910-ben, hogy a többiek arányát most elhanyagoljuk, a megalakult Csehszlovákiában a hivatalos adatok szerint (1921), 52% cseh, 23% német, 14% szlovák, 6% magyar és 3,4% ruszint mutattak ki. A csehet és szlovákot egybevették, így kaptak 66% „csehszlovák” nemzetiségű polgárt, ami statisztikailag az államalkotó elemet volt hivatott hangsúlyozni. De ehhez hozzá kell rögtön tennünk, hogy a népszámlálásokat manipulálták, hiszen Szlovákiában és Kárpátalján a polgárok nem maguk töltötték ki az adatlapokat, ami számos tiltakozáshoz vezetett, nemzetközi fórumokon is, de jogorvoslatra sohasem került sor. A nyugati sajtó is bírálta e mesterkedéseket (Giornale D'Italia, Maasbode, Daily Mail, Times, Manchester Guardian). Így ezeket az számsorokat fenntartással kell fogadnunk (a magyarok száma a hivatalos statisztikák tükrében: 1910: 884.309; 1930: 650.597; csehszlovák becslés 1945: 751.000, miközben a zsidókat külön vették /66.000/, akik jelentős része szintén magyar volt).

Külön zsidó nemzetiséget hoztak létre, és a zsidó vallásúakat kényszerítették, zsidónak vagy csehszlováknak vallják magukat (1921: 70.529 szlovákiai zsidó nemzetiségű). Ez az eredmény annak is köszönhető volt, hogy 1919-24 k. Magyarországra 106.841 személy távozott és a hivatalos statisztikák mellozték az állampolgárságot nem kapott személyek nemzetiségét (Szlovákiában 1921-ben 42. 313 fo).

D21. Belső viszonyok

A csehek elenyésző számban éltek a Felvidéken (1910: 7.489 fo).

Minden ígéretés és megállapodás ellenére, Csehszlovákia sem keleti Svájc nem lett, sem valódi demokratikus ország, hanem egységes, centralista „csehszlovák” nemzetállam. A kötött listák választási rendszere mindenütt pártidiktatúrához vezetett, csökkentette a

törvényhozók egyéni kezdeményező kedvét és felelősségérzetet. A katonás pártfegyelem megfoszthatta a párthatározatnak ellenszegülő képviselőt mandátumától.

A parlament munkáját a szövetkezett pártok vezetőinek tanácsa végezte és ez a testület hozta meg az érdemi döntéseket. A parlamenti vita és szavazás már csak demonstratív jellegű formalitás volt. Az állam felsőbbrendűségébe vetett hit oka az volt, hogy az hamarabb létezett, mint az ország. A pártok számára bármilyen koalíció elfogadható volt, mert ha ellenzékbe szorultak, akkor teljes tértelenségre voltak kárthatva. Embereik sem szerezhettek meg.

Végeredményben három hatalmi tényező döntött minden lényeges kérdésben. Az egyik érdekcsoportot a bankok és gazdasági élet vezető szervei alkották, a másodikat a vár, vagyis az államfő köré felzárkózott elit és a harmadikat a mindenkori kormánykoalíció. Ez a rendszer azonban teljesen kisiklott a közvélemény hatása és ellenőrzése alól. Mindez távol állt a korabeli demokrácia-felfogástól is.

A választási törvény előírta, hogy Cseh- és Morvaországban 100 aláírás kellett a listák érvényesítéséhez, Szlovákiában 1000 aláírást követeltek. Ennél súlyosabb csapás volt, hogy a magyar többségű kerületekben sokkal több szavazóra esett egy-egy mandátum, mint a cseh és szlovák kerületekben. 1920-ban egy szlovák mandátum megszerzéséhez átlagban 19.753 szavazat kellett, egy magyar mandátum biztosítására 27.697, tehát majd 8000-rel, azaz 40%-kal több.

Az önkormányzati választói törvénynek is volt hátulütője. Ugyanis függetlenül az eredményektől, a mindenkori kormányzat a képviselők egy harmadát kinevezte. 1922-ben a rendezett tanácsú városokat nagyközséggé fokozták le. Csak Pozsony és Kassa orizte meg státuszát.

Ennek az lett a súlyos következménye, hogy ez a sajátos kormányzási mód lejáratta a demokratikus intézményrendszereket. Éppen akkor, amikor Európa-szerte a diktatúrák kaparintották meg a hatalmat. Szlovákiában a gazdasági élet pangása, a munkanélküliség súlyosbította a helyzetet. A cseh ipar ugyanis tönkretette a szlovákiát. Anélkül, hogy részletesen belemerülnénk a gazdasági helyzet elemzésébe leszögezhetjük, Felső-Magyarország bekebelezése a terület lakossága számára gazdasági szempontból egyértelműen káros volt.

A szlovák autonómiáról szó sem lehetett. A szlovákok érdekes helyzetben találták magukat, habár intézményrendszerük, iskolahálózatuk teljesen kiépült. Muvelodési lehetőségeik, kulturális életük rendkívüli módon fejlődött, mégis valahol a kisebbségek és az államnemzet közötti állapotban éltek. Hiszen többször történt kísérlet a szlovák nyelv fokozatos csehsítésére és hosszú távon a csehszlovák nyelv, s azután nemzet kialakítására. De minden fejlődésnek az volt az árnyoldala, hogy mindez a kisebbségek rovására történt. Szvatkó Pál, a neves publicista megállapítása jellemezte legtömörebben ezt a korszakot: *Csehszlovákiában a kisebbségek alulról szagolták a demokráciát.* Štefan Kreméry költő és Ludovít Novák nyelvész sajnálattal állapította meg, hogy a néhai háromnyelvűséget (szlovák, magyar, német) a csonkító egynyelvűség váltotta föl.

D22. A magyarok helyzete

Nem célunk Csehszlovákia kisebbségpolitikáját elemezni, hiszen a szlovákok történetével foglalkozunk, mégis néhány tény meg kell említenünk, hogy lássuk, milyen lett a magyarok helyzete kisebbségi viszonyok között. Ezt össze lehet vetni a szlovákok korábbi kisebbségi viszonyaival. Magyarelles intőzkedés volt a telepésfalvak létrehozása. „*A telepítés célja a homogén magyar etnikai tömb megbontása volt, elsősorban a Kisalföld északi részén. Ennek érdekében cseh és morva, valamint északról érkező, továbbá Jugoszláviából «hazatelepült» szlovák telepéseknek adtak lehetőséget, hogy rendkívül kedvező hitelek felvételével a kisajátított földekből vásároljanak, házakat építsenek. Ily módon önálló telepésfalvak*

(*Hodžovo, Hurbanova Ves, Hviezdoslavov, Okánikovo, Šrobárovo stb*) valamint már meglévő magyar falvak tartozéktelepüléseiként «kolóniák» jöttek létre (Szenc, Szentmihályfa, Nagylég, Kőbölkút, Bény, Nagytárkány stb.). A csehszlovák földreform nyomán létrehozott 94 kolónia közül 64 magyar többségű területekbe ékelődött be, s az összesen 2271 telepes közül 1746, tehát mintegy 77% került magyar vidékre. (Liszka József: A szlovákiai magyarok néprajza, 2002; 106.)

1936-ban egy olyan államvédelmi törvényt fogadtak el, mely Szlovákia 79 akkori járása közül 48-at – főleg a határ mentén – különleges katonai hatáskörbe utalt. Ez Szlovákia területének és népességének 57%-át foglalta magában. A magyarok 95%-a lakott ezen a területen. Ebben az övezetben minden építkezés (utak, templomok, tornatermek, üzemek) csakis a katonai parancsnokság engedélyével volt lehetséges. Ezen felül, a felsorolt járásokban az ingatlant az állam bármikor kisajátíthatta. Ennek indokául elegendő volt, ha valakit állambiztonsági szempontból megbízhatatlannak tartottak. Az idegenek tartózkodása ezeken a területeken a katonai szervek engedélyétől függött (Slovák, napilap, 1936.VI.25., 8.). Ennek jelentőségét akkor látjuk igazán, ha tudjuk, 1930-ban a rendezetlen is idegen állampolgárságú egyének száma 91.832 fő volt – ezek zömmel magyarok. Tehát a nemzetiségek nagyobb része voltaképpen katonai közigazgatás, hogy ne mondjuk: diktatúra alatt élt.

D23. A szlovákok politikai elképzelései

A 30-as évek azután a szlovák politikai eliten belül is erjedést idéztek elő. A szlovák sérelmek elsősorban az autonómiát hiányolták, és azt hánytorgatták föl, hogy a szlovákokkal szemben, a cseheket részesítik elonyban a hivatalok betöltésénél, a tisztikarban és másutt. A helyzet orvoslására különböző külpolitikai orientációjú csoportok alakultak. Elsősorban itt volt a csehszlovakista irányultságú erő, majd a magyarelles lengyel, lengyel- és magyarelles németpárti, valamint a lengyel-magyar irányzat. Végül a náci vonal győzött, habár Jozef Tiso – a későbbi államfő – Magyarországgal nem hivatalos tárgyalások során megegyezett (1938. május vége). Szlovákia e szerint a Magyar Királyság autonóm területe lett volna (Ádám Magda /szerk./: Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához II., Bp. 1965; 665-6.).

A nemzetiségek elégedetlensége és mozgolódása közepette, a szlovákok Zsolnán egyoldalúan kimondták Szlovákia autonómiáját (1938.X.6.). Fél évig tartó korszak következett. Az államalakulat neve hivatalosan Cseh-Szlovákia lett, miközben zömmel németlakta területeit a müncheni szerződés (1938.IX.29-30.) értelmében a náci Németországnak volt kénytelen átadni. Ennek következtében Edvard Beneš államfő – a szovjet érdekek támogatója – lemondott (1938.X.5.) és Nyugatra távozott. Csehszlovákia zöld asztal mellett született. Kialakításáért, létéért nem kellett harcolnia. Ez pedig megfosztotta lakosait, hogy összekovácsolódjanak és egy nemzetnek érezzék magukat és akár életük kockáztatásával is harcoljanak függetlenségükért. Miloslav Hauner, cseh hadtörténész ezt így fejezte ki: „*A saját függetlenségükért nem harcoló országok közvetve tagadják meg az állami léthez való igényüket, és a harc nélküli kapituláció, amelyet az egész társadalom elfogad, egyenértékű a primitív szociális létformához való visszatéréssel. Az államtól elveszi alanyi szerepét a nemzetközi politikában, lakosai földadják a polgár státútumát és a fejlődés oly fokára térnek vissza, amelyben a nyájszellem és a túlélés biológiai ösztöne uralkodik.*” (Oswald Kostrba: Vojenské aspekty kapitulace 1938 [Az 1938-as kapituláció katonai vonatkozásai]; Reportér /Prága/ 1990/19., V.)

Az első bécsi döntés (1938.XI.2.) a zömmel magyarok által lakott sávot Magyarországhoz csatolta (10.307 km²), miután a magyar-csehszlovák tárgyalások nem vezettek eredményre és a két ország a döntőbíróshoz fordult. Szlovákia így megszabadult a magyar kisebbség nagyobbik részétől. A lengyelek katonai erővel kényszerítették ki a csehországi lengyel területek átadását.

D3. Az I. Szlovák Köztársaság (1939-1945)

A cseh-német viszony kiéleződése, mely nem csupán Hitlernek róható föl, hanem a cseh vezető politikai elit szukkebluségének is, mivel kisebbségellenes politikájával a szudéta-németeket a német diktátor karjaiba hajtotta, hiszen 1918-tól kezdve elmulasztotta jogos és nemzetközileg garantált jogait érvényesíteni. Csehország megszállását megelőzően, a megfélemlített szlovákok kikiáltották az önálló Szlovák Államot (1939.III.14.). A Hlinka Gárda végigvonult Pozsony utcáin és harsogta: 'Csehek Prágába, zsidók Palesztinába, magyarok Ázsiába!' – Mintha Ázsia nem a civilizáció bölcsője lett volna!

Ez az államalakulat a hitleri Németország mintaállama kívánt lenni.

Szlovákia területe 38.629 km² lett, ahol 2,66 millió ember élt. Ebből 61.000 (2,3%) volt a magyar, ha figyelembe vesszük, hogy 88.000, e területen lakó embernek nem volt szlovák állampolgársága, akik közül 14.000 lehetett szintén magyar. De mivel a zsidókat külön mutatták ki (74.000 fő), a magyarok valódi száma ennél lényegesen magasabbra tehető.

Egyetlen engedélyezett pártja, a Hlinka-féle Szlovák Néppárt uralkodott. Annak elnöke, az új államalakulat vezetője Jozef Tiso (1887-1947) r.-kat. pap és politikus lett, aki a bécsi Pázmáneum növendéke (1906-10) volt. A világháború alatt tábori lelkész (1914-15), a nyitrai piarista gimnázium teológia professzora (1915-21), majd a nyitrai teológia morális és pasztorális teológia tanára (1921-24), trencsénbáni dékán-plébános (1924-45), a csehszlovák nemzetgyűlés képviselője (1925-38), 1927-29 a csehszlovák kormány egészségügyi és sportminisztere, az autonóm szlovák kormány elnöke (1938-39). 1939-ben a szlovák kormány elnöke, a magyar- és zsidóellenes I. Szlovák Köztársaság államfője (1939-45). A II. világháború után, mint háborús bűnöst kivégezték. A szlovák nemzeti szocializmust hirdető totalitárius Hlinka-féle Szlovák Néppárt (HSLS) alelnöke (1930-39), majd elnöke (1939-45). Magasszintű képzettsége ellenére összeegyeztethetetlennek vélte az embertelenséget a krisztusi tanokkal, amivel sokat ártott nemcsak egyházának, de sok egyszerű embert is félrevezetett.

Politikai elképzeléseire nagy hatással volt a szélsőségesen magyarellenes és antiszemita bécsi polgármester, Karl Lueger, akit eleinte Adolf Hitler is mesterének vallott. Érdekes idézni Tiso néhány kitételét: „*A Párt a nemzet és a nemzet a Párt. A nemzet a Párton keresztül beszél, a Párt a nemzet helyét gondolkodik... Ami a nemzetnek kárt okoz, azt a Párt tiltja és megvédi... A Párt sohasem téved, ha mindig és egyedül a nép érdeke fog szemei előtt lebegni...*” (Organizacné zvesti HSLS 1943, 3. sz.) 1939 augusztusában, nagyszombati beszédében fejtette ki, hogy „*az egyik legokosabb lépése volt kormányunknak október 6-a után, hogy elfogadta az egy Isten, egy nemzet, egy szervezet, egy párt Szlovákiában elvét.*” „*A nemzeti-szocializmus megvan a maga vallási alapjai.*” (Obžalovaný prehovorí [A vádlott megszólal], Kalligram, Pozsony 1994, 26.)

Ami a zsidókérdésben elfoglalt álláspontját illeti, elég két idézet: „*A katolikus erkölcs tanítása a nemzet iránti szeretet hirdetése, Szlovákiában megnyilvánult a szlovák nemzet minden kártevője elleni harcban is. Ezek közé a kártevők közé tartozik régóta a zsidó, aki politikailag visszaszorította és gazdaságilag kizsákmányolta a szlovák népet, és igyekezett azt tönkretenni... Mindent, amit megtettünk a zsidó kérdésben, az népünk iránti szeretetnek felel meg.*” (Slovák, napilap /Pozsony/ 1941.XII.7.)

A deportálásokat követően, méltán hírhedt holicai beszédében így forgatta ki a Biblia tanítását: „*És kérdelem én: Keresztényi, ha a szlovák nemzet meg akar szabadulni saját örök ellenségétől, a zsidótól? Keresztényi ez? Az önmagunk iránti szeretet isteni parancsa és az önmagunk iránti szeretet parancsolja nekem, hogy szabaduljak meg mindattól, ami kárt okoz nekem, ami életemet veszélyezteti. És hogy a szlováknak a zsidó elem veszélyeztette az életét, gondolom, erről senkit sem kell meggyőznöm... Sokkal rosszabbul nézne ki, ha nem időben kaptunk volna észhez, ha tőlük nem tisztítottuk volna meg magunkat. És ezt az isteni parancs*

szerint tettük: Szlovák, dobd le, szabadulj meg kártevodtól. Ebben az értelemben folytatjuk és fogjuk folytatni a rendcsinálást.” (Slovák 1942.VIII.18.)

Szüloházában nemrégiben tehát egy olyan embernek rendeztek be emlékhelyet, akirol Ránki György akadémikus mindmáig helytálló megállapítást tett: „Tisoból Szlovákia látszatfüggetlensége jórészt kiölte mindazt, amit valaha Krisztusról és a kereszténység humanizmusáról tanult és maga is tanított.” (Ránki György /szerk./: Hitler hatvannyolc tárgyalása 1939-1944 I., Magveto, Bp. 1983; 92.)

Paradox módon, a szlovák nemzet hosszú távú érdekeit éppen egy magyar gróf, Esterházy János (1901-1957) parlamenti képviselo védte, amikor nem szavazta meg a zsidók deportálásáról szóló törvényt (1942.V.15.). „Hálából” életfogytiglani börtönre ítélték a második világháború után. A mírovi börtönkórházban hunyt el (Balassa Zoltán: Pilóta a viharban, MHOKAK, Bp. 1994,77-78.). Pedig o lehetne az a megbékélést szolgáló kapocs a két nemzet között, melyre erkölcsileg építeni lehetne. Szlovák részrol azonban ez az érvelés egyelőre üres fülekre talál.

Tisot 1942-ben vezérré nyilvánították. A párt fegyveres alakulata, a Hlinka Gárda terrorizálta a lakosságot, melynek parancsnoka az államfo volt. Hivatalos ideológiája a szlovák nemzeti szocializmus lett és üldözte a zsidókat, magyarokat és ruténeket. A német kisebbség kiváltságokat élvezett, aminek ára nacifikálásuk lett.

Szlovákia részt vett a Lengyelország elleni háborúban ugyanúgy, mint a Szovjetunió elleni hadjáratban is (1939.IX.1.) és bekebelezte az 1920. július 28-án lengyel területté nyilvánított árvai, ill. szepesi részeket (589 km²; 1939.XII.22.), melyeken a lakosság népszavazással nyilvánította ki akarátát, hogy Lengyelországhoz tartozzanak. A világ legszigorúbb zsidó törvényeit léptette életbe (1941.IX.9.), majd deportálta zsidó lakosságát (1942, 1944; összesen 70.000 fo).

1944 augusztusában a szlovák hadseregen belül alakult ellenálló csoport kiobbantotta a szlovák nemzeti felkelést, melyet azonban a szovjetek nem túlzottan támogattak, hiszen hegemonikus törekvéseikben nem segítette volna oket, ha egy nép saját erejébol szabadul föl. Így ezt a náciknak sikerült felszámolniuk. 1945-ben azonban Szlovákia ismét Csehszlovákia része lett és mindenki úgy viselkedett, mintha Szlovákiában csak partizánok éltek volna és nácik, kollaboránsok alig.

A népbíróságok elé sokkal több magyart állítottak mint szlovákot (az elítéltek 29%-a volt szlovák és 60%-a magyar!) (Rašla, Antonín: Ludové súdy v Československu po II. svetovej vojne ako mimoriadna forma súdnicstva [Népbíróságok Csehszlovákiában a II. világháború után, mint a bíráskodás rendkívüli formája], SAV, Pozsony 1969, 153.). Holott bunük csak az volt, örültek, hogy visszacsatolták oket Magyarországhoz.

Milan Hodža (1878-1944), volt csehszlovák miniszterelnök (1935-36) élete végén eljutott a Közép-európai föderáció gondolatához. Ám a két háború közötti legjelentösebb szlovák politikus emigrációban hunyt el és Benešsel szemben nem volt semmi esélye, akivel amúgyis összekülönbözött. Munkája 1942-ben jelent meg Londonban (Federation in Central Europe, Jarrolds Publishers), ám semminemu szerepet nem játszott a szlovák politikai gondolkodásban. Tamulmánya szlovákul 1997-ben jelent meg eloször (Federácia v Strednej Európe, Kalligram, Pozsony). Az egykori szlovák politikust, aki hét nyelven beszélt, szinte mindenki elfelejtette, földi maradványait is csak 2002-ben hozták haza az Egyesült Államokból.

Sorsa és életmuve is bizonyítja, habár volt némi politikai akarat az elfogadható rendezésre szlovák részrol is, az föleg a történelem kedvezetlen alakulása miatt, nem kaphatott semminemu lehetőséget. Azonban aktív politikai szereplésekor még ez a gondolat meg sem fogant benne.

D4. Utoljára Csehszlovákia (1945-1992)

1945 után tehát aligha beszélhetünk demokráciáról. Inkább etnokráciáról. A ma sokat emlegetett beneši dekrétumok, melyek ellentmondtak Csehszlovákia akkori jogrendjének és így eleve érvénytelenek, elorevetítették a letuntnek vélt náci árnyakat. Ugyanolyan rendszabályokat fogantatosítottak a németekkel és magyarokkal, mint nem is oly rég a zsidókkal szemben. (Dedina, Sidónia: Edvard Beneš, a likvidátor, Korona Kiadó, Bp. 2004; Balassa Zoltán: Csehszlovákia a törvénytelen ország, A beneši dekrétumokról, Trianon Társaság, Bp. 2002)

A világ azonban ezt a nyilvánvaló hasonlóságot nem akarta észrevenni. „*Ha az, aki a kitelepítést kierszakolta és kivitelezte, nem háborús bunös, akkor nyilvánvalóan K. H. Frank vagy Rosenberg sem az, és ha a kitelepítés nem volt buntény, akkor ennek a fogalomnak nem kell léteznie.*” – szögezi le az egyik cseh történész (Kucera 237.) A magyar iskolákat, intézményeket bezárták, a nyugdíjakat megvonták, a rádiókat elkobozták, a munkahelyekről a magyarokat és németeket elbocsátották. A magyarul beszélőket különböző atrocitások érték.

A magyarok egy részét Magyarországra telepítették (89.660 fo), egy részüket Csehországba deportálták munkára (43.546 fo, ebből 5422 6 évnél fiatalabb), a maradékot be akarták olvasztani az ún. reszlovakizációval. 352.038 fo jelentkezett „önként“, mivel nem akarta elhagyni szülőföldjét és elveszíteni állását. A magyarnyelvu iskolákat három évre bezárták. Ennek az volt az eszmei háttere, miszerint a szlovákiai magyarok elmagyarosodott szlovákok, s így csak a történelmi méltányosságnak tesznek eleget. Minden erőfeszítés ellenére sem sikerült ezt a tervet megvalósítani, habár a szlovákiai magyarság létszáma állandó csökkenést mutat (1921:100% - 2001: 80%) A megfélemlítés még mindig hat. A nem anyanyelvu iskolaválasztás, a vegyes házasságok és az elvándorlás is megteszi a magáét.

Pozsony mellett, a Duna jobb partján 1947 májusában és júniusában, az osztrák-csehszlovák határ mentén, az 1945 áprilisában megásott határmenti futóárkokban július második felében kilencven, 16-19 éves agyonlott magyar állampolgárságú fiatalember holttestére bukkantak, akik a háború végén Csehszlovákián át igyekeztek hazavergodni. A gyilkosok kilétére mindmáig nem derült fény (Janics Kálmán: A hontalanság évei, Hunnia, Bp. 1989; 195-6.).

A kommunisták a világháború után megkezdték az elokészületeket a hatalomátvételre, melyre 1948 februárjában sor is került. Csehszlovákiában hozzávetolegesen 130.000 ember kötött ki börtönökben, munkatáborokban vagy egyéb nevelo-javító intézetekben. 1951-ben a cseh uránbányákban 25-30.000 ember végzett életveszélyes rabszolgamunkát. 1955-ben a 230 javító-nevelo intézetben nagyjából 240.000 ember raboskodott. Ezek 80%-a politikai fogoly volt. A gazdag parasztokat üldözték, az értelmiségieket falura telepítették. Kirakatpercek sora söpört végig az országon. 1949 és 1953 között a bíróságok 233 halálos ítéletet hoztak. Közülük 171-et végrehajtottak. Ebben a számban nincsenek benne a rendori brutalitás halálos áldozatai. Csehszlovákia Kommunista Pártja második embere, Rudolf Slánský és további tíz, zsidó származású vezető-kommunista esett áldozatul a tisztogatásoknak (Slánskýról, „a cseh Rajkról“ I. Kaplan, Karel – Kosatík, Pavel: Gottwaldovi muži [Gottwald emberei], Paseka, Prága-Litomyšl, 2004; 101-20.). A második világháborút az 52.000 kommunista közül 27.000 élte túl. Ezek 75%-a a kommunista brutalitás áldozata lett az 50-es években (Renner, Hans –Samson, Ivo. Dejiny Cesko-Slovenska po roku 1945 [Cseh-Szlovákia története 1945 után], Slovak Academic Press, Pozsony 1993; 56.).

A kommunista hatalomátvételt követően, enyhült a légkör és a reszlovakizáltak jelentos részben ugyan magyarok maradtak, de sokan félelemből hivatalosan nem jelentkeztek magyarnak. A csehszlovák személyazonossági igazolványban ugyanis a rendszerváltás utáni idokig bejegyezték az illeto nemzetiséget. A nemzetiséget fel kellett mindenfajta okmányban tüntetni. A káderosztályok aktáiban is számon tartották a nemzetiséget. Ez lehetőséget adott a hatóságoknak, hogy burkolt formában alkalmazzák a diszkriminációt.

Eloszor népi-demokrácia épült, mindazokkal az általánosan ismert hátrányokkal és embertelenségekkel, mely a szovjet hatalmi övezet országaira oly jellemző volt. A magyarellenos főbiák megmaradtak, mégha a szovjet érdekek megkövetelték, erre nyíltan ne kerülhessen sor.

Milan Rúfus költő 1965-ben így látta saját nemzetét: „*Hogy fejlődésünkben valahol egy ötven évvel korábbi állapotban elakadtunk, hogy a civilizációt nem rendes és nemzethez méltó körülmények között abszorbeáltuk. A nyelvünk árulkodik ezekről a dolgokról, a nyelvünk, melyből hiányzik a rusztikus és civilizációs (városi) állapot közötti átmenet jegyei. (...) Hatalmas, történelmietlen igyekezetünk, hogy Pozsonyt a nemzeti mítosz központjává avassuk, pusztán óhaj marad. Most ismét minden eronkból új szlovákiai nagyvárost építünk, Kassát, mely a nyelv szempontjából alighanem még rosszabb véget fog érni. Mibe fogódzék itt a nemzeti nyelv, mely a világ új formáit tapogatója, új megnevezéseket keresve rájuk? (...) Figyeljünk csak oda saját szavainkra; mintha csak betegek érverését hallanánk. Milyen betegségben szenvedünk? Az önpusztító nemzeti ingatagság betegségében. Ez a kór úgy jelentkezik, mintha valamiféle furcsa közöny, az összefüggések, a kulturális hagyomány hiányos tudata. Tabula rasa vagyunk, amelyre mindenki azt ír, amit akar. Dolgok, amelyek máshol el sem képzelhetők, nálunk megtörténhetnek. Valami bohém könnyelműség van bennünk – á, majd csak lesz valahogy -, mindnyájunkban él valami Oblomovból, imádjuk a győzelmi emelvényen látni magunkat, tapsorkánban, babérkoszorúval, de a rendszeres fölkészülés robotja számunkra idegen, hiányzik belőlünk a civilizáció fegyelme, valamiképp még mindig a természet szabad gyermekei vagyunk. Minden kívülről jött és ránk vonatkozó megjegyzésre érzékenyen reagálunk, de mi magunk még nem mondtuk meg magunknak amúgy istenigazában, hogy kik is vagyunk hát. Megvalósulatlan vállalkozás. Talán soha meg nem valósuló. Boldog könnyelműségünk és teljes hagyománytudat-hiányunk a legreálisabb elofeltételei ennek.*” (Smutno po sviatku [Szomorúan ünnep után], In: Milan Rúfus: Clovek, cas a tvorba [Ember, idő, alkotás], Smena, Pozsony 1968, 74-75. - Koncsol László fordítása)

A költő itt utal egy másik rákfenére is, mely oly nagyon ártott a magyar nemzeti közösségnek. A városok felduzzasztására. Cseh részről a szlovák kérdést az iparosítás fejlesztésének tekintették, így Szlovákiába települt a vegyipar és a városokat felduzzasztották. Rendszerint szlovákok érkeztek friss munkaerőként a déli területek városaiba, s így alaposan fellazították azok nemzetiségi összetételét. A németeket a háború után kitelepítették, akik maradtak, nem merték bevallani nemzetiségüket, hiszen nácioknak bélyegezték őket. Így vált a hagyományosan háromnyelvű Pozsony szinte egynyelvűvé és Kassán is a magyarok száma állandóan csökken. Ez maga után vonta a magyarok asszimilációját, akik teljesen magukra hagyva érezték magukat, hiszen a kádári Magyarország nem mutatott érdeklődést sorsuk iránt. Cseh részről viszont a csehszlovákiai magyar kérdésről nem kívántak hallani, vagy azt Szlovákia belügyének tartották. A közönséges halandó, ha cseh volt, e kérdés előtt teljesen tájékozatlanul állt.

Sokat ártott az érzéketlen városrendezés. Elsorban Pozsony veszített a legtöbbet múltjából, de a többi történelmi város is megszenvedte az érzéketlen pusztítást. A városokat betonzsungelekkel vették körül. A leghírhedtebb a pozsonyi Ligetfalú lakótelepe lett, mely nemcsak hogy az esztétikai kívánalmaknak sem felelt meg, hanem embertelen küllemével a bunözés és kábítószerfogyasztás melegágya lett a 80-as évekre.

D41. A Prágai Tavasz

Az 1960-as évektől megkezdődött Szlovákia iparosítása. A kommunista politikusok úgy vélték, hogy a szlovákok ügye csupán gazdasági kérdés. Ha az országrész iparosítása megtörténik, ez az ügy is lekerülhet a napirendről. De a szűkkeblű marxista szemlélet természetesen nem válhatta be a hozzá fűzött reményeket.

1968, a Prágai Tavasz voltaképpen a CsKP voluntarista politikájának volt a következménye. Erre az időre a rendszer felélte tartalékait és az életszínvonalat már nem tudta emelni. A helyzetet az is rontotta, hogy Antonín Novotný (1904-1975) államfő (1957-1968 január) és egyben a CsKP első titkára (1953-1968 január), érzéketlen volt a szlovákok irányában és szlovákiai látogatása során tapintatlanul és botránnyosan viselkedett (1967 augusztus). Ez a szlovák nacionalizmus nyilvános megjelenésének egyik kiváltó oka lett.

Miután Novotný tapintatlansága kiváltotta a nyílt rosszallást, az addig az SzLKP KB első titkáráként működő Alexander Dubček (1921-1992) lett az elégedetlenkedők egyik szószólója. Miután Novotný kénytelen volt megválni párttisztviselésétől, helyére a jóindulatú, ám felkészületlen Dubček került, nyilván a szlovákok irányába tett gesztus gyanánt. A változás hatására a csehek részéről megindult az a reformfolyamat, mely a Prágai Tavasz név alatt vált ismertté. Szlovákiában az események a csehországiak után kullogtak. A Matica slovenská nyilvános közszereplése maga után vonta a magyarelles agitációt. Többek között nyilvános fórumokon követelték a magyarok kitelepítésének folytatását és teljes jogfosztásukat.

A Prágai Tavasz vezetője a kommunista párt maradt. Az április 5-én elfogadott Akcióprogramját, mely a demokratizálódást helyezte kilátásba, a szlovákiai lakosság 77%-a támogatta.

Ekkor mutatkozott meg a sajtóban és a nyilvánosság előtt is, a szlovák társadalom nem tudott megszabadulni teljes mértékben magyarelleségtől. Egy korabeli rádiótudósításból idézünk: *„Kelet-Szlovákiában aránylag nyugalom volt és kisebb helyi túlkapások ellenére megőrizte az itteni magyarság higgadtságát és eddig nem viszonzta azoknak a támadásait, akik provokatív módon ellenséges légkört igyekeztek teremteni. Némák maradtunk akkor is, amikor egyik-másik kassai nyilvános felvonuláson helytelen jelszavakat hangoztatott az ifjúság – a Dunán túlra tanácsolt bennünket –, nem okolhatjuk őket, fiatalok, csupán értelmi szerzőiket-tanácsadóikat, egyes pedagógusokat és művészeket marasztalunk el, akik 1945-48 között Kassán a Demokrat reakciós napilap hasábjain nap mint nap nyilvánosságra hozták ezeket a jelszavakat. Most húsz év elteltével ismét előbújtak rejtekhelyeikről, hogy zavart keltsenek, vádolják az itteni magyarságot soha el nem követett állítólagos bűneikért.*

Sajnos, ezek a szocializmus számára idegen jelszavak, nézetek már nem csak az utcákon hangzanak el, de a Matica slovenská rendezvényein is, amint azt a tegnap este Kassán megtartott helyi Matica nyilvános népgyűlése is tanúsítja. (...)

A Matica slovenská központi képviselői, Dano Okálival az élen a magyarság teljes jogfosztottságát helyezték kilátásba.

Az idő rövidsége miatt nem sorolhatom azokat a leghetlenebb javaslatokat és elképzeléseket, melyek elhangzottak több mint három órán át. De talán távirati stílusban mégis utalok egynéhány ilyen kilátásba helyezett 'intézkedésre': Megszüntetni a magyar iskolákat, törvényerőre emelni a szlovák nyelv használatát és betiltani a magyar szót hivatalokban, eltávolítani a magyar feliratokat – ahol még megvannak – redukálni, megszüntetni a magyar sajtót, nem szabad megengedni, hogy magyar nemzetiségű pedagógus tanítsa a szlovák nyelvet a magyar iskolákban, de ilyen tanító ne is taníthasson szlovák iskolákban sem. Magyar nemzetiségű polgár nem tölthet be járási vagy kerületi szervekben avagy pártapparátusban funkciót, meg kell követelni a magyar lakosságtól, hogy százszázalékosan sajátítsa el a szlovák nyelvet stb.

A legmegrázóbb az, hogy ezek a szavak túlnyomó részben szlovák pedagógusok, középiskolai és egyetemi tanárok szájából hangzottak el, akik tagjai a csehszlovák kommunista pártnak, sőt egyesek a Párt Központi Bizottságának is. Daniel Okáli válaszában egy csapásra intézte el ezt a kérdést, amikor szó szerint ezt mondta: 'Nálunk sok afrikai diák tanul, akik három hónap alatt úgy elsajátítják a szlovák nyelvet, hogy sikeresen folytathatják foiskoláinkon tanulmányainkat. Nem indokolt tehát, hogy a felvételi vizsgák alkalmából bármilyen engedményeket tegyünk a magyar nemzetiségű diákoknak, tanuljanak meg

tökéletesen szlovákul.' Hogy ez nem ilyen egyszeru, azt mi tudjuk a legjobban, akik éveken át szívós, kitaró munkával sajátítottuk el a szlovák nyelvet. De tudják azok a szlovákok is, akik egy-két évtizede élnek Dél-Szlovákiában, magyarulta területeken és még a mai napig sem tanultak meg magyarul. De felmerül a kérdés: minek kell megtanulni szlovákul, ha több felszólaló javaslata és elképzelése szerint, úgysem tölthetünk be semmilyen fontosabb közéleti funkciót magyar származásunk miatt?

De elég! Ezekből az elképeszto vadhajtásokból, ellentmondásokból már nem idézek többet, csupán még egyet: Dano Okáli húsz év után sem tagadta meg saját magát. Gyulölete a magyarság ellen ma sem enyhült. Ha valakitól, tole mint volt 'kitelepitési kormánybiztostól' és belügi megbízottól joggal elvártuk volna, hogy mondjon legalább egynéhány 'magyarázó' vagy 'bunbánó' szót. Azt hittük, hogy idoközben belátta a kitelepítés, deportálás, reszlovakizálás és más esztelen intézkedések helytelenségét és céltalanságát, nem így történt. Egyik szenvedélyes kérdésre: »Be lesz-e fejezve a magyarok kitelepítése, végrehajtható-e a lakosságcsere a mostani változások után?« – Dr. Dano Okáli szemrebbenés és minden lelkiismeret furdalás nélkül ezt felelte: »Úcelné by bolo, keby k tomu došlo.« Ami magyarul ennyit jelent: »Hasznos [pontosabban: célszeru] volna, ha erre sor kerülne.«” (tudósító: Béres József, Bratislava II. rádióállomás magyar adása, 1968.VI.26., 17,40)

Mivel a cenzúrát fokozatosan eltörölték (1968. május), a magyar lapok is nyíltan vitába szálltak az embertelen szlovák követelésekkel és pezsgés indult meg a szlovákiai magyarok körében is. Megjelent a Csemadok állásfoglalása és javaslatteve, megalakult a MISz (Magyar Ifjúsági Szövetség). A már hagyománnyá vált Nyári Ifjúsági Tábork látogatottsága elérte az ezer fot. A magyar kisebbség részérol természetesen félelmek is léteztek, de általánosságban mindenki meg volt gyozodve, az ügyek jó irányt vesznek és a szlovák nacionalizmust majd sikerül leküzdeni.

A Szovjetunió azonban nem tudott megbékélni azzal, hogy egy szomszédos országban, mely az érdekszférájába tartozik, a demokrácia meghonosodjon, vagyis a párt fokozatosan elveszítse vezető szerepét. A szovjet dogmatikusok teljesen „félreértették“ a helyzetet, hiszen a CsKP soha nem tapasztalt presztízzsel és népszerűséggel rendelkezett. Az emberek tömegesen léptek be a pártba és mindenki remélte, új fejezet kezdődött Csehszlovákia történetében. Nem így lett, mert a Varsói Szerződés csapatai 1968. augusztus 21-én elfoglalták az országot. A csehszlovák hadero nem állt ellen.

Az 1968-as fellélegzést azonban a Varsói Szerződés tankjai tiporták le. 1968-ban az 1938-as kapituláns beidegzodések ismétlődtek meg.

Andreas, cseh történész történelmi keretekbe foglalt összefoglalója mesteri módon értelmezi a történeteket: „És röviddel a háború után, a nemzet nagy része egyetértett a kommunista hatalomátvétellel, kiknek programja annyira rokon volt a nemrég átélt nemzeti szocializmussal. (...) A szociáldemokratákból kommunisták (...), számos néhai hazafiból kollaboránsok és az avantgard művészekből prostituáltak lettek. A többiek elfogadták a jelszót »fejjel a falat nem törheted át« és a nemzet átadta magát a hazugságnak és a hazudozásban való versenyzésnek. Az ateizmus állami és nemzeti vallás lett.

A Prágai Tavasz a bolsevizmus abszurditásaiból való vezeklésnélküli felszabadulásnak túl olcsó kísérlete volt. ...a nemzeti színpadról kezdtek eltünedezni a sziklaszilárdak és megjelentek az »emberarcú kommunisták«. (...) Szerintük az ötvenes évek, a gyilkolás és mindent pusztítás évei, félreértés vagy a »túlkapások kora« volt az egyébként »mély demokratikus hagyományokkal« rendelkezo nemzet egyszeru történelmében. Csehszlovákia a világ köldöke volt és szocializmusa minta Európa számára. (...)

Az ország Vörös Hadsereg általi megszállását 1968-ban nemzeti tragédiának tartották, ám csupán a függetlenség megszünésének újramegerosítésérol volt szó, mely 1939-ben [ez utalás Cseh- és Morvaország náci megszállására] bekövetkezett. A valóságban ez az esemény a felsőbb igazságszolgáltatás cselekedete volt, lehetőséget nyújtva a nemzetnek

valódi újjászületésre, a nemzet hibáinak és bűneinek teljesebb megismerése által, ösztönözve a szocializmus lényegének, a történelem értelmének átértékelésére és felhívást tisztességes ellenállásra a ráeroszakolt renddel szemben. Nem az ország megszállása volt a tragédia, de az a szolgáltkészség, mellyel az általános ellenállás után a nemzet többsége a kommunizmus restaurálásának újra gyorsan alávetette magát.“ (Kucera 242-44.)

Ekkor következett be a szakadás a cseh és szlovák elképzelések között. A csehek szerették volna folytatni a demokratizálódást, a szlovákok reprezentánsai élükön Gustáv Husákkal (1913-1991), a későbbi neosztálinista államfovel (1975-1989) és pártfotitkárral (1969-1987), a szlovák igényeket hangsúlyozták.

Cseh oldalon a jelszó az volt, hogy demokráciát és azután föderációt, a szlovák ténfelen pont az ellenkezőjét hirdették. Ennek az lett a következménye, hogy Csehszlovákia ugyan szövetségi államformát kapott, ám sem a demokrácia sem a valódi föderáció nem valósult meg. A megszállt ország parlamentje ugyan elfogadta az errol szóló törvényt (1968.X.27.) és 1969 január elsejétől életbe lépett, de a föderációról szóló törvényt meghamisították és a dogmatikus rendszer visszaállítása után, természetesen ez a jog sem érvényesülhetett.

A magyarok számára a párt Akcióprogramja (1968 április) ugyan kilátásba helyezett számos korábban nem remélt jogot, ám ezekből a szovjet beavatkozás után csak kevés valósulhatott meg, s az is csak formálisan. Dobos László személyében a Szlovák Szocialista Köztársaság tárcanélküli minisztere lett (1969-70). Ezt a tisztséget mindenki a nemzetiségi miniszterséggel azonosította. Müködése rövidnek bizonyult. A husáki visszarendeződés kezdete után felmentették tisztségeiből és kizárták a pártból. A magyar szellemi élet pezsgése és önszerveződése majd húsz évre a föld alá szorult. A szlovák nacionalizmus azonban tovább végezhetette pusztító munkáját.

Mivel nem volt komoly ellenállás, a kommunista és egyben nacionalista Gustáv Husák (1913-1991; jogász, a pozsonyi Megbízotti Hivatal /egyfajta szlovák kormány/tisztségviselője, 1951-60 között börtönben burzsoá nacionalizmus vádjával, 1963-ban rehabilitáltak; Szlovákia Komminista Pártja első titkára /1968-69/, 1971-87 között Csehszlovákia Komminista Pártja Központi Bizottságának vezető titkára – Dubcek leváltása után /1969.IV.17./ –, majd Csehszlovákia államfoje /1975-90/) fémjelezte konszolidáció neosztálinista jeleket mutatott, melyet még a gorbacsovi peresztrojka sem érintett. Meddo két évtized következett. 250-300.000 embernek kellett elhagynia munkahelyét. 130-140.000 lakos emigrált. Heinrich Böll német író és filozófus Csehszlovákiáról mint kulturális temetöröl beszélt (1972). Csak 1989 vége jelentett változást, amikor a Gyöngéd v. Bársonyos Forradalom megdöntötte a totalitárius rendszert.

D42. Asszimetrikus modell

Szlovákia közigazgatása Csehszlovákián belül érdekesen alakult a második világháború után. Megalakult a Szlovák Nemzeti Tanács (Slovenská národná rada - SNR), mely egyfajta parlament szerepét töltötte be és a Megbízottak Hivatala (Zbor povereníkov - ZP), mely államigazgatási jogkörrel volt felruházva és egyfajta kormányként müködött. Csehországban viszont ezek a szervek nem alakultak meg, illetve a Cseh Nemzeti Tanácsot még 1945-ben szovjet nyomásra feloszlatták, mivel a háború végén a prágai náciellenes felkelés élén állt és nem állt kommunista befolyás alatt. Prágában központi, csehszlovák kormány és parlament alakult. Az SNR és a ZP néhány év alatt hivatalá sullyedt. Az utóbbit 1960-ban feloszlatták. A cseh-szlovák viszony rendezését – hivatalos nézet szerint – Szlovákia iparosításával meg lehet oldani.

Ezt az anomáliát használta fel ügyesen 1968-ban Gustáv Husák, és szlovák nemzeti követelések mögé bújtatta a szovjet hatalmi érdekeket. A csehek demokráciát akartak, a szlovákok föderációt. Tehát nemzeti aspirációik betetőzését.

1968. október 27-én – Csehszlovákia megalakulásának ötvenedik évfordulója előestjén – a parlament elfogadta a csehszlovák föderációról szóló törvényt, mely 1969. január 1-én lépett érvénybe. De a képviselők nem az eredetileg jóváhagyott, hanem a lényegesen megváltoztatott javaslatról szavaztak, amirol senki sem tájékoztatta őket. Az elfogadott törvény tehát érvénytelen volt, hiszen a képviselőket félrevezették. A jog szerint, ha valakit tudatosan félrevezetnek és ennek következtében jogi ügyletet hajt végre anélkül, hogy ennek tudatában lenne, az ilyen aktus érvénytelen (Zsilka László: Alkotmányhamisítás 1968-ban; In: Vasárnap 1994.I.23. a 30., 5., 1. még: Szabó Rezső: A Csemadok és a Prágai Tavasz, Kalligram, Pozsony 2004, 177-187.)

Az állam élén köztársasági elnök állt és a szövetségi miniszterelnök kormányával és minisztériumaival együtt. Csehországban a Cseh Nemzeti Tanács (Ceská národní rada - CNR) és a cseh kormány, Szlovákiában az SNR és a Szlovák Szocialista Köztársaság kormánya intézte az ügyeket. Ezek persze csak formális szervek voltak, hiszen 1989 végéig a kommunisták irányították az állam életét. Ez az államjogi állapot fennállt az ország kettéválásáig.

A vita az államjogi elrendezésről 1991-ben kezdődött, mely nagy hullámokat vert. Ezt Vladimír Meciar kormányfő kezdeményezte. Vladimír Cecetka, a VPN (Nyilvánosság az Eroszak Ellen) képviselője jegyezte meg egy sajtótájékoztatón, utalva a különféle föderációs, konföderációs és egyéb burjánzó elképzelésekre: „Az államjogi elrendezésben nem létezik Kamaszútra, hogy azt próbálgassuk, milyen helyzetben lenne jobb.“ (1991.II.10.)

D5. A szétválás

Az 1989-es változásoktól kezdve, egyre jobban volt észlelhető, Csehszlovákia nem fog fennmaradni. Külpolitikai erő már nem támogatta. Franciaország és Anglia 1945 után erről a térségről lemondott, azután csak a Szovjetunió tartotta befagyaszttva a status quot. Az utóbbi meggyengülése, illetve eltűnése azután megpecsételte ennek az országnak is a sorsát, melynek történelmi hagyományai alig voltak. A csehek mindenáron Európa részévé akartak válni, s az akkori szlovák politikai garnitúra, élén a hírhedt Vladimír Meciarral, minél többet óhajtott kizsarolni.

A szlovák-magyar viszony romlása szintén megterhelte a cseh politikai életet és ezektől a gondoktól minél hamarabb meg akart szabadulni. Így 1993. január 1-vel egy új ország jelent meg a térképen: a Szlovák Köztársaság.

A Matica slovenská ismét a magyarelles törekvések egyik fő fészke lett a Szlovák Nemzeti Párttal és még néhány jelentéktelenebb csoportosulással egyetemben. Jozef Markuš, a Matica elnöke például kijelentette: „*Aki optimista, tanuljon szlovákul, aki pesszimista, tanuljon magyarul, aki realista, vásárojon fegyvert!*“ (1990.X.4.) Dr. Juraj Furdík, eperjesi egyetemi tanár az Anti-Matica c. híres felhívásában fogalmazta meg a Maticával szembeni elvi álláspontot: „*Nagyon jól ismerem e nemzetek és kultúrák közötti kapcsolatok viszonyosságait. Sohasem értelmeztem azt úgy, mint a tűz és víz viszonyát, mint valamit, ami kirekeszt.*“

„*Vádolom a Matica slovenská vezetését, hogy a Maticát a nemzetiségi türelmetlenség fészkévé tette. ..., hogy kétes politikai hordószónokok szolgálatába szegődött, ...készségesen visszaél a szlovák nyelvvel, azt mint korbácsot használja mások ellen. ...a nemzeti tudatot a gyűlölet terjesztésével 'erosíti'..., hogy ...politizálni kezdett, méghozzá a legszerencsétlenebb módon – alantas szenvedélyek szításával, álproblémák napirendre tűzésével... gyűlölet szításával az összes szomszédos nemzet iránt, hozzájárulva Szlovákia elszigeteléséhez..., hogy olyan állapotba juttatott minket, amikor közülnk mindenki kénytelen lesz szegyenkezni bármely civilizált ország képviselője előtt, hogy szlovák, vagy kénytelen lesz letagadni a szlovák nemzethez való tartozását. ...hogy a Matica slovenskát **szlovákellenes, nemzetellenes és kultúraellenes szervezetté** változtatta. (...) Ez az ún. Matica slovenská nem*

olyan szervezet, melyben a modern szlovák, nemzetileg öntudatos értelmiségnek dolgoznia kellene. (...) Mindenkinnek megfontolás tárgyává teszem, ...gondolkozzon el azon, vajon ilyen szervezetre jelen idoben Szlovákiának szüksége van-e.“ (Kultúrny život /Pozsony/ 1990/30. sz., 16.) Sajnos, bátor kiállása visszhangtalan maradt. Habár a Matica jelentősége a későbbiekben csökkent, kello állami dotáció mellett továbbra is működik és vezetői semmit sem tanultak a Szentírásból és saját múltjukból.

A két országész viszonya 1989 után a belpolitikai kérdések egyik fő témája volt. Boris F. Lazar publicista így látta a helyzetet: A kérdés, „*hazánknak tartjuk-e Cseh-Szlovákiát – tehát olyasminek, ami a miénk, amiről nem tudunk lemondani anélkül, hogy saját magunkról mondanánk le. Ha feleletünk nem egyértelműen «igen», akkor a Cseh-Szlovák Állam szétválása [szecessziója] csak idő kérdése. Abban az esetben azoknak a cseheknek van igazuk, akik ezt a szétválást minél hamarabb meg akarják valósítani. A Cseh-Szlovák Szövetségi Köztársaság agóniájának meghosszabbítása a külföld miatt, a szlovák politikai kalkulásknak felel meg, a csehek nem. Az «Európába vezető úton» a csehek és szlovákok között szimmetria nem uralkodik. A cseh út határozottan nem vezet Szlovákián keresztül, de Szlovákia semmilyen esetben sem ugorhat Európába Csehország és Magyarország megkerülésével. (...) A nacionalistáknak azzal a fenyegetéssel érvelni, hogy végleg kizárják magukat Európából (...) nem tartom etikusnak, sem értelmesnek. Az ilyen érvelés megint csak ránk eroszakolja az együttélést... A szlovák nacionalizmus paradox következménye, hogy a szlovák politika manőverezési terét... leszukította. Szlovákia sorsa ma a csehek kezében van, még inkább, mint bármikor azelőtt. A csehek döntenek arról, hogy a köztársaságot megörzik-e, és nem a szlovákok. A cseh kormánynak és az államfőnek van lehetősége arra, hogy döntés elé állítsa a szlovák politikát, vagy visszalép az egész vonalon és elveszíti az arcát – vagy a Szlovák Állam, minden következményével együtt, ami ebből következik. A legutolsó amit egy politikus megengedhet önmagának, hogy belemanőverezze magát egy olyan helyzetbe, amelyben két rossz alternatíva között kell választania. (...) Szlovákiában fenyegető politikai helyzet rajzolódna ki, ha lehetetlenné válna kormány alakítása a nacionalisták vagy kommunisták nélkül. Mindketto politikai instabilitást jelentene.” (Boris F. Lazar: O slovenskom nacionalizme, Európe a iných radostiach [A szlovák nacionalizmusról, Európáról és más örömről], Literárny Týždenník /Pozsony/ 49. sz. /1990.XII.7., 13.)*

Egy 1992. januárjában végzett felmérés szerint, Szlovákia lakosságának 76%-a tartotta elonyösnek a közös állam fenntartását. 18% volt ellenkezo véleményen (Kipke-Vodicka: Rozloučení s Ceskoslovenskem [Búcsú Csehszlovákiától], Český spisovatel, Prága 1993; 132.). Meciar miniszterelnök azt ígérte a lakosságnak, népszavazás tartanak ebben a kérdésben. De szavát nem tartotta be. Egy 1993 márciusi felmérés szerint, Szlovákia lakosságának 50%-a egy referendum alkalmával a szétválás ellen szavazott volna, mellette 29%. (13% nem vett részt a szavazáson, 8%-nak nem volt véleménye errol a kérdésrol. Kipke-Vodicka 134.)⁵

⁵ Egy 1990-es októberi reprezentatív közvéleménykutatás szerint, a csehek és szlovákok a következőképpen vélekedtek errol a kérdésrol:

A cseh és szlovák viszony államjogi rendezése:		
Vélemény:	Cseh Köztársaság	Szlovák Köztársaság
Föderáció valamilyen formája	81,8	75,2
Konföderáció	6,7	9,7
Két önálló állam	5,3	9,6

(Kipke-Vodicka 51.)

D6. A Szlovák Köztársaság (1993-)

A rendszerváltás után Szlovákia megindult a demokrácia rögös útján. Az egykori szabad választásokra már szinte senki sem emlékezett, hiszen azokra 1938 előtt került sor. Hatvan év telt el. 1938-ban, a szlovák autonómia egyoldalú kikiáltása után, a szlovák parlamentbe kellett képviselőket választani. De ekkor már nem beszélhetünk demokratikus választásokról, mert a Hlinka-féle Szlovák Néppárt állította össze az egyetlen választási listát, melyre szavazni lehetett. Az első Szlovák Köztársaság idején (1939-45) választásokat nem tartottak.

A második világháború után viszont Beneš korlátozott demokrácia-elve érvényesült. Csak a Nemzeti Egységfrontba (Národný front) tömörült engedélyezett pártok indulhattak. Szlovákiában a kommunista párt (KSS) és a Demokrata Párt (DS). Később még ketto indulhatott (Szabadságpárt – Strana slobody /SS/; Munkapárt - Strana práce /SP/), de ezeknek semmilyen esélyük sem volt. Márcsak azért sem beszélhetünk demokratikus választásokról, mivel a németek és magyarok elvesztették állampolgárságukat és a választásokon nem vehettek részt. Ekkor ugyan a DS győzött (62%), de a kommunisták fokozatosan ellenőrzésük alá vonták a politikai életet, és az 1948-as hatalomátvételük pontot tett mindenfajta demokratikus fejlődésre. A Szovjetunió hatalmi szférájába került Csehszlovákia bekerült a szibériai hutoládjába. 1968-ban úgy tunt, hogy sor kerülhet szabad választásokra, de a szovjet invázió brutálisan véget vetett minden reménynek.

Az SS és a DP jogutódja, a Szlovák Megújulás Pártja 1948 után is szuk korlátok között működhetett – megszabott maximális taglétszáma mindegyiknek csupán néhányezer fo lehetett –, valójában semmilyen politikai súlya nem volt és csak azt volt hivatott demonstrálni, Csehszlovákiában többpártrendszer van.

Ilyen elozmények után került sor a szovjet impérium széthullására és a Gyengéd Forradalom nevu robbanásra Csehszlovákiában (1989.XI.). Új helyzet jött létre, melyre senki sem volt felkészülve, hiszen az általánosan elterjedt nézet szerint, a szovjet hatalom berendezkedése beláthatatlan ideig érvényesülni fog.

A kommunisták eleinte nem fogták föl, hogy hatalmuk véget ért. Egy ideig ellenálltak, ám végülis át kellett adniuk a hatalmat az ideiglenes kormánynak, mely az első szabad választásokig irányította az országot.⁶

⁶ A továbbiakban a szlovákiai választásokat tekintjük át:

Választási eredmények Szlovákiában (%)						
Párt	Csehszlovákia		Szlovák Köztársaság			
	1990	1992	1994	1998	2002	2006
Részvétel	95,4	84,2	75,7	84,2	70,1	54,7
HZDS	-	37,3	35,0	27,0	19,5	8,8
VPN	29,3	-	-	-	-	-
SDK	-	-	-	26,3	-	-
SDKÚ	-	-	-	-	15,1	18,4
KDH	19,2	8,9	10,1	(SDK)	8,3	8,3
SDL	(KSS)	14,7	(SV) 10,4	14,7	1,4	0,1
SMER	-	-	-	-	13,5	29,1
SNS	13,8	7,9	5,4	9,1	(7,0)	11,7
KSS	13,3	-	2,7	2,3	6,3	3,9
SMK-MKP	(8,7)	(7,4; MPP: 2,4)	(10,2)	9,1	11,2	11,7
DU	-	-	8,6	(SDK)	-	-
SOP	-	-	-	8,0	-	-
ANO	-	-	-	-	8,0	1,4

ZRS	-	-	7,3	1,3	0,5	0,4
DS	4,4	3,3	3,4	(SDK)	-	(SDKŰ)
SZS	3,5	2,1	(SV)	(SDK)	1,0	-

A táblázatban a számok helyén zárójelben szerepel a koalíció, melynek keretében egyes pártok részt vettek a választásokon. Így azok választási eredményei természetesen nem számszerűsíthetők. Vastag, dolt betűvel szedjük a választások után kormányt alakító pártok adatait.

Az első két választásra még Csehszlovákiában került sor. Az 1990-es, ill. 1992-es eredmények a Szlovák Nemzeti Tanácsba való választási eredményeket mutatják.

1994 elején a HZDS és SNS koalíciója megbukott, így a következő választásokig az SDL, DÚ és KDH kormányzott (1994 március-december).

A táblázatban szereplő pártokat a következőképpen jellemezhetjük:

ANO – Az Új Polgár Szövetsége, Pavol Rusko egyszemélyes pártja. A 2002-es választások előtt alakult.

DS – Demokrata Párt, az egykori DS jogutódja.

DÚ – Demokrata Unió; a HZDS-ből és az SNS-ből kivált elégedetlenek alakították

HZDS – Demokratikus Szlovákiáért Mozgalom, Vladimír Meciar egyszemélyes pártja, mely 1991-ben vált ki a VPN-ből. **2006-tól kormánypárt.**

KDH – Keresztény-demokrata Mozgalom; katolikus konzervatív, burkoltan nacionalista párt. Alapítója Ján Carnogurský jogász, akinek apja az első Szlovák Állam idején parlamenti képviselő és közéleti szerepet vállalt. Szlovák nemzeti szocialista múltját sohasem tagadta meg és fia sem bírálta apja egyes 1989 utáni megnyilvánulásait. Pavol Carnogurský ugyanis annak a közkeletű véleményének adott hangot, hogy a zsidókat azért kellett kiszolgáltatni Hitlernek, mert magyarbarátok voltak.

KSS – Szlovákia Kommunista Pártja; ebből a totalitárius pártból vált ki az SDL 1990 után. Miután megalakult a SMER, és az SDL kormánytagként nem váltotta be a választók által remélt szociális ígéreteit, ez a párt erősödött meg és jutott be ismét a parlamentbe. A totalitárius kommunista párt politikájának folytatója minden vonatkozásban.

SDK – Szlovák Demokratikus Koalíció – 5 párt alakította 1997 nyarán (DS, DU, KDH, a szociáldemokraták és a SZS). Választási pártként betöltötte hivatását és később széthullott.

SDKŰ – Szlovák Demokratikus és Keresztény Unió; az SDK-ból alakította Mikuláš Dzurinda, miután nem sikerült a KDH elnöki posztját megszereznie (2000). A KDH megtartotta önállóságát az elégedetlenkedők kiválása után. Ezzel a párttal egyesült a DÚ (2000). Egyre inkább Dzurinda egyszemélyes pártjává válik.

SDL – Demokratikus Baloldal Pártja; 1990-ben még a KSS neve alatt indult, ebből vált ki a választások után (ezért szerepel zárójelben a KSS választási eredménye náluk is); lényegében a volt totalitárius és nacionalista kommunista párt utódpártja. 1994-ben Közös Választás (SV) nevével pártkoalícióként indult a választásokon a szociáldemokratákkal, a földműves mozgalommal és a zöldekkel (SZS). Választótáborra később részben a SMER és a KSS felé orientálódott.

SMER – Irány (1999-), „egyszemélyes” párt, melyet Robert Fico – egykori kommunista – alapított, aki korábban az SDL-en belül politizált. Programja politikailag nehezen értelmezhető. **Miután magába olvasztotta a szociáldemokrata pártot, szociáldemokratának mondja magát. 2006-ban megnyerte a választásokat és kormányt alakított.**

SMK-MKP – Magyar Koalíció Pártja; 1998-ban, a választások előtt alakult három magyar párt egyesüléséből (Együttélés-Coexistencia és MKDM – Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom), melyek korábban koalícióban indultak a választásokon (1994), kivéve a MPP (eleinte: Magyar Független Kezdeményezés; Magyar Polgári Párt), mely 1990-ben a VPN-nel indult közösen, majd önállóan próbálkozott (1992).

SNS – Szlovák Nemzeti Párt; ez szélsőséges és nacionalista párt a legutóbbi választások után kettéhasadt és külön-külön indultak a választásokon, így nem lépték a az 5%-os küszöböt, de együttes eredményük mutatja, az extrém nacionalizmusnak Szlovákiában stabil táborra van. **2006-tól kormánypárt.**

SOP – A Polgári Egyetértés Pártja „egyszemélyes” párt, melyet Rudolf Schuster, Kassa fopolgármestere, egykori kommunista funkcionárius, a későbbi államfő alapított 1998-ban. Programja politikailag nehezen olvasható. Miután vezetője államfővé lett, a párt megszűnt.

SV – közös választás; választási pártkoalíció (SDL, szociáldemokraták, SZS).

SZS – Szlovákiai Zöldek Pártja

VPN – Nyilvánosság az Eroszak Ellen nevével mozgalom a rendszerváltás idején alakult. Amikor Prágában megalakult a Polgári Fórum, Szlovákiában – Kassát kivéve – ennek a szervezetnek alakultak fiókszervezetei. Ez is jelezte, Csehszlovákia szétválása küszöbön áll.

ZRS – A Szlovákiai Munkások Szövetsége nevével pártot az SDL-ből kivált Lubomír Lipták munkás alapította, meglehetősen zavaros és naiv politikai elképzelések alapján. Miután koalícióra lépett a HZDS-szel és

Ha most az egyes pártokat programjuk, illetve politizálásuk szerint rangsoroljuk, akkor a következő táblázatban összegezhethetjük a szlovákok állásfoglalását (%)⁷:

Párt	Csehszlovákia		Szlovák Köztársaság				Átlag
	1990	1992	1994	1998	2002	2006	
Baloldali	13,3	14,7	20,4	26,3	21,7	33,0	21,6
Jobboldali	52,9	12,2	22,1	26,3	31,4	26,7	29,0
Populista	-	37,3	35,0	27,0	33,0	37,9	34,0
Egyszemélyes	-	37,3	35,0	35,0	41,0	37,9	37,2
Nacionalista	46,6	54,1	59,1	(45,1)	49,7	40,5	49,2

Az eredményekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a szlovák társadalom egy ötöde baloldali, míg 30%-a jobboldali irányultságú.

A populista politizálás a szlovák népesség egy harmadánál talál visszhangra. Valamivel többen szimpatizálnak az egyszemélyes pártokkal, ami jelzi, a paternalizmus, „majd a jó és okos vezér mindent elintéz helyettünk”-féle gondolkodás a társadalom jelentős rétegeiben él. Stanislav Novák, demokrata párti szociális és munkaügyi miniszter erről a következőképpen fejtette ki véleményét: „*Egyik legnagyobb csalódásom az, hogy megállapítottam, nemzetünk felkészültsége saját kulturális emelkedettsége tekintetében nem olyan, hogy saját magát irányítsa, hogy saját maga döntsön jövőjéről.*” (Marta Durovská: Komu to osoží? [Kinek használ ez?]; Národná Obroda /Pozsony/ 1990.X.31., 3.)

A szlovák történelmi gondolkodásmód egyes személyiségek köré csoportosul. Pribina a 20-koronáson látható. Ciril és Metód az 50-koronáson szerepel. Juraj Jánošík mítizált alakja él tovább: olyan rabló volt, aki a gazdagoktól vett és a szegényeknek osztotta szét a javakat. A második „szent ember” Ludovit Štúr. Arcéle ötszázkoronáson található. Milan Rastislav Štefánik tábornok hazatérése után repülőgép-szerencsétlenség áldozata lett. Ő az ötezer koronáson díszel. A további Andrej Hlinka prelátus. Az ezerkoronáson látható a portréja. Jozef Tiso személye már megosztja a társadalmat. Ot nyíltan csak az SNS vállalja. Burkoltan azonban a KDH, a Matica slovenská és tábora is. Ezekről már az előbbieken szóltunk.

A második világháború utáni korszak legnépszerűbb politikusa mindenképpen a kommunista Alexander Dubček (1921-1992), a Prágai Tavasz vezető embere lett. Ebben az időszakban Csehszlovákia Kommunista Pártja élén állt. Azonban sem felkészültsége, sem emberi kvalitásai – minden méltánylandó jószándék ellenére – nem tették minden kétséget kizáróan pozitív példaképpé. Ugyanis a szovjet invázió után meghajtotta fejét az eroszak előtt és tevékenységével aláásta mindazokat az eredményeket, melyek a reményteljes fejlődés irányába mutattak. Természetesen, többedmagával sem tudta volna a brezsnyevi Szovjetunió

---

kormányzati szerepet vállalt, Meciar kénye-kedve szerint manipulált képviselőivel és vezetőivel, így teljesen ellehetlenedett.

⁷ Baloldali pártok: SDL, KSS, ZRS, SMER

Jobboldali pártok: SDK, SDKÚ, KDH, DS, VPN

Populista pártok: HZDS, SMER

Egyszemélyes pártok: HZDS, SMER, ANO – az SDKÚ az utóbbi időben egyre inkább kezd Dzurinda miniszterelnök pártjává válni (nem vettük be a táblázatban ebbe a kategóriába)

Nacionalista pártok: HZDS, KDH, SDL, SMER, KSS, DÚ, SNS

Az egyes években megállapított százalékarány összege természetesen meghaladja a 100%-ot, hiszen egy párt több kategóriában is szerepel. A nacionalista pártok esetében az 1998-as eredmény 36,1%, viszont a KDH koalícióban indult, így ebben az esetben 9%-os eredményt feltételeztünk, s azt adtuk hozzá. A magyar pártok, illetve az MKP eredményeit melloztuk, mivel a szlovákok választási magatartását vizsgáltuk, mégha nem jelentéktelen számban, a magyarok a szlovák pártokra is voksoltak és szlovákok is kis számban a magyar pártokra szavaztak.

nagyhatalmi szándékait keresztezni, de meg nem alkuvást hirdető példája mindeképpen a szlovák történelmi tudat fejlődését szolgálhatta volna. Tragikus halála pontot tett egy felemás életút végére. Autóbaleset következtében vesztette életét. Egyes megalapozott jelek szerint, Vladimír Meciar keze benne volt ebben a merényletben.

A rendszerváltás utáni időszak legnépszerűbb embere kétség kívül Vladimír Meciar lett. Politikai gyűléseire a legtávolabbi falvakból öregasszonyok gyalog jöttek el, hogy láthassák. A sajtóban megjelent egy fotó, amikor egy férfi kezét csókolt neki. Zsaroló politikájával elérte az ország szétválását, holott a szlovákok zöme sem óhajtotta a külön államiságot. Antidemokratikus kormányzati módszerei, az, hogy elraboltatta Michal Kováč államfő fiát, nimbuszán nem sokat változtatott. Ezt jelzi az is, hogy habár csökkenő mértékben, de az öt szlovákiai választás közül, négyet megnyert. 1998-ban éppen azért volt oly kimagaslóan magas a választási részvétel, mert mindenki érezte, a meciari korszaknak véget kell vetni. Az azutáni fejlődés mutatta meg a szlovákiai demokrácia gyengeségét, hogy ezt az embert nem sikerült mindmáig bíróság elé állítani. Ebben persze az is szerepet játszott, hogy a nacionalista beállítottságú pártok számára Meciar a szlovák államiság atyja, és így sérthetetlennek tartják.

A nacionalista gondolkodásmód és egyben magyarellenesség a szlovák társadalom állandó kísérője. Az ilyenfajta jelszavak a szlovák népesség felénél pozitív visszhangra találnak. Ezt a sajtóbeli nyilatkozatok, a publicisztika és a történetírás is alátámasztja.

A 2006-os júniusi választások után három nacionalista párt alakított kormányt (SMER, HZDS és SNS). Sajnálatos módon 2006 tavaszán-nyarán a tetlegességig fajuló magyarelles megnyilvánulások ismét fellángoltak (V.20.: Pozsonyban magyarországi diákokat és tanárokat zaklattak, ill. börtönöztek be egy hatályon kívül helyezett törvény miatt, sőt az EÚ tiltja az ilyenfajta beavatkozást; VII. eleje: magyar zászlóégetés az interneten, VIII.25.: Malina Hedvig nyitrai diáklányt brutálisan megverték, mivel magyarul beszélt és megfenyegették, trikójára ráírták: „Madari za Dunai“ (Magyarok a Dunán túlra!). VIII.28. egy besztercebányai focimérkőzésen három kassai fiatal egy 11 m hosszú és 1,2 m széles transzaprenst feszített ki a következő felirattal: „SMRT MADAROM!“ (HALÁL A MAGYAROKRA! – Sme 06.VIII.28., 1.) Természetesen nem minden rosszindulatú, magyarelles megnyilvánulás kap sajtóvisszhangot. A nyitrai egyetemista esete komoly aggodalmakra ad okot. A többi esetben rendőrségi nyomozás indult a tettesek ellen, de ebben az ügyben a rendőrség, a kormányfő és a belügyminiszter szerint, a támadást a lány maga találta ki, hogy ne kelljen aznap vizsgáznia és a feliratot is maga készítette (Sme 2006.IX.13., 1.). Ezek viszont teljesen abszurd állítások! Nem jó jel, hogy a jogi végzettséggel rendelkező Robert Kalinák belügyminiszter szerint, a hírhedt Ján Slota (az SNS elnöke) közismert magyarelles megnyilvánulásai, nem szélsőségesek és nem ütköznek törvénybe (Sme 06.VII.31., 3.)! Robert Fico kormányfő meg védelmébe vette Slotát.

Az augusztus 25-én megvert Malina Hedvig nyitrai diáklány kirívó esete komoly aggodalmakra ad okot (Új Szó 2006.IX.14.), mivel arra vet erős fényt, Szlovákiában a jogállamiság gyenge lábakon áll, hiszen a rendőrségi nyomozás szerint, az egyetemistát nem érte támadás! A szlováknyelvu média eleinte nem kérdojelezte meg a történeteket, ámbar később számos ellentmondásra mutatott rá és kétségbe vonta a nyomozás hivatalos eredményét.

Mindezt csak azért tartjuk fontosnak lejegyezni, hogy a szlovák-magyar kapcsolatok területén még van bőven tennivaló.

A nyelvtörvénnyel kapcsolatosan írta az egyik szlovák publicista a következőket, de megállapítása sajnos mindmáig érvényes: „A szlovák nacionalizmus gondja abból fakad, hogy az szó szerint minden politikai csoportosulás programjának részévé vált. Az a kérdés, hogy «többé vagy kevésbé», nem lényeges. A lényeges viszont az, hogy Szlovákiában nem jelentkezett egyetlen egy hang sem a szlovák nyelvtörvény ellen, amely világosan

diszkriminatív rendszabály a csehekkal, magyarokkal és minden többi kisebbséggel szemben Szlovákiában.” (Boris F. Lazar: O slovenskom nacionalizme, Európe a iných radostiach [A szlovák nacionalizmusról, Európáról és más örömről] Literárny Týždenník /Pozsony/, 49/1990.XII.7., 13.)

1998 óta a hatalom részese az MKP is. Erre akkor komoly nemzetközi nyomás következtében került sor. Megalkuvó politikájával ugyan a szlovák-magyar viszony kiéleződését tompította (a közvéleménykutatások szerint, 2003 szeptemberében a szlovákiai lakosság 2,6%-át aggasztja – Új Szó 2003.X.2.), ám felemás eredményei a szlovákiai magyar társadalom válságához vezettek és ez nyilvánvalóan az asszimilációra is hatással volt. A legtöbb embert a gazdasági és szociális helyzet érdekli (38,5%). A lakosság 86,9%-a kiábrándult a jelenlegi politikai és társadalmi helyzetből (uo.).

E1. Az együttélés feltételei és kilátásai

A szlovák-magyar együttélés feltételei a történelmi összefüggések ismeretében adóttak. A két nép egymás szomszédságában, sőt részben együtt fog élni a továbbiakban is, ha nem következik be valamilyen beláthatatlan katasztrófa. Tehát Szlovákiában ezek feltételeit áttekinthető jogi szabályozás alapján biztosítani kell. Amint az olvasó meggyőződhet róla, a szlovákok és magyarok között nem került sor komoly és tragikus méretű összecsapásokra. Az ellentétek némi jóindulattal és empátiával, hogy ne mondjuk: lovagiassággal kezelhetők lennének. Ennek gátja azonban, hogy a szlovákok és magyarok eltérően értelmezik történelmüket, pedig az számos ponton mindmáig összefonódik.

A szlovák társadalom széles rétegeinek magáévá kellene tennie a már idézett Roman Holec megállapítását: *„Ha... a jelenlegi tapasztalatok szemszögéből tudatosítjuk, hány háborút, etnikai tisztogatást, genocídiumot és kitelepítési katasztrófát élt meg 1918 óta a 20. században Európának az a része, mely azelőtt a Monarchiához tartozott, be kell vallanunk, hogy örökségét valójában nem szabad alábecsülnünk és a nemzetek együttéléséből, mely telve volt vitákkal, obstrukciókkal és ellentétekkel, de soha sem rendszeres etnikai gyilkolással és katonai beavatkozásokkal, csak és csakis okulni lehet.”* (Holec 36.)

A **történelmi torzulásokkal** a szlovák történészeknek és a közíróknak kellene foglalkozniuk. Ladislav Kovác szlovák történész szerint, *„hivatásos szlovák történetírás csak 1918-tól létezik. A két háború közötti időszakban a szlovák történelmi kutatás nem eredményezett jelentősebb történelmi műveket...”* Az 1939 és 1945 közötti rövid időszak alatt *„nem keletkezett semmilyen jelentősebb történelmi mű, viszont kialakult a szlovák múlt idealizált, neoromantikus és mitikus szemléletének egész rendszere.”* 1945 után két kísérlet történt Szlovákia történelmének tudományos összefoglalására. *„...a nyolcvanas években hat kötetben jelent meg Szlovákia története (Dejiny Slovenska). Mindkét kísérleten érezhető azonban a korszak hatása.”* *„A szlovák történelmi irodalomból jelenleg hiányzik Szlovákia szakmailag megalapozott és a nagyközönség részére készült története.”* (Kovács 8-10.) A helyzet azóta sem változott. A mítoszok tovább élnek.

Ha a szlovákiai magyarok helyzetét kívánjuk értelmezni, át kell részletesen tekintenünk az elmúlt évtized népmozgalmi adatait:

Év	Magyarok			Növekedés	Növekedés (%)	
	Anyanyelv	Nemzetiség	%		Magyarok	Szlovákok
1989		577.614	10,92	1159	2,0	4,5
1990		578.408	10,89	794	1,4	4,5
1991*	608.221	567.296	10,76	-11.112	-19,6	-15,6**
1991		567.893	10,72	597	1,1	3,6
1992		568.218	10,69	325	0,6	3,6
1993		568.545	10,65	327	0,6	4,7
1994		568.714	10,62	169	0,3	3,6
1995		568.368	10,59	-346	-0,6	2,1
1996		568.444	10,57	76	0,1	1,9
1997		568.291	10,55	-153	-0,3	1,4
1998		567.756	10,53	-535	-0,9	0,9
1999		566.962	10,50	-827	-1,5	0,7
2000		565.929	10,48	-1.033	-1,8	0,5
2001*	572.929	520.528	9,68	-45.401	-8,7	-1,8

(Statistical Yearbook of the Slovak Republic, Bratislava 1993; 1994; 1996; 2002)

* Népszámlálási adatok (1991.III.3.; 2001.V.26.). A többi évben az adott év december végi adatai szerepelnek. 2001-ben összesen 232.807 (4,3%) személy vallott be a nemzetiségtől eltérő anyanyelvet.

** 1991-ben eloszór szerepelnek romák a népszámlálási adatok között (108.705 fő). Az ország össznépessége 36.376 fővel apadt 1990 vége és a 91-es népszámlálás időpontja között (két hónap alatt). A szlovákok statisztikai csökkenését ez a két jelenség okozta (86.797). A magyarok számát csökkentő romák számát 1991-ben 5-7.000-re, 2001-ben 4-6000 főre becsülik.

A statisztikailag kimutatható magyar nemzetiségűek közül tíz év alatt (1991-2001), 48,9% szlovákká asszimilálódott, 10,6% romának jelentkezett és 23,4% fogható a többségi társadalom türelmetlen kisebbségpolitikájának rovására (Új Szó – Gondolat /melléklet/ 2003.IV.4.).

Eddig egyetlen **szlovák kormánynak** sem volt **programjában**, hogy felmérje és tegyen ellene, ne csökkenjen a magyarok száma, annak ellenére, hogy az MKP 1998 óta a kormánykoalíció tagja.

A Szlovák Köztársaságnak szembe kell néznie azzal a ténnyel, hogy a szlovák állampolgárságú magyarok körében a legnagyobb traumát a **második világháború utáni diszkrimináció** jelentette, amikor csupán anyanyelve miatt megfosztották őket minden emberi joguktól és sok esetben méltóságuktól is. Ezt legalább a gesztusok szintjén rendezni illene. A szlovák törvényhozás már bocsánatot kért a németektől (1990.XII.20.) és zsidóktól (1991.II.12.) az elkövetett embertelenségek miatt. Erkölcsi kötelessége lenne ezt megtenni magyar állampolgáraival szemben is annál inkább, mivel a németeket ugyanazok a rendelkezések sújtották 1945 után, mint a magyarokat. Kártalanítani kellene a második világháború után Csehországba deportált szlovák állampolgárságú magyarokat.

A kassai székhelyű A Deportáltak Áldozatainak és Leszármazottainak Szövetsége (Association des Victimes de Déportation et de leurs Descendants – Slovaquie) nemzetközi fórumokon is szorgalmazza, hogy az 1946/47 telén törvénytörő módon Csehországba kényszermunkára hurcolt 41.000 magyart törvényes úton kárpótolják. Nem sok sikerrel (Szabad Újság /Pozsony/ 2006/1. és 2. sz.).

„Duka Zólyomi Árpád [szlovákiai magyar Európa-parlamentari képviselő; MKP] szerint, a jelenlegi kormánykoalíció létrejöttének elején az egyes kormánypártok mutattak némi hajlandóságot a második világháború utáni jogfosztottsággal kapcsolatos kérdések rendezésére, ezek a megnyilvánulások azonban rövid életűek voltak. (...) Egy olyan parlamenti határozatot kellene elfogadni, ami elítélné a jogfosztottság időszakát. Azonban a demokratáknak nevezett szlovákiai parlamenti erők is teljes ellenállást tanúsítanak ebben a kérdésben – jelentette ki Duka Zólyomi Árpád, aki esélyét sem látja annak, hogy sikeres legyen az MKP bármilyen a kérdéssel kapcsolatos kezdeményezése.” (Új Szó /Pozsony/ 2003.IX.22.)

Duray Miklós, az MKP ügyvezető alelnöke, parlamenti képviselő sem lát lehetőséget arra, hogy ezeket a sérelmeket rendezzék: „Ami 1945 és 1948 között elszüneteltünk, azt nem lehet kárpótolni. Sajnos úgy néz ki, hogy a törvényalkotás és a kormányzat az összes kárpótlásról így gondolkodik. (...) A következő csoportokat nem lehet kárpótolni: akiket 1945 és 1948 között kényszermunkára vittek, kitelepítettek Csehországba a szudétanémetek helyére; akik a [kikényszerített csehszlovák-magyar] lakosságcsere következtében valamilyen hátrányt és anyagi károkat szenvedtek; akiket 1945 után szülőföldjükrol elűztek; akiket megnyomortott a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovákia közötti csorba-tói szerződés. E csoportokat a szlovákiai jogrend szerint, kárpótolni nem lehet, és ok sokkal többen vannak, mint az 1948 utáni sértettek.” (Új Szó 2003.X.11., 5.)

Vladimír Minác író ezzel kapcsolatos állásfoglalása már csak azért is elismerést érdemel, mert a magyarok megkövetését annak ellenére szorgalmazza, hogy az 1945 előtti másfélszáz évre úgy tekint, mintha akkor csak a szlovákok és más kisebbségek elnemzetietlenítése érvényesült volna. „Nekiünk szintén van saját bününk. Emlékszem néhány magyarellenés gyűlölethullámra, főleg arra a háború utánira, amikor politikai, sőt vallási

hovatarozástól függetlenül a mi kis szlovák bosszúnkra összpontosítottunk, amikor hajlandók voltunk akár Benešsel is egyetérteni, ha megfelelő számú szlovákiai magyart telepít át a kiüresített Szudéta-vidékre, amikor a magyarokat mint olyanokat üldöztük, nem mint kollaboránsokat, hanem mint idegeneket és nemkívánatos személyeket, amikor általában gyűlöltük nemcsak a magyarokat, hanem a nyelvüket is. Alázatosan kell bocsánatot kérniük minden tényleges szlovák bunért, minden tényleges magyar szenvedésért. Hiszen nem farkasokról van szó, hanem polgártársainkról. Ez nyers, méltatlan és — nem szlovák is volt.” (Minác, V.: Návraty k prevratu [Visszatérés a fordulathoz], Pozsony, 1993, 115–116.)

A másik alapvető kérdés a **szlovák alkotmány** első mondata: „Mi, a szlovák nemzet...” Ez önmagában is a többi szlovákiai nemzeti közösséget (cseheket, magyarokat, németeket, romákat...) – minden hetedik állampolgárt – másodrangúvá tesz.

Rendezetlen a **földtulajdon** kérdése. „Csehszlovákia történetében elrendelt két földreform befejezetlen maradt, nem jött létre végleges jogi állapot. Az viszont ma már kimondható, hogy a felvidéki magyar földtulajdonosoktól soha nem történt meg olyan mennyiségű, jogilag véglegesnek tekinthető elbirtoklás, mint a Dzurinda-kormányok idején.” (1998-2006) „A jelenlegi kormány programjába bekerült tervezet, mely a különböző érdekek ütközése mentén hol az államnak, hol pedig az önkormányzatoknak ítélné a gazdátlan földterületeket,” s ez „alkotmányellenes,... mert bizonyított tény, hogy a konfiskált parcellák nincsenek összhangban sem az eredeti kataszteri nyilvántartással, sem pedig a telekkönyv adataival. Az ismeretlenként emlegetett parcellák három negyedének ismert és jogos magyar tulajdonosa van.” Összességében 550.000 ha-nyi területről van szó. (Soóky László: Ismeretlen tulajdon vagy tudatos manipuláció? – avagy miért ismeretlen tulajdon a magyar ember földje?; Vasárnap /Pozsony/ 2003.X.3, 11.)

Nyitott kérdés mindazonáltal a **magyar egyetem** ügye is, hiszen bár végre megnyitotta kapuit (2004), de csak alacsonyabb fokú akkreditációt kapott (bakaláreusi szint) és a **közigazgatási reform**, mely olyan módon szabdalta szét Szlovákiát (1996), hogy a magyarok sehol se alkothassanak többséget, gátolva ezzel az autonómia felé vezető út lehetőségét.

Külön fejezetet lehetne szánni a **szlovákiai magyar kultúra** támogatásának. Csak a színházakat érintő szám adatok állnak rendelkezésünkre. Szlovákiában 2003-ban 51 színház működött. Ebből két magyar (Komáromban és Kassán), egy roma (Kassán) és egy ukrán-rutén (Eperjesen)⁸.

8

Év	Szlovákok	Magyarok	Ruszinok/ukránok	Romák	Együtt
2001	4. 614. 854	520. 528	35. 015	89. 920	5. 379. 237
	85,8%	9,7%	0,7%	1,7%	100%
Színházak száma (2003)	51	2	1	1	51
Egy színházra jutó lakosok száma	98.188	260.264	17.008	89.920	103.054
Ülőhelyek száma	10.532	597	261	80	11.470
	91,8%	5,2%	2,3%	0,7%	100%
Terület (km ²)	49.000	11.000	3.500	-	49.035
1 színházra jutó terület	1.043	5.500	3.500	-	962
Színházi alkalmazottak száma (2002)	2.247	114	80	55	2496
	90,0%	4,4%	3,2%	2,4%	100%

Átlagkereset	Szlovákia	Szlovákiai színházak (Sk)	Szlovákiai magyar színházak (Sk)	A szlovákiai színházi átlaghoz viszonyított kereset a magyar színházakban
Év				

Egy lakosra eső színházi támogatás	1994-99		2002	
	Sk/fo	%	Sk/fo	%
Szlovák állampolgárok	91,48	100,0	140,84	100,0
Szlovákok	99,56	108,7	143,94	102,2
Nemzetiségiék	48,22	52,7	69,82	49,6
Ukrán/ruszin	205,87	225,0	516,30	367,0
Roma	56,01	61,2	84,59	60,0
Szlovákiai magyarok	24,65	27,0	54,65	38,8

	Szlovák	Magyar – arányos	Magyar – 2003	hiány
Lakosság (2001)	4. 614. 854 (85,8%)	520. 528 (9,7%)		
Színházak (2002)	47	5	2	-3
Hány lakosra jut egy színház	98.188	104.106	260.264	-156.158
Ülőhelyek száma	10.532	1.197	597	-600
Ezer lakosra jutó ülőhelyek száma	2,3	2,3	1,1	-1,2
Állami támogatás egy színházlátogatóra	580 Sk	580 Sk	310 Sk	-270
Alkalmazottak (fo)	2.247	254	114	-130
Fizetések (Sk)	17200	17.200	10200	-7000

A fenti adatok nem azt jelentik, hogy a magyar színházaknál minden esetben be kellene tartani a fenti – az arányosságot figyelembevevo – adatokat. Ezek csak a szlovákiai magyarok számarányából következő matematikai számítások. Csupán annak bizonyítására szolgálnak, hogy az MKP 1998 óta hiába tagja a kormánykoalíciónak, a magyarok elleni diszkrimináció még mindig létezik, hiszen a méltányos pozitív diszkrimináció egyetlen mutató esetén sem érhető tetten.

Szlovákia és Magyarország az EU-ba került. Magyarország Brüsszelben javasolta, hogy az új európai alkotmány rögzítse a nemzeti kisebbségek **kollektív jogait**. Eduard Kukan szlovák külügyminiszter 2003. szeptember 29-én kirohanást intézett emiatt a Magyar Köztársaság ellen (Új Szó /Pozsony/ 2003.IX.30.). Erre viszont aligha volt mandátuma, hiszen az aláírt Szlovák-Magyar Alapszerződés is rögzíti a kollektív jogokat (Párizs, Matignon palota, 1995.III.19.; a szlovák parlament csak 1996.III.26-án ratifikálta). A

1994	6.294	7000	4420	63,0%
1995	7.195	7490	4775	63,8%
1996	8.154	7690	5560	72,3%
1997	9.226	9450	6300	66,7%
1998	10.003	11600	6920	59,7%
1999	10.728		7130	
2000	11.430		8.000	
2001	12.365		8.500	
2002	13.511	17200	10200	58,4%

Szerződés részét képezi az Európa Tanács 1201-es Ajánlása is, mely közvetett módon a kollektív jogokat is tartalmazza.

Az emberiség jegyében nem szabad a múltat bumerángxént alkalmazni. A kívánatos államalkotói bölcsesség megköveteli, hogy a szlovák közvélemény és politikai elit elfogadja azt az általános és méltányos alapelvet, hogy ne csupán a saját hibáiból, hanem a másokéból is tanuljon. Ha sérelmeseknek vett bizonyos magyar lépéseket és intézkedéseket a múltban, akkor azokhoz hasonlóakat ne igyekezzen elkövetni.

A szlovák Miroslav Kusý professzor világosan fogalmaz: *„Szerintem nyilvánvaló, hogy az emberi jogok úgynevezett harmadik generációja – köztük a kisebbségek kollektív jogai – olyan stádiumba került, hogy szükséges rögzíteni az egyes nemzetközi dokumentumokban. (...) Az önálló Szlovák Köztársaság megalakulása óta az állam képviselőinek a többsége mindig ellenezte a kollektív jogokat. Michal Kováč, Vladimír Mečiar, Rudolf Schuster [akinek szülei nem is tudtak szlováku], az összes közjogi méltóság alkalomadtán megragadta a lehetőséget, hogy hangot adjon elutasító véleményének. Kukan csak szervesen illeszkedik ehhez az irányvonalhoz. (...) A szlovák politikusok eloszeretettel pengetnek magyar húrokat, és idorol idore elohúzzák a magyar kártyát, mert tudják: ha támogatókat akarnak szerezni, a magyarok elleni kirohanással mindig sikert arathatnak. (...) Választási programjában egyetlen politikai párt sem foglalkozott a kisebbségek jogaival és védelmével, csak az MKP-nak volt valamiféle elképzelése e témáról. Ilyen szempontból a szlovák politikai képviselet egy húron pendül, úgyhogy Kukan csak követi a «divatot». Ez a trend hosszú távon tarthatatlan, ám pillanatnyilag ez a nyero.”* (B. Szentgáli Anikó: Aki balkezes, maradjon is az; Új Szó 2003.X.1., 5.) Megfontolandó, hogy az EU 550 millió lakosából nagyjából 220 millió (40%) kisebbségi létben él. Tehát ezt a kérdést a jövőben összeurópai szinten kell kezelni.

E2. A jövőkép kialakítása

Ami a jövőt illeti, csupán a létező európai példákat vesszük alapul a szlovák-magyar megbékélés és modus vivendi lehetőségeinek vizsgálatánál. Márcsak azért is, mert ezek létező és működő modellek.

Négy lehetőség áll a szemünk előtt. A magyarok asszimilációja, illetve beolvadása a szlovákságba nem elfogadható. Szlovákia multikulturális és multietnikus ország. Ezt értékek tekintjük, így más lehetőségeket kell megvizsgálni. Az első csoportba finn, illetve svájci, vagy belga példa sorolható. A másodikba a dél-tiroli autonómia. A további elvi lehetőség a levállás.

Az egyes módozatok realitása négy tényezőn múlik. Elsősorban a szlovákiai magyar közösség elhatározásán, elvszerű kiállásán és a nemzetközi támogatottságon. Itt elsősorban a Magyar Köztársaság és az Európai Unió hozzáállására gondolunk. De a helyzet rendezése attól is függ, hogy az EU önmagára mint nemzetállamok, vagy mint nemzetek közösségére fog tekinteni.

A Szlovák-Magyar Alapszerződés – minden esetlegessége ellenére – erre alapot adhat. És nem utolsó sorban a szlovák politikai akaraton. Ez utóbbi egyelőre nem fog a kívánt irányba hatni, amirol az elmúlt évtized is bárkit meggyozhetett. Tehát csakis külső politikai nyomás érvényesítésére lesz szükség. Az viszont a szlovákiai magyarok elszántságától és ügyességétől is függ. Finnországban 6,5%-nyi svéd él. Ennek ellenére az ország teljes mértékben kétnyelvű. A svédeknek van saját egyetemük. A svéd-finn viszony sem mentes a történelmi árnyaktól, mégis a finnek nem a sérelmi politika, a történelmi megtorlás útját járják. Nagyvonalúan oldották meg a kérdést.

Svájc büszke soknyelvűségére és a kantonális rendszer biztosítja az államalkotó nemzeti közösségek fejlődését. Hasonló a belga példa is. A flamandok, vallonok és németek saját területtel körülhatárolt autonóm életet élnek. A főváros külön státusszal rendelkezik.

Szászországban kb. 40.000 luzsikai szorb él. 1999-ben a szászországi regionális parlament egyhangúlag hagyta jóvá a szorb kisebbség védelméről szóló törvényt. E szerint, joguk van nyelvüket használni a bíróságon és a hivatalokban is. Így a luzsikai szorb nyelv Szászországban a német után a második hivatalos nyelv lett (Sme 1999.IV.13., 6.).

Dél-Tirol esetében az autonómia kiharcolása évtizedekig elhúzódó, néha dramatikus fordulatokat sem nélkülöző folyamat volt (1948-1992). Ehhez azonban hozzájárult a dél-tiroli németek következetessége és az Osztrák Köztársaság mindekori kiállása és segítsége. De kellett hozzá az olaszok jóindulata is. A német nyelv hivatalos és a közhivatalokban egyenrangú az olaszal. A közalkalmazottak két-, kisebb mértékben háromnyelvűek – tekintettel a ladin kisebbségre. A nyelvismeretet nyelvpótlékkal honorálják. A német ajkú népcsoport és a ladin kisebbség identitását meg tudja orizni, illetve tovább tudja fejleszteni anélkül, hogy a Dél-Tirolban élő olaszok emberi és elemi szabadságjogai sérülnének. Olaszország fenntarthatja területi integritását, Ausztria pedig kulturális és nyelvi tulajdonjogát – országhatárain túl is – képes volt megtartani. Dél-Tirol alig félmilliónyi lakossal az olasz állam területén belül fekszik és közvetlenül a védohatalommal, Ausztriával határos. Mégis annak veszélye, hogy az autonómiával mint az elszakadás első lépcsőjével élni fognak, minimális. Ez jó példa lehetne a szlovákok számára, akik éppen az autonómiát tekintik az elszakadás első lépcsőfokának, hiszen az ő esetükben is ez történt a második világháború eloestéjén (1938-39-ben).

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága, mely az autonómiákkal kapcsolatban határozottan tartózkodó, 2002. július 3-i határozatában megállapította, Olaszország a kisebbségvédelemmel Dél-Tirolban ajánlásraméltó szintet ért el. Az Andreas Gross, svájci nemzetgyűlési képviselő által összeállított autonómia beszámolót az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága elfogadta. Az Európa Tanács Parlamenti Gyűlése 2003. június 24-én az 1334. sz. „*Autonóm régiók pozitív tapasztalatai mint a konfliktusmegoldás forrásai Európában*“ c. határozatában fontos alapelveket fogadott el az autonómiát illetően és ami különösen fontos, a hasonló címu 1609. sz. Ajánlásában felszólította a Miniszteri Bizottságot, dolgozzon ki európai autonómia-konvenciót.

Végso esetben a szlovákiai magyarok zömének levállása is szóba kerülhet, ha nem sikerül az emberi jogokat méltányosan megvalósítani. Ez nem tartozna a szerencsés megoldások közé, de elvileg nem zárható ki.

„*Egy tipikus nemzetállam határai valóban olyan igazságosak vagy megkérdőjelezhetetlenek mint az ön vagy én házam, telkem vagy gyáram?*“ – kérdi Murray N. Rothbard (1926-1995), a las-vegasi University of Nevada közgazdász professzora. – „*Abszurdum minden nemzetállamot, amely maga jelölte ki tetszőleges időben határait, valami igazságosnak és szentnek tekinteni, territoriális integritását olyan tulajdonnak, melynek érinthetetlennek és teljesnek kell maradnia, mint az ön vagy én testemnek vagy magánvagyonomnak. Hisz ezeket a határokat eroszakkal vagy államközi szerződéssel szerezték, az adott terület lakosainak beleegyezése nélkül, és idővel úgy helyezték át, hogy a területi integritásról szóló nyilatkozatok ebből a szemszögből teljesen nevetségesek.*“ „*Elsősorban leszögezhetjük, hogy nem minden államhatár igazságos. A libertiánusok egyik célja a létező nemzetállamok transzformációja nemzeti entitásokra, melyek határait igazságosaknak jelenthetnénk ki; azaz a létező eroszakos nemzetállamokat feldarabolni valódi vagy megegyezéses nemzetekké.*“ „*Röviden, minden csoportnak, minden nemzetiségnek lehetőséget kellene adni hogy szakadjon bármely nemzetállamról és bármely más nemzetállamhoz csatlakozhasson, mely ezzel egyetért.*“ (OS 2001/1.; 21, 22.)

Célunk e könyvvel nem volt egyéb, mint a történelmi hazugságok eltakarítása és a jelennel és jövővel kapcsolatos jogos elvárások felvázolása.

A tényekkel azonban végülis szembe kell nézni, hiszen minden népnek érdeke, hogy múltját a lehető leghitelesebben ábrázolják, mert csak akkor tud a jövőre vonatkozóan elfogadható elképzeléseket alkotni. A hamis nemzettudat már számos népet vitt hosszú távon zsákutcába. A szlovák etnogenezis kérdése általános tanulságaival gazdagíthatná a történelemírást és ezen a területen a szlovák történészek óriási nemzetközi elismerést szerezhetnének.

Áttekintve ezt a történelmet, megnyugvással állapíthatjuk meg, hogy szlovák-magyar viszonylatban komoly és jóvátehetetlen ellentétekre, vagy embertelenségekre sohasem került sor. Főleg magyar részről nem. A két nép békében élt egymással, mégha egyik fél sem volt angyal. A 20. század azután komoly konfliktushelyzeteket teremtett, melyek egy részét szlovák részről nem rendeztek. Gondolunk itt elsősorban a második világháború utáni náci ízu rendelkezésekre és gyakorlatra. A kitelepítésekre, a reszlovakizációra, a kényszermunkára és a kikényszerített lakosságcserére. Olyan eroszakos és embertelen cselekedetekre, melyekre még halvány példát sem találunk a Magyar Királyság évezredes történetében.

A szlovák költészetre, prózára és drámára jótékony hatást gyakorolt a magyar irodalom és a szlovák tollforgatók a világirodalom magyarnyelvu fordításain keresztül ismerkedtek meg pl. Tolsztojjal, Goncsarovval és Dosztojevszkíjjal... (Chmel, Rudolf: Literárne vzťahy slovensko-madarské [Szlovák-magyar irodalmi kapcsolatok], Osveta, Túrócszentmárton 1973; 14-26.)

Pavol Hrušovský, keresztény-demokrata politikus, a szlovák parlament elnöke 2005. január 1-ei beszédében a következőket mondta:

Szlovákia a magyar államalapításkor „annak a királyságnak a része lett, amely kilencszáz éven keresztül alakította Közép-Európa történelmét... Szent István a királyság nyelvi és etnikai sokszínűségének tiszteletben tartására szólította fel a fiát. A következő csaknem nyolcszáz éven keresztül ezt tiszteletben is tartották, s ezért lehetett Szlovákia nyolcszáz éven keresztül nem objektuma, hanem szubjektuma a magyar történelemnek... Részei voltunk annak a birodalomnak, amelyet olyan jelentős uralkodók irányítottak, mint Szent István, Károly Róbert, Korvin Mátyás vagy Mária Terézia, ok a mi királyaink és uralkodóink is voltak, az ő irányításuk alatt Szlovákiának jól ment a sora... Vállaljuk ezért büszkén a magyar történelmet, mint a mi történelmünk részét.”

A mérleg pozitív és nincs is más mód, csak az, hogy békében, harmóniában éljünk együtt, egymás mellett és egymással összekeveredve, hiszen Szlovákiában mindmáig jelentős számú magyar él, akik nemzeti identitásukat szabadon kívánják érvényesíteni. Ám ennek feltételeit – tisztességes módon – jogilag is rendezni, biztosítani kell.